

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
PRÁVNICKÁ FAKULTA

RIGORÓZNÍ PRÁCE

Hmotněprávní úprava testamentární dědické posloupnosti

Regulation of testamentary succession in substantive law

Zpracovatel: Mgr. Gabriela Bálková

Duben 2011

Prohlašuji tímto, že jsem rigorózní práci na téma „Hmotněprávní úprava testamentární dědické posloupnosti“ vypracovala samostatně, uvedla jsem všechny použité prameny a řádně citovala použitou literaturu. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 18. 4. 2011

.....

Gabriela Bálková

Poděkování

Na tomto místě bych moc ráda poděkovala všem, kdo se podíleli na zpracování této práce. Děkuji za podnětné rady, ale především za velikou trpělivost při nesčetných korekturách.

Obsah

Úvod.....	3
1. Obecná problematika dědění a vývoj závěti.....	6
1.1 Obecně k dědickému právu.....	6
1.2 Historický exkurz dědění ze závěti a souvisejících institutů	8
1.2.1 Římské právo	8
1.2.2 Středověk.....	11
1.2.3 Obecný zákoník občanský z roku 1811.....	12
1.2.4 Občanský zákoník z roku 1950	14
1.3 Platná právní úprava dědění.....	15
1.3.1 Prameny dědického práva.....	15
1.3.2 Platný občanský zákoník a právní úprava de lege ferenda.....	17
1.4 Nabývání dědictví.....	20
1.4.1 Nabývání dědictví smrtí zůstavitele	21
1.4.2 Nabývání dědictví rozhodnutím soudu	24
2. Předpoklady dědění ze závěti.....	26
2.1 Smrt zůstavitele.....	26
2.2 Existence dědictví	28
2.2.1 Předmět dědění	29
2.2.1.1 Vybraná práva a povinnosti patřící do dědictví.....	29
2.2.1.2 Majetek nepatřící do dědictví.....	32
2.2.1.3 Majetek nepatřící do výlučného vlastnictví zůstavitele	34
2.2.1.4 Majetek nepatrné hodnoty.....	36
2.2.2 Odpovědnost za dluhy.....	37
2.2.3 Určení dědických podílů.....	40
2.3 Závěť jako právní důvod dědění.....	44
2.3.1 Postavení závěti mezi ostatními dědickými tituly	44
2.3.2 Formální náležitosti závěti	46
2.3.3 Náležitosti osoby zůstavitele.....	49
2.3.4 Náležitosti vůle zůstavitele	53
2.3.4.1 Svoboda a vážnost projevu vůle.....	54
2.3.4.2 Určitost a srozumitelnost projevu vůle	56
2.4 Povolání dědice	58
2.4.1 Subjekty dědění ze závěti	58
2.4.2 Určení dědice v závěti	60
2.4.3 Náhradnictví.....	62
2.5 Odmítnutí dědictví	64
2.5.1 Právo dědictví odmítnout.....	64
2.5.2 Vyrozumění a lhůta k odmítnutí.....	67
2.6 Dědická nezpůsobilost	69
2.6.1 Pojem a princip.....	69

2.6.2	Jednotlivé důvody dědické nezpůsobilosti.....	72
2.7	Vydědění	74
2.7.1	Pojem a principy	74
2.7.2	Jednotlivé důvody vydědění.....	78
3.	Konkrétní ustanovení závěti a nakládání se závětí	80
3.1	Omezení při pořízení závěti	80
3.1.1	Neopomenutelní dědicové	80
3.1.2	Podmínky	84
3.1.3	Započtení a příkaz	86
3.2	Formy závěti	89
3.2.1	Závěť vlastnoruční.....	90
3.2.2	Závěť allografní podle § 476b	91
3.2.3	Závěť allografní podle § 476c.....	93
3.2.4	Závěť ve formě notářského zápisu.....	95
3.2.5	Formy závěti de lege ferenda	96
3.3	Nadace zřízená závětí	98
3.3.1	Pojem a vznik nadace	99
3.3.2	Náležitosti závěti zřizující nadaci.....	100
3.4	Svědkové závěti.....	102
3.4.1	Svědkové závěti allografní	102
3.4.2	Svědkové závěti ve formě notářského zápisu	105
3.5	Úschova závěti.....	106
3.6	Zrušení závěti	109
3.6.1	Pořízení nové závěti	109
3.6.2	Odvolání závěti	111
3.6.3	Zničení závěti.....	112
	Závěr	114
	Resumé (v anglickém jazyce)	118
	Seznam použité literatury.....	122

Úvod

Téma své rigorózní práce jsem zvolila z oblasti dědického práva. Podle platné právní úpravy obsažené v občanském zákoníku existují dva právní důvody dědění, závět a zákon. Ve své práci jsem se zaměřila na dědický titul první, konkrétně na hmotněprávní úpravu testamentární dědické posloupnosti. Testamentární dědická posloupnost je v praxi dosud stále méně obvyklý a častý způsob přechodu majetku na právní nástupce než dědická posloupnost zákonná, jež je odvozena od druhého zmíněného dědického titulu.

Pořídít o svém majetku závětí náleží k výlučnému právu zůstavitele, který tak rozhoduje o tom, kdo vstoupí do jeho práv a povinností po jeho smrti. Zbavit se tohoto práva může jen sám zůstavitel, který se nerozhodne pořídít o svém majetku pro případ smrti závětí. Pokud tak činí s úmyslem a vědomím toho, že jsou k dědění zákonem povolány osoby, jež měl v úmyslu stejně povolat k dědění závětí, nabývá právo určit dědice na menší důležitosti. Mnohem větší váhu má toto právo v případě, kdy má zůstavitel v úmyslu pořídít o svém majetku pro případ smrti odlišně od zákonné dědické posloupnosti. Princip volnosti zůstavitele ve volbě dědice spolu s velmi úzce souvisejícím principem respektování projevu vůle zůstavitele patří mezi základní principy, z nichž vychází právní úprava testamentární dědické posloupnosti a dědického práva obecně. Tyto zmíněné principy proto jsou provázány celou prací.

Zůstavitel je oprávněn povolat k dědění kteroukoli fyzickou nebo právnickou osobu, jeho vůle však v tomto ohledu není absolutní a neomezená. Povolání dědice závětí vyvolá právní účinky, jen pokud zůstavitel postupoval v souladu se zákonem a dodržel všechny zákonem stanovené podmínky, ale současně respektoval také všechna zákonná omezení. Ustanovení občanského zákoníku upravující dědické právo jsou kogentní a není tedy možné se od

nich odchýlit. Snahou právní úpravy je především zajistit, aby zůstavitel vyjádřil povolání dědiců určitým způsobem tak, aby po jeho smrti nevznikly pochybnosti o tom, jak chtěl o svém majetku pro případ smrti pořídit.

Dědické právo, tak jak je upraveno v platné právní úpravě, je výsledkem snah přizpůsobit jej potřebám socialistického režimu a výsledkem následných pokusů přizpůsobit jej nově konstituovaným podmínkám svobodné demokratické společnosti po pádu socialismu. I přes veškeré zásahy zákonodárců lze dosud v platné právní úpravě nalézt pozůstatky socialistické právní úpravy, ať už je to preferování dědění ze zákona nebo stále nedostatečná míra respektu k projevené vůli zůstavitele. Potřeba nové občanskoprávní úpravy je zřejmá, a to nejen s ohledem na potřebu upravit dědické právo. Náročnost, se kterou jsou však spojeny přípravy nové občanskoprávní úpravy, je jedním z důvodů, proč je již „nevyhovující“ občanský zákoník stále v platnosti. Nebylo mým záměrem zapracovat podrobněji návrh nového občanského zákoníku. Přesto jsem jej metodou komparace tam, kde se navrhovaná úprava od současné úpravy odlišuje, do práce zahrnula.

Celá rigorózní práce je koncepčně rozdělena do tří částí. První část pojednává především o vývoji dědění ze závěti. Každá vývojová etapa dědění ze závěti by mohla být předmětem samostatné práce, kapitola pojednávající o historii byla však do práce zařazena především z hlediska potřeby nastínit obraz, jak a kterým směrem se dědické právo a dědění ze závěti vyvíjelo. Mým cílem nebylo vyčerpávajícím způsobem rozebrat historický vývoj a veškeré souvislosti, ale spíše podat základní informaci a nástin vývoje, protože pro pochopení platné právní úpravy považuji za důležité znát její historii, vývoj a inspirační zdroje. Dále je v této části zahrnuta obecně právní úprava dědění, včetně koncepcí dědického práva a v neposlední řadě nabývání dědictví, a to nejen ve vztahu k platné právní úpravě.

Druhá část této práce se zabývá jednotlivými předpoklady dědění ze závěti. Postupně a podrobně jsou rozebrány kapitoly týkající se smrti zůstavitele, existence dědictví, existence závěti a způsobilého dědice. Jedná se nepochybně o stěžejní instituty, které odpovídají na základní otázku, zda k dědění na základě závěti může dojít. Závěrečná část rigorózní práce je věnována konkrétním ustanovením závěti a nakládání se závětí. V této části bylo mým záměrem především popsat jednotlivé formy porřízení závěti, včetně svědků, kteří se na sepisování závěti účastní, a dále nakládání se závětí po jejím porřízení.

Cílem této rigorózní práce bylo především popsat a systematicky zařadit komplexní problematiku dědění ze závěti z hlediska platného práva hmotného. S ohledem na právní úpravu *de lege ferenda* jsem se snažila také porovnat navrhované změny, jež jsou pro zůstavitele v mnoha ohledech příznivější, s platnou právní úpravou a poukázat na některé nedostatky platné právní úpravy.

1. Obecná problematika dědění a vývoj závěti

1.1 Obecně k dědickému právu

Právo, stejně jako vše ostatní, podléhá v průběhu času větším či menším změnám. Vyvíjí se především s ohledem na nově vznikající potřeby, ale také snahu přizpůsobit nebo spíše do značné míry sjednotit evropský právní systém. I dědické právo se dále vyvíjí, jeho základní koncepce však zůstává stejná. Na počátku vývoje dědického práva stály koncepce dvě. Ještě předtím, než se tyto dvě koncepce zformovaly, musela se prosadit myšlenka, že majetek nezaniká spolu se smrtí jeho majitele, tj. fyzické osoby. Lidé totiž zpočátku spojovali se smrtí fyzické osoby také zánik všech hodnot, které zemřelá osoba za svůj život nashromáždila. Jakmile byl majetek chápán jako hodnota přetrvávající fyzickou existenci člověka, střetly se mezi sebou již výše naznačené koncepce dědického práva, konkrétně koncepce kolektivistická a koncepce individualistická. Kolektivistické pojetí dědického práva zanechaný majetek po zemřelém přisuzovalo celku, jehož byl zemřelý členem, zatímco podle individualistického pojetí dědického práva se nositelem práv a povinností stával ten, komu svědčil některý důvod dědění.¹

Postupem času individualistické pojetí dědického práva převládlo. České dědické právo je na této koncepci také založeno. Dokladem toho je ustanovení v čl. 11 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.² Zůstavitel má právo projevem své vůle ovlivnit, kdo vstoupí do jeho práv a povinností. Jakým způsobem tak může učinit, závisí na tom, jestli se v daném právním řádu uplatňuje princip familiarizace nebo princip individualizace.

---

¹ Blíže Knappová, M. – Švestka, J. a kol.: Občanské právo hmotné, Svazek III., ASPI Publishing, Praha, 2002, s. 276.

² čl. 11 odst. 1: „Každý má právo vlastnit majetek. Vlastnické právo všech vlastníků má stejný zákonný obsah a ochranu. Dědění se zaručuje.“

Princip familiarizace se zformoval dříve než princip individualizace. Vychází ze zásady, že dědicem se může stát jen osoba, jejíž vztah je založen na příbuzenském vztahu k zůstaviteli. Již ze samotného označení tohoto principu vyplývá, že jsou upřednostňovány ti, kdo jsou se zůstavitelem pokrevně spřízněni, popř. ti, kdo jsou s touto osobou ve svazku manželském. Naopak princip individualizace neboli prosazení autonomie vůle ponechává na vůli zůstavitele, koho určí svým právním nástupcem. Pro případ, že by zůstavitel o svém majetku nepořídil závětí, uplatňuje se i zde subsidiárně princip familiarizace.³ Obecně lze říci, že moderní občanské zákoníky jsou postaveny na kompromisu principu familiarizace a principu individualizace. Zůstavitel může v pořízení pro případ smrti určit kohokoliv svým dědicem, nicméně je omezen okruhem osob, které jsou s ním příbuzensky spjati, a které mezi svými dědici nesmí opomenout.

V českém právním řádu se vždy uplatňoval princip individualistického pojetí dědického práva. Je však třeba zdůraznit, že v různých obdobích se tento princip uplatňoval v různé míře. Princip individualizace se později zformoval v jednu ze základních zásad dědického práva. Pro úplnost uvádím další zásady, na nichž je právní úprava dědického práva v našem právním řádu založena. Vedle přechodu majetku na jednotlivce a volnosti zůstavitele ve volbě dědice, které vyplývají z principu individualizace, se jedná o:

- zásadu univerzální sukcese,
- zásadu přechodu majetku smrtí zůstavitele,
- zásadu volnosti dědice dědictví přijmout,
- zásadu úřední ingerence.

Platná právní úprava také vychází ze zásady ochrany, popř. respektování skutečné vůle zůstavitele při výkladu pořízení pro případ smrti. Tato zásada však není upravena právním předpisem, její aplikace je vyžadována pouze právní praxí.

---

³ Blíže Knappová, M. – Švestka, J. a kol.: Občanské právo hmotné, Svazek III., ASPI Publishing, Praha, 2002, s. 277.

1.2 Historický exkurz dědění ze závěti a souvisejících institutů

1.2.1 Římské právo

Římskoprávní úprava byla na svou dobu na velice vysoké úrovni. Vzhledem k vyspělosti, ale především nadčasovosti právní úpravy, se římské právo stalo inspirací dalších právních úprav, dokonce dávno po zániku Římské říše. V dnešní době je římské právo základem porozumění podstaty současných občanskoprávních institutů, tedy i závěti.

Závěť se v římském právu označovala jako testament. K jeho úpravě došlo již Zákonem XII desek v 5. stol. př. n. l. Testament jako jednostranný formální právní úkon pro případ smrti se velmi brzy prosadil vedle starší dědické posloupnosti zákonné (intestátní) a později se stal dokonce rozšířenějším právním důvodem dědění. Důvod pozdějšího nástupu testamentu spočíval v tom, že dědění bylo v římském právu zpočátku spojeno především s nástupnictvím suverénní moci v rodině. Majetková funkce dědění tak ustupovala do pozadí.

Testamentární dědická posloupnost v římském právu byla stejně jako je tomu dnes založena na principu univerzální sukcese. Tento princip umožňuje dědici vstoupit do všech práv a povinností zůstavitele. Obecně lze říci, že v římském právu bylo z ekonomického hlediska výhodnější povolání dědiců jen jednoho dědice, naopak z hlediska morálního měli být ustanoveni dědici všichni nejbližší členové rodiny. Bez ohledu na to, kolik dědiců zůstavitel k dědění v testamentu povolal, považovalo se v římském právu pořízení testamentu za mravní povinnost. Vůle zůstavitele se vždy pečlivě zjišťovala a respektovala. Omezování pořizovací svobody bylo považováno za nemorální a protiprávní. Přesto by se dalo říci, že byl zůstavitel v určitém slova smyslu omezen. Dědic na základě římského práva nemohl dědit na základě obou právních důvodů dědění. Platila zásada, že jeden delakční důvod (tj. důvod přechodu právního nástupnictví) vylučoval

druhý.⁴ S touto zásadou souvisí také princip akrescence neboli princip přirůstání dědických podílů. Tento princip umožňoval podíl dědice, který nedědil, připojit bez ohledu na vůli ostatních dědiců k jejich podílům.

Testament měl na začátku svého vývoje pouze ústní formu a zůstavitel tak do zavedení písemného testamentu neměl jinou možnost, jak o svém majetku pro případ smrti pořídit. Mezi nejstarší ústní testamentsy patřil testamentum in committis calatis, kterým se určoval za dědice muž před shromážděným občanstvem, a testamentum in procinctu, testament, který pořizoval voják před vojskem seřazeným k bitvě. Pořídit pro případ smrti bylo tedy výlučnou záležitostí mužů. Navíc obě formy pořízení pro případ smrti se používaly v případě neexistence intestátního dědice. Až později testamentum per aes et libram (tzv. mancipační testament) umožnil převést majetek na cizí osobu, i když měl zůstavitel zákonné dědice. Současně s určením cizí osoby jako dědice musel zůstavitel vydědit dědice zákonné. Mancipačním testamentsem docházelo k převodu majetku obrazným trhem na tzv. kupce, jako na budoucího dědice. Mancipační testament se později změnil na nunkupační testament, který spočíval v ústním prohlášení určujícím dědice. Odtud byl už jen krok k testamentsu písemnému, zejména vlastnoručnímu (testamentum holographum) nebo sepsanému u soudu nebo jiného úřadu (testamentum apud acta coditum). První písemné testamentsy měly pouze funkci důkazní, protože za rozhodující bylo považováno dovršení všech předepsaných ceremonií. Římské právo později upravovalo také testamentsy mimořádné, jež nemusely splňovat všechny formální podmínky. Uplatňovaly se především pro osoby s tělesným postižením. Zvláštním druhem testamentsu byl také tzv. mystický testament, který přímo neurčoval dědice, ale odkazoval na listinu, ve které bylo jméno dědice obsaženo.

---

⁴ Nikdo nemůže zemřít tak, že by zčásti zanechal závěť a zčásti nezanechal (nemo pro parte testatus, pro parte intestatus decedere postest).

Právo pořídit závěť neboli aktivní testamentární způsobilost (testamenti factio activa) měl zůstavitel s plnou způsobilostí k právním úkonům a právem obchodovat. Aktivní testamentární způsobilost byla vyžadována nejen při pořízení testamentu, ale následně po celou dobu do smrti zůstavitele. Následkem ztráty této způsobilosti byla neplatnost testamentu. Ze strany dědice se vyžadovala pasivní testamentární způsobilost (testamenti factio passiva). Dědic měl disponovat pasivní testamentární způsobilostí v době pořízení testamentu i v době delace, tj. v době, kdy se mu dědictví nabízelo (později až do nabytí pozůstalosti).

Již v římském právu existoval institut neopomenutelných dědiců. Neopomenutelné dědice zůstavitel v testamentu nesměl vynechat. Pokud tak učinil a dědicové se proti tomu bránili, dědili vedle sebe jak dědicové zákonní, tak dědicové ze závěti. Jednalo se o výjimku z výše uvedené zásady, která vylučovala uplatnit oba delační důvody vedle sebe. Zůstavitel ale mohl dědice jednoduše zbavit nároku na dědický podíl vyděděním, jež spočívalo v pouhém příkazu bez uvedení důvodů. Cílem vydědění byla nejdříve snaha zůstavitele zabránit rozdrobení majetku, později snaha potrestat dědice za jeho chování. Vzhledem k neexistenci pevných pravidel vydědění docházelo ale k bezdůvodnému vydědění, proto vznikly zákonné podíly dětí zůstavitele. Okruh neopomenutelných dědiců se později rozšířil na všechny potomky z přímé linie (descendenty) a předky (ascendenty), ale také na sourozence.

Vývoj testamentu po celou dobu ovlivňovala činnost prétora. Prétor byl v Římě osobou velice důležitou. Nesměl sice civilní právo rušit, pouze jej doplňovat, ale i tato jeho doplnění podstatně zasahovala do dědického práva. Důsledkem vlivu prétora bylo vytvoření systému dědění podle civilního práva a podle práva prétorského, které odstraňovalo tvrdost zákona.

1.2.2 Středověk

Vývoj dědického práva ve středověku byl v důsledku uplatnění odúmrtního práva velmi omezen. Na základě tohoto práva si panovník vyhrazoval nárok na statky, jejichž držitel zemřel bez zanechání potomků. Panovník si však také vyhrazoval právo ke všem statkům, jejichž držitel sice zanechal potomky, ti ale vzhledem k tomu, že jejich dědický nárok nebyl uznán, nedělili.

Ve srovnání s právní úpravou dědického práva v římském právu je jednou z nejvýznamnějších změn upuštění od principu univerzální sukcese. Absence univerzální sukcese měla za následek odlišnou odpovědnost za dluhy dědictví tížící. Na právní nástupce zemřelého nepřecházely všechny dluhy z pozůstalosti. Později dědictví přecházelo spolu s dluhy, dědic ale za ně odpovídal jen do výše dědictví. Soukromý majetek dědice nebyl touto zásadou nijak dotčen.

Vliv na testovací svobodu měla volba práva, resp. skutečnost, na základě kterého práva se dědilo. V českých zemích se tehdy rozlišovalo mezi zemským a městským právem. Zemské právo upravovalo postavení šlechty a městské právo, jak vyplývá z jeho označení, právní postavení měšťanů. V městském právu se právo volně pořizovat o svém majetku pro případ smrti formou testamentu rozvinulo rychleji než v právu zemském. Bylo tomu tak především s ohledem na vznik podrobné úpravy dědění pod vlivem recepce římského práva. Testovací svoboda byla městským českým právem připuštěna zpočátku pro obyvatele měst, kterým to král povolil v městském privilegiu, od 14. stol. toto právo náleželo všem královským městům.

Zpočátku ve středověku nedocházelo k uplatnění testamentu (kšaftu), což bylo zapříčiněno rodinným nedílem. Rodinný nedíl představoval zvláštní formu majetkového vlastnictví, který tvořily rodiny a rody. Dědictví se rozdělovalo v rámci nedílu. Zůstavitel, který neměl nedílné příbuzné, mohl o svém majetku pořídit pro případ smrti (kšaftovat), jen pokud dostal souhlas

od krále. Souhlas byl udělen tzv. mocným listem, ve kterém se král vzdával svého práva na odúmrtí v tomto konkrétním případě. Podstatné bylo, zda se jednalo o pořízení ohledně věci movité či nemovité. Nemovitostem byla od počátku věnována větší důležitost a v důsledku toho také pozornost, proto byl jejich přechod, ve srovnání s věcmi movitými, delší dobu podmíněn souhlasem panovníka. O věcech movitých se mohlo volně, tedy bez ohledu na souhlas panovníka a bez ohledu na nedílné příbuzné, pořizovat od 16. století. Až s účinností Obnoveného zřízení zemského z roku 1627 je spojeno zrušení přísných pravidel uplatňovaných při kšaftování vůči nemovitostem a zakotvení testovací svobody. Do té doby také nebylo možné testament zrušit, ale ani změnit. Pouze v zemském právu existovala možnost, jak se této pro zůstavitele nevýhodné úpravě vyhnout. Předpokladem bylo, aby si zůstavitel při sepisování kšaftu možnost změny kšaftem pozdějším výslovně vyhradil.

Forma testamentu ve středověku zůstala podobná jako v právu římském. Ústním testamentem však bylo možné pořídit pro případ smrti pouze ohledně věcí movitých. Pro platnost testamentu se v zemském právu vyžadovali dva nebo tři svědci, na Moravě bylo třeba svědků minimálně šest. Bez přítomnosti svědků mohl zůstavitel platně pro případ smrti pořídit, jen pokud se kšaft vkládal přímo do zemských desek. Městské právo vyžadovalo při sepisování kšaftu dva svědky. Počet svědků se s vydáním Obnoveného zřízení zemského změnil na tři až pět.

1.2.3 Obecný zákoník občanský z roku 1811

Všeobecný zákoník občanský pro veškeré země dědičné byl vyhlášen patentem ze dne 1. června 1811, číslo 946 Sb.z.s. (dále jen „Obecný zákoník občanský“). Účinnosti nabyl v celé habsburské monarchii (kromě Uher) 1. ledna 1812 a nastolil počátek moderního dědického práva na našem území. O kvalitách Obecného zákoníku občanského svědčí také doba, po kterou

zůstal v platnosti. Na našem území platil s drobnými změnami až do roku 1950.⁵ Výjimečně je možné se jím řídit i v současné době s ohledem na ustanovení § 859 odst. 1 občanského zákoníku, které stanoví, že při dědění se použije práva platného v den smrti zůstavitele. V praxi k této situaci může dojít při dodatečném projednání dědictví po zůstaviteli, který zemřel v době účinnosti Obecného zákoníku občanského.

Obecný zákoník občanský byl postaven na principu adičním. Následkem toho vznikl institut tzv. ležící pozůstalosti (hereditas iacens). Jako ležící pozůstalost se označuje majetkový soubor zanechaný zůstavitelem v období od jeho smrti do odevzdání pozůstalosti jeho dědicům. Blíže se u této problematiky zastavím v kapitole týkající se nabývání dědictví. Znovu byl také zaveden princip univerzální sukcese a dědic, stejně jako tomu bylo již v římském právu, odpovídal za dluhy dědictví tížící neomezeně. Po vzoru římského práva byl také upraven institut vydědění. Naopak odlišná úprava se týkala možnosti souběhu intestátní a testamentární dědické posloupnosti. Mohly nastat vedle sebe, a to nejen s ohledem na to, že Obecný zákoník občanský obsahoval institut neopomenutelných dědiců, kteří se mohli domáhat svého práva na zákonný podíl.

Obecný zákoník občanský upravoval několik různých forem závětí. Vedle závětí vlastnoruční, závětí psané jinou osobou než zůstavitelem za účasti svědků nebo závětí ve formě notářského spisu, které jsou upraveny i dnes, existovala také závěť ústní, závěť učiněná před soudem a v neposlední řadě společná závěť manželů. Bylo možné také pořídit mimořádnou závěť (tzv. privilegovaný testament), který nemusel splňovat všechny náležitosti závěti. Obecně pro všechny formy platila zásada, že v případě nepřesnosti nebo pochybnosti, je třeba závěť vykládat ve prospěch platnosti závěti tak, aby vůle zůstavitele byla co možná nejlépe naplněna.

---

⁵ V Rakousku platí Obecný zákoník občanský v pozměněné podobě dokonce dodnes.

Aby testament vyvolal právní účinky, musel mít zůstavitel aktivní testamentární způsobilost. Testament nesměl být napsán v zuřivosti nebo šílenství, jinak byl neplatný. Další překážkou platného poručení testamentu byl nedostatečný věk. Obecný zákoník občanský umožňoval nedospělým, kteří nedovršili osmnáctý rok, poručit testament pouze ústně před soudem. Aktivní testamentární způsobilost se vyžadovala v okamžiku sepsání testamentu, její pozdější ztráta neměla za následek neplatnost testamentu. Pasivní testamentární způsobilost musel mít dědic a spočívala ve způsobilosti nabývat majetek. Nezpůsobilé dědit byly osoby, které se vůči zůstaviteli dopustily zločinu, pokud jim nebyl zůstavitelem odpuštěn, nebo osoby, které zůstavitele k sepsání testamentu přinutily, překazily, apod. Pasivní testamentární způsobilost musel mít dědic v době smrti zůstavitele.

1.2.4 Občanský zákoník z roku 1950

Důvodem vzniku prvního československého občanského zákoníku byla snaha přizpůsobit právní řád novým společenským poměrům. Nový občanský zákoník, často také označovaný jako střední kodex, s sebou přinesl velké změny. V porovnání s předchozím občanským zákoníkem byla nová občanskoprávní úprava velice zjednodušená a založená na principech sovětského práva.⁶ Zákonodárce samozřejmě převzal některé dřívější instituty, bez kterých by se právní řád a fungování dědického práva neobešlo, jejich úpravu ale minimalizoval, a to především s ohledem na to, že se do popředí zájmu dostalo potlačení soukromého vlastnictví. Jeden z důvodů zjednodušené úpravy byl také argument, že předmětem dědění je tzv. osobní majetek a jeho nabývání a správa nevyžadují rozsáhlejší právní úpravu.⁷

---

⁶ Téměř 300 paragrafů upravovalo dědické právo v Obecném zákoníku občanském, zatímco v nové úpravě to byla přibližně pětina.

⁷ Bílek, P. – Šešina, M.: Dědické právo v předpisech let 1925-2001, C.H.Beck, Praha, 2001, s. 106.

Za jednu z nejvýznamnějších změn středního kodexu lze považovat zrušení institutu ležící pozůstalosti a zavedení principu nabývání pozůstalosti smrtí zůstavitele. Další výrazná změna spočívala v preferování zákonné dědické posloupnosti. Důkazem toho byla zásada nepřirůstání uvolněného podílu dědice ostatním závětním dědicům. V případě, že nedošlo k nabytí dědictví závětním dědicem, připadl jeho podíl dědicům ze zákona. Nově se uplatňoval princip ručení dědiců za dluhy dědictví tížící jen do výše ceny nabytého dědictví. Zúžil se také počet forem závětí. Upuštěno bylo od společné závěti manželů, závěti ústní a závěti privilegované. Závěť bylo možné pořádit jen v písemné formě, a to soukromě, před notářem nebo soudem do úředního zápisu.

Aktivní testamentární způsobilost nenáležela osobám, které byly zcela nesvéprávné. Pasivní testamentární způsobilostí nedisponovaly osoby, které se dopustily úmyslného trestného činu proti zůstaviteli a jeho nejbližším, nebo zavrženíhodného chování proti projevu poslední vůle zůstavitele.

1.3 Platná právní úprava dědění

1.3.1 Prameny dědického práva

Právní úprava dědického práva vychází z principů, jejichž základy byly položeny již v římském právu a stojí na základech vytvořených výše uvedenými občanskými zákoníky.

Hmotná část dědického práva je upravena především v sedmé části zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „občanský zákoník“), pod názvem Dědění. Ustanovení týkající se dědění se nacházejí i na jiných místech občanského zákoníku. Jsou to však spíše ustanovení, která s děděním souvisejí, než aby samotné dědění upravovala.⁸

---

⁸ Např. ustanovení § 7, § 132 a další. Na řadu souvisejících paragrafů bude dále odkazováno.

Hmotněprávní úprava dědění je obsažena také ve zvláštním zákoně, na jehož použití občanský zákoník odkazuje. Jedná se o zákon č. 227/1997 Sb., o nadacích a nadačních fondech a o změně a doplnění některých souvisejících zákonů (zákon o nadacích a nadačních fondech), ve znění pozdějších předpisů. Tento zákon, jak už jeho název napovídá, upravuje nadace a v souvislosti s právem dědickým konkrétně zřízení nadace závětí.

Procesněprávní úprava dědického práva je obsažena v zákoně č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „občanský soudní řád“). Bližší úpravu řízení o dědictví upravuje vyhláška ministerstva spravedlnosti České republiky č. 37/1992 Sb., o jednacím řádu pro okresní a krajské soudy, ve znění pozdějších předpisů. Mezi další procesněprávní předpisy upravující dědictví patří také zákon č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti (notářský řád), ve znění pozdějších předpisů (dále jen „notářský řád“), který upravuje postavení notářů jako soudních komisařů v řízení o dědictví. Důležitými právními předpisy, které byly přijaty sněmem Notářské komory České republiky, jsou kancelářský řád a předpis o Centrální evidenci závětí.

Pro úplnost výčtu právních předpisů upravujících dědické právo je třeba uvést daňové předpisy, zejména zákon č. 357/1992 Sb., o dani dědické, dani darovací a dani z převodu nemovitostí, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 280/2009 Sb., daňový řád, ve znění pozdějších předpisů.

Kolizní normy pro případ výskytu cizího prvku v projednávaném dědictví upravuje zákon č. 97/1963 Sb., o mezinárodním právu soukromém a procesním, ve znění pozdějších předpisů. V případě dědického řízení s mezinárodním prvkem jsou pramenem práva i mezinárodní smlouvy, kterými je Česká republika vázána. S ohledem na ustanovení zákona o mezinárodním právu soukromém a procesním, které stanoví, že dědické právní poměry se řídí právním řádem státu, jehož byl zůstavitel příslušníkem

v době smrti (§ 17), jsou pramenem práva také normy, na jejichž použití tento zákon odkazuje. Na rozdíl od kolizní normy upravující právní poměry dědické je pro určení rozhodného práva u způsobilosti zřídit nebo zrušit závěť rozhodující státní příslušnost v době projevu vůle. Forma závěti se podle zákona o mezinárodním právu soukromém a procesním řídí právem státu, jehož příslušníkem byl zůstavitel v době, kdy závěť učinil. Stačí však, aby vyhovovala právu státu, na jehož území byla učiněna, totéž platí o formě zrušení závěti (§ 18).

Zanedbatelným pramenem práva nejsou ani soudní rozhodnutí. Ačkoliv právní řád České republiky judikaturu soudů jako pramen práva nepřipouští, jsou soudní rozhodnutí jeho důležitou součástí. Na prvním místě to platí o nálezech Ústavního soudu. V rámci provádění kontroly ústavnosti mají nálezy Ústavního soudu nepochybně právo tvorný význam. Pro dotváření práva je ale také významná ustálená judikatura soudů, zejména Nejvyššího soudu. Silou své přesvědčivosti ovlivňuje nižší soudy a jejich rozhodovací činnost.

1.3.2 Platný občanský zákoník a právní úprava de lege ferenda

Platný občanský zákoník převzal dědické právo v zásadě tak, jak bylo upraveno v Občanském zákoníku z r. 1950. Jeho základy jsou tedy také vybudovány v souladu s potřebami socialistické legislativy. Po pádu totalitního režimu v roce 1989 a po změně společenských poměrů se stal občanský zákoník nevyhovující. Tento stav byl napraven rozsáhlou novelou zákonem č. 509/1991 Sb. Novela byla od počátku chápána jako provizorní řešení. Radikální československé popření v podstatě všech tradičních institutů civilního práva, vyčlenila občanský zákoník z lokálního kontextu právního vývoje.⁹ Navíc je potřeba si uvědomit, že novela právního předpisu sice může

---

⁹ Eliáš, K.: Rekodifikace občanského práva v postmoderní době, Právní rozhledy, 2008, č. 1, s. 1.

navrátit chybějící instituty, nikoliv však změnit socialistický myšlenkový základ.

Původní znění platného občanského zákoníku, které platilo do konce r. 1983, se v porovnání s Občanským zákoníkem z r. 1950 lišilo především v počtu forem závěti. Nový občanský zákoník jejich počet omezil tak, že nadále existovaly jen závěť vlastnoruční a závěť ve formě notářského zápisu. Závěť sepsaná jinou osobou za účasti svědků byla absolutně neplatná. Došlo ale také např. ke zrušení institutu vydědění.¹⁰ Výraznou změnou bylo také vypuštění ustanovení týkající se dědické způsobilosti.

Ze všech oblastí práva je to právě občanský zákoník, který nejvíce upravuje vztahy a události, se kterými se v běžném životě každý z nás setkáváme. Nejen to je důvod, proč by měl občanský zákoník plnit funkci integrujícího zákona celé soukromoprávní oblasti. V praxi tomu ale tak není. Výsledkem velkého počtu novel, přijatých zejména v 90. letech, je nejednotná právní úprava soukromého práva postrádající celkovou soudržnost. Vzhledem k absenci integrující role občanského zákoníku, mají další soukromoprávní předpisy tendenci vytvářet dílčí zákonné úpravy, od občanského zákoníku oddělené a soběstačné.¹¹

Přípravné práce na nové právní úpravě soukromého práva byly zahájeny na základě rozhodnutí tehdejšího ministra spravedlnosti Otakara Motejla z roku 2000. Základem pro přípravu se stal věcný záměr schválený vládou dne 18. dubna 2001. Inspirační roli sehrál také vládní návrh občanského zákoníku z roku 1937. Cílem nového občanského zákoníku by měla být především komplexní a stabilní úprava soukromého práva. Žádná právní úprava se sice nevyhne změnám, které s sebou přináší čas a praxe: „jde ale také na straně

---

¹⁰ Allografní závěť byla znovu zavedena v roce 1992, vydědění v roce 1982.

¹¹ Eliáš, K. – Zuklínová, M.: Principy a východiska nového kodexu soukromého práva, Linde, Praha, 2001, s. 99 a n.

jedné o kvalitu, četnost a rozsah těchto novel a na druhé straně – a především – o zachování myšlenkové podstaty celku.¹² Hlavními zpracovateli návrhu nového občanského zákoníku (dále také jako „návrh“) se stal Prof. Dr. JUDr. Karel Eliáš a Doc. JUDr. Michaela Zuklínová, CSc. Ze strany zpracovatelů byla vyjádřena myšlenka, že pokud občanský kodex bude někdy projednáván, mělo by se o něm jednat jako o celku a jako celek by měl být buď přijat, nebo odmítnut.¹³ K tomuto názoru se také přikláním. Dílčími zásahy poslanců by se mohla narušit celková koncepce a provázanost jednotlivých ustanovení.

Návrh byl od počátku svých příprav předmětem živých diskuzí. Objevila se otázka, jestli je vyhovující vracet se k institutům, které byly upraveny v Obecném zákoníku občanském. Návrh se totiž této právní úpravě velice blíží, a to nejen s ohledem na instituty, které jsou v něm upraveny, ale také s ohledem na formulaci jednotlivých paragrafů. Návrhu bylo v tomto směru také vytýkáno, že je diskontinuitní. Je však třeba připomenout, že k přetržení kontinuity došlo občanským zákoníkem z roku 1950. Návrh se k přetržené kontinuitě navrácí a současně zohledňuje standardy evropské kontinentální úpravy. Je pravda, že pokud dojde k jeho přijetí, bude nutné zvyknout si na staronové instituty, ale také na přejmenování některých již v současné době existujících. Některé pojmy budou starší generaci známy, my ostatní si na ně budeme muset zvyknout, vždyť: „mění-li se koncepce, musí se změnit i pojmy.“¹⁴ Přijetí nového občanského zákoníku bude představovat velký zásah do soukromého práva. Změnu, na kterou bude muset navázat reforma ostatních oblastí práva, především občanského práva procesního. Celkový počet právních předpisů, které bude třeba novelizovat, je těžké odhadnout.

---

¹² Eliáš, K.: Základní pojetí návrhu úpravy dědického práva pro nový občanský zákoník, AD NOTAM, 2003, č. 5, s. 97.

¹³ tamtéž, s. 89.

¹⁴ I. Pelikánová, cit. Eliáš, K. – Zuklínová, M.: Principy a východiska nového kodexu soukromého práva, Linde, Praha, 2001, s. 81.

Bez promítnutí změn do ostatních předpisů by ale nově zavedené instituty nebylo možné vůbec aplikovat. I to je zřejmě jeden z důvodů, proč se přijetí návrhu stále odkládá.

V porovnání s platnou právní úpravou je návrh nového občanského zákoníku mnohem obsáhlejší. Jen dědické právo upravuje více než 200 paragrafů. Dědickému právu je přitom v platném občanském zákoníku, v důsledku zjednodušující tendence totalitního režimu, věnováno přibližně 40 paragrafů. V porovnání s občanskoprávními kodexy kontinentální Evropy, patří platný občanský zákoník k právním úpravám, které dědickému právu nevěnují větší pozornost.¹⁵

Nebudu se na tomto místě víc zabývat návrhem, ani dále v textu nebude podán úplný výčet všech připravovaných změn. Vzhledem k tomu, že byl návrh v lednu letošního roku znovu odeslán do připomínkového řízení, nemohla jsem ale navrhované změny úplně opomenout. Navrhovaná úprava představuje zásadní zásah do dědického práva, proto ji zmíním především tam, kde se od platné právní úpravy liší.

1.4 Nabývání dědictví

Vzhledem k okamžiku přechodu vlastnického práva na dědice lze nabývání dědictví rozdělit do dvou skupin. Vlastnické právo k věcem a právům tvořící předmět dědictví může dědic nabýt:

- v okamžiku smrti zůstavitele,
- pravomocným rozhodnutím soudu.

---

¹⁵ Rakouský občanský zákoník upravuje dědické právo v § 531 až 824, německý občanský zákoník v § 1922 až 2385 a švýcarský občanský zákoník v čl. 457 až 640.

Bez ohledu na způsob nabývání dědictví se vždy uplatní ingerence veřejné instituce. Účel ingerence soudu při nabývání dědictví v našem právním řádu bývá opodstatněn tím, že v rámci řízení o dědictví je povinností soudu vypořádat společné jmění manželů s pozůstalým manželem.¹⁶

1.4.1 Nabytí dědictví smrtí zůstavitele

Platná právní úprava dědění vychází ze zásady nabývání dědictví smrtí zůstavitele (§ 460 občanského zákoníku). Dědictví se tak nabývá přímo ze zákona (ipso iure) již smrtí zůstavitele. Toto ustanovení je kogentní povahy a použije se vždy, i kdyby jeho aplikaci zůstavitel projevem vůle vyloučil. Okamžik smrti zůstavitele, tzv. nápad dědictví a jeho přechod spadají vždy v jeden okamžik. Tento způsob nabývání dědictví je aplikován v našem právním řádu již od nabytí účinnosti Občanského zákoníku z r. 1950. Přechod od systému ležící pozůstalosti k nabývání dědictví smrtí zůstavitele byl důvodovou zprávou k tomuto zákoníku odůvodněn tak, že ležící pozůstalost se stala přežitkem. Lidé totiž stejně spojovali přechod zanechaného jmění na dědice s okamžikem smrti zůstavitele.

Základní myšlenka tohoto způsobu nabývání dědictví spočívá v univerzálnosti přechodu práv a povinností, proto se také označuje jako univerzální sukcese.¹⁷ Dědic okamžikem smrti zůstavitele vstupuje do všech práv a povinností zůstavitele, resp. přecházejí na něj ta práva a povinnosti, která nezanikají smrtí zůstavitele a ohledně nichž není stanoven zvláštní režim nástupnictví. Dědic vstupuje do všech práv a povinností zůstavitele bez ohledu na to, jestli mu byly známy a dokonce bez ohledu na to, jestli během řízení o dědictví vyšly najevo.

---

¹⁶ Mikeš, J.: Dědictví a právo (právní poradce pro každého), Praha, Informatorium 1993, s. 30.

¹⁷ Univerzální sukcese se v našem právním řádu uplatňuje také při prodeji podniku nebo splynutí/sloučení právnických osob.

Všechny úkony, ke kterým následně v řízení o dědictví dochází, působí ex tunc. Mají tedy zpětné účinky vztahující se k datu smrti zůstavitele. Výsledkem dědického řízení je vydání usnesení o dědictví, které potvrzuje nabytí dědictví s deklaratorními účinky. Právo volně disponovat s majetkem náleží ale dědici až okamžikem právní moci usnesení o dědictví, jímž se dědictví končí, nikoliv již smrtí zůstavitele. Do vydání pravomocného usnesení, jímž se dědictví končí, jsou všichni potenciální dědicové spoluvlastníky majetku patřícího do dědictví. Z právních úkonů jsou tito dědicové oprávněni, ale také povinni, společně a nerozdílně v rozsahu svého dědického podílu.

Občanský zákoník v § 868 novelou zákonem č. 509/1991 Sb., stanovil pravidlo, na základě kterého se právní vztahy vzniklé před 1. lednem 1992, pokud není uvedeno jinak, posuzují podle dosavadních předpisů. S ohledem na princip nabývání dědictví smrtí zůstavitele, není možné na právní vztahy v oblasti dědického práva přechodné ustanovení aplikovat. Sama novela tuto skutečnost potvrzuje a v jednom ze svých dalších ustanovení stanoví, že při dědění se užije práva platného v den smrti zůstavitele (§ 873 občanského zákoníku).¹⁸

Opakem univerzální sukcese je sukcese singulární. Stejně jako v případě univerzální sukcese byla upravena a došlo také k jejímu praktickému užití již v římském právu. Platná právní úprava možnost singulární sukcese neupravuje, přesto se v našem právním řádu vyskytuje. Od účinnosti platného občanského zákoníku totiž není v našem právu činěn rozdíl mezi dědictvím a odkazem. Odkaz se považuje za dědictví. Tento přístup potlačuje správné pochopení obou institutů. Při úvaze o tom, jestli se jedná o sukcesi singulární nebo univerzální, v případě povolání dědice nikoliv k podílu na dědictví, ale k určité věci nebo také k určitému právu, se naše právní úprava

---

¹⁸ Tato myšlenka je již vyjádřena v ustanoveních občanského zákoníku v § 859 odst. 1.

vzhledem k zákonné úpravě odpovědnosti za dluhy dědictví tížící, přiklání k pojetí univerzální sukcese.¹⁹

Odkaz byl ve svém tradičním pojetí upraven v Obecném zákoníku občanském. Představoval výjimku z pravidla, že dědic vstupuje do všech práv a povinností zůstavitele. Odkazovník (legatář) měl pouze právo na to, aby mu dědic odkaz vydal. Hlavní rozdíl mezi dědictvím a odkazem lze proto spatřovat především v odpovědnosti za dluhy dědictví tížící. Osoba obtížená odkazem na rozdíl od dědice nebyla povinna k úhradě zůstavitelových dluhů, nepodílela se ani na povinnosti uhradit přiměřené náklady spojené s pohřbem zůstavitele. Další zásadní rozdíl spočívá v zásahu soudní ingerence. Nabytí dědictví bylo dědici potvrzeno soudem, zatímco právo na odkaz bylo uplatňováno odkazovníkem přímo vůči dědici bez zásahu soudu. Návrh nového občanského zákoníku se k tradičnímu pojetí odkazu znovu vrací. Předmětem odkazu může být vydání určité věci, jedné či několika věcí určitého druhu, popř. zřízení určitého práva (§ 1411).

Naše platná právní úprava sice umožňuje, aby zůstavitel odkázal v závěti dědici konkrétní věc nebo právo, nicméně v přechodu takového majetku nelze spatřovat singulární sukcesí ve smyslu výše uvedeném. Z hlediska odpovědnosti za dluhy dědictví tížící, není totiž v našem právním řádu činěn rozdíl mezi dědicem, kterému připadne konkrétně určená věc nebo právo, a dědicem, kterému připadne určitý podíl z dědictví. Oba dědicové budou za dluhy odpovídat do výše svého nabytého podílu. Dědic, kterému byl poměr určen zůstavitelem, bude odpovídat tímto poměrem, a dědici, jemuž závěť odkázala konkrétní věc nebo právo, se poměr vypočítá z ceny věci nebo práva k ceně celkového dědictví. Jen podotýkám, že konkrétní věc může dědic také nabýt na základě dohody o rozdělení majetku. Dochází tak k potlačení

---

¹⁹ Knappová, M. – Švestka, J. a kol.: Občanské právo hmotné, Svazek III., ASPI Publishing, Praha, 2002, s. 279.

skutečné vůle zůstavitele, dohoda o rozdělení majetku je však v souladu se zákonnou úpravou.

1.4.2 Nabývání dědictví rozhodnutím soudu

Způsobu nabytí dědictví smrtí zůstavitele předcházela způsob nabytí dědictví rozhodnutím soudu. Na našem území byl upraven až do r. 1950 Obecným zákoníkem občanským. Jeho podstatou bylo odevzdání pozůstalosti dědici rozhodnutím soudu až po projednání dědictví. Teprve tímto rozhodnutím o přikázání (neboli odevzdání) pozůstalosti docházelo k přechodu dědictví na nabyvatele, tedy s účinky *ex nunc*. Práva a povinnosti zemřelého, kromě práv a závazků založených na poměrech pouze osobních, tvořily až do okamžiku soudního rozhodnutí o dědictví tzv. ležící pozůstalost. Smrtí zůstavitele docházelo k nápadu dědictví a dědicům se přijetí pozůstalosti nabízelo. Za účelem přijetí dědictví byli dědicové soudem vyzváni k podání dědických přihlášek. Existovaly dva typy dědické přihlášky. První typ přihlášky, bez výhrady soupisu, měl za následek neomezené ručení dědice celým svým majetkem. Dědic, který podal druhý typ přihlášky, s výhradou soupisu, ručil pozůstalostním věřitelům za jejich pohledávky, jen pokud stačila hodnota pozůstalosti.

Na ležící pozůstalost v době od smrti zůstavitele do doby odevzdání dědici se nahlíží různě. Pochybnosti nevzbuzuje konstatování, že se jednalo o majetkový soubor *sui generis*, který měl znaky právnické osoby. Otázkou je, jestli lze ležící pozůstalost za právnickou osobu s vlastní subjektivitou skutečně považovat. Argumentem pro kladnou odpověď je skutečnost, že ležící pozůstalost je tzv. fingovaným subjektem. Lze ji přirovnat k nadaci s tím rozdílem, že ležící pozůstalost je pouze přechodným útvarem, protože její existence začíná úmrtím zůstavitele a končí odevzdáním dědici.²⁰ Existuje

---

²⁰ Tilsch, E.: Dědické právo rakouské se stanovisky srovnávací vědy právní, Praha, Všeherd 1904, s. 11.

ale také názor, že za vlastníka ležící pozůstalosti lze, až do doby odevzdání dědici, považovat samotného zůstavitele. „Z ustanovení § 547 OoZ vyplývá konstrukce tzv. ležící pozůstalosti, spočívající v tom, že po dobu delace (od smrti zůstavitele do přijetí dědictví povolnou osobou) se na pozůstalost hledí tak, jakoby byla v držení zemřelého [...] za nesprávný již v době účinnosti občanského zákoníku byl považován názor dovozující, že ležící pozůstalost je právnickou osobou [...] odnětí majetku z tzv. ležící pozůstalosti není odnětím právnické osobě, nýbrž osobě fyzické a se zřetelem na způsob nabývání dědictví do vlastnictví je nezbytné dovodit, že za takto postiženou osobu až do odevzdání pozůstalosti je nutno považovat zůstavitele.“²¹ Uvedený judikát se vztahuje k odnětí věci ve fázi ležící pozůstalosti, které se stalo častou judikovanou právní otázkou v restitučních řízeních.

Se systémem nabytí dědictví rozhodnutím soudu se lze dodnes setkat např. v Rakousku. Základy dědického práva zde totiž stále vycházejí z Obecného zákoníku občanského. Způsob nabývání dědictví zde neztratil svoji kontinuitu, jako se tomu stalo na našem území. V rakouské právní úpravě se potenciální dědic přihláškou k dědění přihlašuje. Pokud přihlášku nepodá, nepřihlíží se k němu jako k dědici. V tomto ohledu je třeba spatřovat ulehčení agendy soudního komisaře, který tak nezjišťuje všechny potenciální dědice. Způsob nabývání dědictví smrtí zůstavitele, kdy soud dědici nabytí dědictví rozhodnutím s deklaratorními účinky jen potvrzuje, je upraven v řadě zemí kontinentální Evropy (např. Německo, Švýcarsko nebo Polsko). V některých evropských zemích je i přesto, že k nabytí dědictví dochází smrtí zůstavitele, upravena dědická přihláška (např. v Itálii, Nizozemí nebo Francii).

Návrh nového občanského zákoníku zůstává u principu nabytí dědictví smrtí zůstavitele a nezamýšlí ani vrátit se k dědickým přihláškám. Nenašly by u nás

---

²¹ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 21. 10. 1997 sp. zn. 2 Cdon 1138/96.

zřejmě uplatnění vzhledem k tomu, že dědictví se častěji přijímá, než odmítá. Navíc není třeba dědice nutit k nadbytečným krokům. Navrhuje se ovšem upravit možnost dědice převzít dědictví buď s výhradou soupisu, nebo bez výhrady soupisu, což má mít význam pro rozsah dědicovy odpovědnosti vyrovnat dluhy zůstavitele.²²

2. Předpoklady dědění ze závěti

K tomu, aby mohlo dojít k přechodu práv a povinností zůstavitele na dědice, je třeba existence několika předpokladů. Jsou jimi:

- smrt fyzické osoby,
- existence dědictví,
- závěť jako právní důvod dědění,
- způsobilý dědic – tedy osoba, která zůstavitele přežila, dědictví neodmítla, není dědicou nezpůsobilá ve smyslu ustanovení § 469 občanského zákoníku a nebyla platně vyděděna.

2.1 Smrt zůstavitele

Smrt je právní skutečnost, se kterou je spojen vznik, změna nebo zánik práv a povinností. Zákon č. 285/2002 Sb., o darování, odběrech a transplantacích tkání a orgánů a o změně některých zákonů (transplantační zákon), ve znění pozdějších předpisů, jen pro účely tohoto zákona, definuje smrt jako nevratnou ztrátu funkce celého mozku, včetně mozkového kmene (§ 2 písm. e). Dále je v tomto zákoně v § 10 odst. 3 stanoveno, jakým způsobem se smrt mozku zjišťuje. Pro právní účely se z toho zákona vychází.

Smrtí zaniká způsobilost fyzické osoby mít práva a povinnosti, proto je třeba smrt náležitým způsobem prokázat. Smrt se prokazuje úředním zjištěním

---

²² http://obcanskyzakonik.justice.cz/tiny-mce-storage/files/Duvodova%20zprava%20oz_ver_2010.pdf, s. 342

smrti (prohlídkou mrtvého) a vydáním úmrtního listu. Oficiální zjištění smrti přísluší lékaři. Lékař vystaví list o prohlídce mrtvého, ve kterém konstatuje smrt osoby, a následně úmrtí oznámí matrice příslušného obecního úřadu. V listu o prohlídce mrtvého lékař uvede zřejmou příčinu úmrtí, ale především pro právní účely důležitější skutečnost, a to dobu úmrtí této osoby. Údaj o tom, kdy osoba zemřela, má význam především v případě, kdy při jedné události zemře najednou více osob. V úvahu může totiž přicházet situace, že zemřou najednou osoby, které by po sobě mohly vzájemně dědit. Jestliže nelze prokázat, která osoba zemřela dřív, má se za to, že tyto osoby zemřely ve stejný okamžik. Vzájemné dědění je tímto vyloučeno.

V případě, že smrt zůstavitele nelze prokázat předepsaným způsobem, tedy úředním zjištěním smrti, ale lze ji zjistit jinak, prohlásí soud takovou osobu za mrtvou (§ 7 odst. 2 občanského zákoníku). Soud takové rozhodnutí vydá jen v případě, že neexistují pochybnosti o smrti této osoby (např. po letecké katastrofě, kterou nikdo nepřežil). Úmrtní list v tomto případě nahrazuje rozhodnutí soudu, ve kterém soud uvede datum, které má za datum předpokládané smrti. Takto určené datum je pouhým odhadem, resp. je určeno s přihlédnutím ke všem okolnostem tragické události, nemůže být ale uvedeno s maximální přesností. Přitom pokud se jedná o datum chybné, a současně při jiné události zemře osoba, která by po této mohla dědit, přechod majetku na dědice se děje zcela jinak. Takové úvahy jsou ale čistě teoretické, protože skutečný okamžik smrti se již nezjistí.

V souladu s ustanovením § 7 odst. 2 občanského zákoníku prohlásí soud za mrtvou také fyzickou osobu, která je nezvěstná, pokud lze se zřetelem ke všem okolnostem usoudit, že již nežije. Za nezvěstnou se považuje osoba, která splňuje kumulativně dvě podmínky – je nepřítomná po dobu, která je přiměřeně dlouhá, a zároveň nejsou žádné zprávy o tom, že by byla naživu. Zákon blíže nespécifikuje, co se rozumí přiměřeně dlouhou dobou. Jak dlouho má být tedy osoba nepřítomna je na uvážení soudu, který tak určí

s přihlédnutím ke konkrétním okolnostem případu.²³ Řízení o prohlášení za mrtvého je upraveno v § 195 a násl. občanského soudního řádu.

Bez ohledu na způsob prokázání smrti se zemřelá osoba označuje jako zůstavitel. Pojem zůstavitel se objevuje hned v prvním ustanovení občanského zákoníku upravující dědění. Na tomto místě, ale ani v jiné části občanského zákoníku, ale není tento pojem vysvětlen. Jazykovým výkladem lze dovodit, že se jedná o osobu, která zanechala (zůstavila) majetek nebo dluhy. Občanský zákoník používá označení zůstavitel ale i v těch případech, kdy se jedná o dosud žijící osobu, která o svém majetku teprve pořizuje. Z tohoto pohledu odborná literatura jako vhodnější řešení navrhuje v zákoně zavést pojem pořizovatel.²⁴ Návrh nového občanského zákoníku se v tomto smyslu nerozhodl terminologii rozšiřovat. Používá výhradě termín zůstavitel s jednou výjimkou.²⁵ Podle mého názoru by se postavení tohoto subjektu mělo odlišovat, přesto jsem pro účely této práce zvolila v souladu s platnou právní úpravou jednotný termín zůstavitel.

2.2 Existence dědictví

Dalším předpokladem realizace dědického práva je existence dědictví. Dědictví neboli pozůstalost tvoří zůstavitelova práva a povinnosti. Mezi pozůstalostí a dědictvím neexistuje žádný rozdíl. Pojem pozůstalost pouze zdůrazňuje, že práva a povinnosti přetrvávají existenci svého nositele, zatímco označení zanechaného majetku jako dědictví se odvíjí od osoby dědice jako pokračovatele v zanechaných právech a povinnostech.²⁶ V platné

---

²³ Schelleová, I. a kol.: Dědictví a dědické právo, Computer Press, 2007, s. 26.

²⁴ Mikeš, J. – Muzikář, L.: Dědické právo, Praha, Linde 2003, s. 11.

²⁵ V části týkající se svědků závěti stanoví, že svědkové se mají účastnit pořizování posledního pořízení takovým způsobem, aby mohli potvrdit, že osoba zůstavitele a pořizovatele se shoduje.

²⁶ Jehlička, O. – Švestka, J. – Škárová, M. a kol.: Občanský zákoník, Komentář 8. vydání, C.H.Beck, Praha, 2003, s. 580.

právní úpravě bychom pojem pozůstalost nenašli, objevuje se ale v návrhu nového občanského zákoníku, kde se výslovně uvádí, že pozůstalost zahrnuje jmění zůstavitele.

2.2.1 Předmět dědění

Předmětem dědění nejsou všechna práva a povinnosti zůstavitele, vzhledem k tomu, že některá smrtí svého majitele zanikají. Do dědictví patří jen ta práva a povinnosti, která přetrvávají existenci zůstavitele, a která zároveň nepodléhají zvláštnímu režimu právního nástupnictví. Práv a povinností, které patří do dědictví a přecházejí na další osoby děděním, je naprostá většina.

2.2.1.1 Vybraná práva a povinnosti patřící do dědictví

Jedním z nejčastějších předmětů dědění se dnes stávají nemovitosti. Vlastnictví k nemovitosti patřící do dědictví se nabývá pravomocným usnesením, jímž se dědické řízení končí. Do katastru nemovitostí se taková skutečnost pouze zapíše záznamem. V případě družstevního bytu, je se smrtí zůstavitele spojena otázka, komu připadne členský podíl v bytovém družstvu. Občanský zákoník používá právě uvedené označení členský podíl²⁷, zatímco v ustanoveních obchodního zákoníku, kde je také upraveno družstvo, se setkáme s označením členská práva a povinnosti.²⁸ Úprava přechodu členství obsažená v občanském zákoníku v souvislosti s úmrtím zůstavitele, který byl členem bytového družstva, je zvláštní úpravou družstva. Ustanovení § 232 obchodního zákoníku upravuje zánik členství vyvolaný smrtí člena v družstvu jiném než je družstvo bytové. Smrtí nájemce družstevního bytu přechází členství v družstvu na toho dědice, který zdědil členský podíl (§ 706 odst. 3 občanského zákoníku). Členství v družstevním

---

²⁷ Ustanovení § 707 odst. 2.

²⁸ Např. ustanovení § 229, § 230, § 232.

bytě ve společném jmění manželů náleží buď druhému manželovi, pokud právo na družstevní byt bylo nabyto za trvání manželství, nebo přechází na dědice, který nabyl členský podíl, pokud právo na družstevní byt bylo nabyto před uzavřením manželství (§ 707 odst. 2 občanského zákoníku).

Předmětem dědění se také může stát podnik zůstavitele. Z hlediska dědického řízení je třeba zdůraznit, že závazky zůstavitele jako podnikatele nejsou součástí podniku. Vyplyvá to z definice podniku, která je upravena v § 5 odst. 1 obchodního zákoníku. Z toho důvodu obchodní zákoník ve svých ustanoveních týkajících se smlouvy o prodeji podniku a smlouvy o nájmu podniku upravuje, co se stane se závazky podniku. V dědickém řízení se tyto závazky zahrnou do pasiv dědictví.

Výjimečný není ani přechod práv a povinností spojený se zůstavitelovým účtem. Smlouva o běžném účtu je upravena v obchodním zákoníku jako absolutní obchodní závazkový vztah.²⁹ Smlouva o běžném účtu smrti majitele nezaniká. Banka pokračuje v provádění platebních transakcí, které jí byly majitelem účtu nebo osobami jím zmocněnými zadány. Majitel účtu však může určit, které platební transakce mají být po jeho smrti zastaveny, a které osoby nejsou nadále oprávněny nakládat s peněžními prostředky na účtu (§ 715a obchodního zákoníku). Podobnému režimu podléhá smlouva o vkladovém účtu (§ 719a obchodního zákoníku). Při zrušení účtu nebo vkladní knížky, kterou nabylo více dědiců, se s ohledem na různou právní úpravu postupuje různými způsoby. Vkladní knížka, pokud je předložena, se zruší a zůstatek se vyplatí jednotlivým dědicům ve výši uvedené v dědickém usnesení. U běžného účtu je třeba, aby se všichni dědicové dostavili do peněžního ústavu. Dědicové jsou spolumajiteli účtu a oprávnění a povinni nakládat s účtem jsou všichni společně. Je proto vhodnější, aby se dědicem

---

²⁹ Bez ohledu na povahu účastníků, tedy jedná-li se o podnikatele či nepodnikatele, se tento právní vztah řídí primárně obchodním zákoníkem a v souladu s ustanovením § 1 odst. 2 sekundárně občanským zákoníkem.

stal jen jeden dědic a zároveň byla tomuto dědici uložena povinnost vyplatit ostatním dědicům určitou peněžitou částku.

Přechodu práv a povinností vyplývajících z účtu je blízká problematika stavebního spoření, která je upravena speciálním zákonem č. 96/1993 Sb., o stavebním spoření a státní podpoře stavebního spoření, ve znění pozdějších předpisů. Úmrtí účastníka stavebního spoření upravuje § 8 tohoto zákona. Dědění ze závěti je zde částečně vyloučeno, a to vzhledem k ustanovení, které říká, že v případě úmrtí přecházejí práva a povinnosti vyplývající ze stavebního spoření na pozůstalého manžela. Soud je povinen k tomuto ustanovení přihlídnout. Pokud zůstavitel neuzavřel manželství, jsou práva a povinnosti vyplývající ze stavebního spoření předmětem dědictví jen za předpokladu, že se stane jejich dědicem jen jeden dědic. Je-li více dědiců a nedojde-li mezi nimi k dohodě, zaniká smlouva o stavebním spoření dnem úmrtí zůstavitele a předmětem dědictví se stává jen uspořená částka.

Další součástí aktiv zůstavitele se může stát obchodní podíl. Nejdříve je třeba si odpovědět na otázku, zda zakladatelský dokument dědění obchodního podílu nevylučuje. Výslovně je obchodním zákoníkem upravena možnost vyloučit obchodní podíl ve společnosti s ručením omezeným (§ 116 odst. 2) a v komanditní společnosti (§ 102 odst. 4). Ve veřejné obchodní společnosti je dědění obchodního podílu upraveno v souvislosti se zrušením společnosti a stanoví, že smrtí společníka se společnost zrušuje, ledaže společenská smlouva připouští dědění podílu. Obchodní zákoník stanoví, že podíl je děditelný pouze tehdy, pokud společenská smlouva dědění podílu výslovně připouští, podíl zdědí alespoň jeden dědic, který dědictví neodmítne a ve veřejné obchodní společnosti zůstanou alespoň dva společníci (§ 88 odst. 1 obchodního zákoníku). V případě smrti zůstavitele, který byl majitelem akcií, se akcie stávají předmětem dědictví. Obchodní zákoník v souvislosti s dědictvím upravuje výkon práva s akciemi spojených. Možnost akcie z dědictví vyloučit zde upravena není (§ 156 odst. 10).

Méně typickým předmětem dědění jsou autorská práva, která se řídí zákonem č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů. Pro potřeby dědění je důležité rozlišovat výlučná práva osobnostní a výlučná práva majetková.³⁰ Práva osobnostní povahy jsou nepřevoditelná a smrtí autora zanikají (§ 11 odst. 4 autorského zákona), zatímco majetková práva jsou předmětem dědění (§ 26 odst. 2 autorského zákona).

Všechna výše uvedená práva, resp. povinnosti musí existovat nejpozději v době smrti zůstavitele. Výjimku představuje povolání dědice k peněžitě částce. Hotovost nemusí fyzicky v zanechaném majetku existovat, přesto jsou ostatní dědicové v rámci vypořádání o dědictví povinni uspokojit nárok dědice povolaneho k peněžitě částce. Občanský zákoník tuto problematiku neupravuje. V této souvislosti judikatura uvedla, že dědic, který byl povolán k peněžitě částce, je zůstavitelovým dědicem jako každý jiný závětní dědic. Jeho dědické právo je však omezeno na peněžitou výplatu dědického podílu z majetku, který má nabýt vyplácející dědic. Nemůže se tedy domáhat přímo podílu na majetku, který je předmětem dědictví, ale jen toho, aby mu nabyvatel z tohoto majetku vyplatil příslušný podíl.³¹

2.2.1.2 Majetek nepatřící do dědictví

Subjektivní práva a povinnosti spojené s osobou natolik, že smrtí svého majitele zanikají, obsahuje občanský zákoník v § 579. Podle tohoto ustanovení k nástupnictví do práv a povinností nedochází tam, kde plnění mělo být provedeno osobně dlužníkem, resp. zůstavitelem a tam, kde právo bylo

---

³⁰ Mezi výlučná práva osobnostní patří např. právo autora rozhodnout o zveřejnění svého díla, právo na nedotknutelnost díla nebo právo osobovat si autorství. Mezi výlučná práva majetková patří např. právo dílo užít (zejména právo na rozmnožování, na rozšiřování originálu nebo rozmnoženiny, atd.).

³¹ Usnesení Městského soudu v Praze ze dne 28. 2. 2001 č. j. 24 Co 51/2001-133.

omezeno jen na osobu věřitele, resp. zůstavitele. Občanský zákoník v tomto ustanovení spojuje se smrtí věřitele také zánik práva na bolestné a práva na náhradu za ztížení společenského uplatnění. Zanikají bez ohledu na to, zda již byla uplatněna u soudu, zda byla pravomocně přisouzena nebo dlužníkem uznána co do důvodu a výše, a to v rozsahu, v jakém tato práva nebyla za života oprávněného uspokojena.³² Návrh nového občanského zákoníku od široce formulovaného pravidla upraveného v § 579 upouští a do dědictví zahrnuje také práva a povinnosti založená pouze na osobních poměrech zůstavitele, pokud byly jako dluh uznány nebo uplatněny u orgánu veřejné moci. Předmětem dědictví by tak měly být za předpokladu, že byly za života zůstavitele uznány nebo úspěšně žalovány (§ 1409 odst. 2).

Kromě práv a povinností, které na právní nástupce nepřecházejí děděním, protože smrtí zůstavitele zanikají, existují práva, která nepřecházejí děděním vzhledem k tomu, že podléhají zvláštnímu režimu právního nástupnictví. Jedná se o zvláštní právní nástupnictví (tzv. zvláštní sukcesí).³³ Tento majetek zůstavitele přechází na právního nástupce buď automaticky ze zákona, nebo je pro jeho přechod nutné splnit zákonem stanovené podmínky. Hlavní rozdíl tohoto způsobu nabytí dědictví od přechodu majetku na základě dědění spočívá v absenci odpovědnosti za dluhy. Rozdílný je také v okruhu osob, na které přechází majetek podléhající zvláštnímu režimu právního nástupnictví. Není shodný s okruhem potenciálních dědiců. Pokud se okruh osob nebo některá z osob s potenciálním dědicem shoduje, je bezpředmětné, jestli jsou či nejsou způsobilé dědit.

Mezi práva zůstavitele, která přecházejí smrtí na oprávněné subjekty jinak než děděním, patří např. nájemní právo k bytu (§ 706 občanského zákoníku).

---

³² Jehlička, O. – Švestka, J. – Škárová, M. a kol.: Občanský zákoník, Komentář 8. vydání, C.H.Beck, Praha, 2003, s. 579.

³³ Blíže Knappová, M. – Švestka, J. a kol.: Občanské právo hmotné, Svazek III., ASPI Publishing, Praha, 2002, s. 276.

Zvláštnímu právnímu nástupnictví podléhají také nároky na důchodové a sociální dávky a dávky nemocenského pojištění. Přechod těchto nároků upravují zvláštní právní předpisy.³⁴ Dávky náleží osobám, které jsou v těchto zvláštních předpisech uvedeny. Pokud tyto osoby neexistují, stávají se dávky předmětem dědictví, za předpokladu, že jejich dědění zákon výslovně nevylučuje.³⁵

2.2.1.3 Majetek nepatřící do výlučného vlastnictví zůstavitele

Předmětem dědictví jsou především věci ve výlučném vlastnictví zůstavitele. Nebude ale výjimkou, aby zůstavitel vlastnil majetek spolu s jinou osobou, především se svým manželem. Tato skutečnost není překážkou dědění. Nabízí se však otázka, v jakém rozsahu může zůstavitel disponovat s majetkem patřícím do společného jmění manželů.³⁶ Manželé, kteří mají věc ve společném jmění manželů, se považují každý za vlastníka celé věci, jejich účast na vlastnictví takové věci není vymezena podílem, ale je omezena rovnými právy druhého manžela ve smyslu ustanovení § 145 odst. 1 občanského zákoníku.³⁷ Skutečnost, že byl někdo povolán za dědice věci nebo práva patřících do společného jmění manželů, nezpůsobuje neplatnost závěti. Starší judikatura v této souvislosti uvedla, že manžel, který pořizuje závěti ohledně majetku patřícího tehdy ještě do institutu bezpodílového spoluvlastnictví, si k platnosti takové závěti nemusí vyžádat souhlas druhého manžela.³⁸

---

³⁴ Např. zákon č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění, zákon č. 100/1988 Sb., o sociálním zabezpečení, zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění.

³⁵ Viz § 56 odst. 3 zákona č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře: „Nárok na dávky podle tohoto zákona nejsou předmětem dědictví.“

³⁶ Co tvoří společné jmění manželů, upravuje občanský zákoník v § 143.

³⁷ Fiala, R.: Přehled judikatury ve věcech dědických, ASPI, Praha, 2006, s. 115-116.

³⁸ R 43/1986

Od r. 2006 je v České republice zákonem č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů, upraveno soužití dvojic stejného pohlaví. Registrované partnerství je úředně uzavřeným svazkem, který se v určitém ohledu podobá svazku manželskému. Postavení partnerů je však mnohem slabší než postavení manželů. Na druhou stranu ve srovnání s postavením druha a družky je jejich postavení silnější. Pro účely dědického práva je důležité upozornit na skutečnost, že uzavřením registrovaného partnerství nevzniká společné jmění partnerů. Věci pořízené během trvání partnerství nabývá jeden partner do svého vlastnictví, nebo oba partneři do podílového spoluvlastnictví.³⁹

Přechodu majetku na dědice patřícího do společného jmění manželů musí předcházet vypořádání společného jmění manželů. Toto vypořádání provádí z úřední povinnosti soud v rámci řízení o dědictví. Vypořádání ohledně věci nebo práva, které zůstavitel v závěti přikázal určitému dědici, může skončit dvojnásobem. Věc nebo právo se po vypořádání společného jmění stane součástí dědictví a dědic tuto věc nebo právo bez dalšího nabude. Pokud se však věc nebo právo předmětem dědictví nestanou, vzniká dědici právo na podíl odpovídající svou výší ceně takové věci nebo práva.

Po smrti zůstavitele, který byl vlastníkem spoluvlastnického podílu, se předmětem dědictví stává také tento spoluvlastnický podíl. Zůstavitel může v závěti určit dědice, který jej zdědí. V případě, že zůstavitel konkrétní osobu neurčí, nastoupí na jeho místo všichni dědicové. Ostatní spoluvlastníci s nástupem nového spoluvlastníka, resp. spoluvlastníků nemusí vyslovovat souhlas. Převod spoluvlastnického podílu obecně je upraven v § 140 občanského zákoníku. Toto ustanovení však pro přechod vlastnického práva děděním nelze použít.

---

³⁹ Do dědického práva se přijetí zákona o registrovaném partnerství promítlo v § 473 a násl. občanského zákoníku upravující dědění ze zákona. Partner je uveden spolu s dětmi zůstavitele a manželem v první dědické skupině.

2.2.1.4 Majetek nepatrné hodnoty

Existence dědictví je jedním z předpokladů právního nástupnictví, proto nezanechání majetku má za následek zastavení řízení o dědictví (§ 175h odst. 1 občanského soudního řádu). Soud v takovém případě řízení zastaví, aniž by zjišťoval okruh dědiců. Řízení je však zastaveno také v případě, kdy zůstavitel zanechal majetek, na který dopadá zvláštní způsob právního nástupnictví, resp. jeho vlastnictví přechází na dědice ex lege.

Zastavení řízení může být také důsledkem zanechání majetku, jehož hodnota je slovy zákona nepatrná.⁴⁰ Majetek nepatrné hodnoty v takovém případě soud vydá tomu, kdo se postaral o pohřeb (§ 175h odst. 2 občanského soudního řádu), tzv. vypraviteli pohřbu. Existence majetku nepatrné hodnoty ale neznamená, že dojde vždy k zastavení dědického řízení. Soudu musí být známo, kdo se postaral o pohřeb a zároveň osoba, jíž se majetek vydává, musí s přijetím majetku v plné hodnotě souhlasit. Z hlediska vydání majetku není relevantní, jestli je osoba přijímající majetek nepatrné hodnoty potenciálním dědicem zůstavitele či nikoliv. Po nabytí majetku se dědicem zůstavitele nestává. Vlastnictví k věcem nepatrné hodnoty totiž nenabývá vypravitel pohřbu děděním, ale na základě rozhodnutí státního orgánu, resp. soudu.

Nabízí se otázka, komu připadne majetek nepatrné hodnoty, který je předmětem společného jmění manželů. Výše bylo uvedeno, že přechodu majetku patřícího do společného jmění musí předcházet jeho vypořádání. Majetek nepatrné hodnoty se má ale vydat tomu, kdo se postaral o pohřeb. Pochybnosti nenastanou v případě, kdy je pozůstalý manžel zároveň vypravitelem pohřbu. Pokud tomu tak není, mělo by podle zákonné úpravy nejdříve dojít k vypořádání společného jmění manželů a následnému vydání zbývajících majetku vypravitel pohřbu. Podle mého názoru vzhledem

---

⁴⁰ Majetek nepatrné hodnoty občanský zákoník nedefinuje. Konkrétní výše nepatrného majetku se bude měnit v závislosti na posouzení soudem. Do 1. 1. 2008, kdy došlo ke zrušení pohřebného, byla výše nepatrného majetku snižována o pohřebné.

k nepatrné hodnotě majetku, s přihlédnutím k nákladům, které vzniknou vypraviteli pohřbu a také vzhledem ke skutečnosti, že pozůstalý manžel nemá zájem vypravit pohřeb, je spravedlivé vydat majetek nepatrné hodnoty tomu, kdo se postaral o pohřeb.

Pro připomenutí uvádím, že předmětem dědění je nejen majetek zůstavitele (aktiva), ale také jeho závazky (pasiva). Nelze proto vydat majetek nepatrné hodnoty tomu, kdo se postaral o pohřeb, pokud vedle takového majetku existuje závazek zůstavitele. Může se přitom jednat o závazek vázaný na podmínku (např. odkládací) nebo závazek uskutečnitelný v budoucnosti (např. vyplývající ze smlouvy o smlouvě budoucí smlouvě podle ustanovení § 50a občanského zákoníku). Dědic je v tomto ohledu vázán také návrhem na uzavření smlouvy odpovídající požadavkům § 43a odst. 1 občanského zákoníku.⁴¹ Soudní komisař v takovém případě bude postupovat podle ustanovení občanského zákoníku o předluženém dědictví.

2.2.2 Odpovědnost za dluhy

S přechodem práv a povinností zůstavitele na jeho právní nástupce je nerozlučně spojena odpovědnost za dluhy dědictví tížící. Povinnost podílet se na zůstavitelových dluzích se vztahuje jen na dluhy, které vznikly do dne zůstavitelovy smrti s ohledem na skutečnost, že dědictví se nabývá smrtí zůstavitele. Výše dluhů je limitována v § 470 občanského zákoníku. Dědic odpovídá za zůstavitelovy dluhy, které na něj přešly zůstavitelovou smrtí, pouze do výše ceny nabytého dědictví. Cena nabytého dědictví, kterou je dědic omezen, představuje horní mez, nad kterou není povinen závazky věřitele uspokojit. Nicméně pokud tak učiní, nejedná se o plnění bez právního důvodu. V této souvislosti je třeba si také uvědomit, že odpovědnost za dluhy občanský zákoník neomezuje jen na aktiva, které dědic nabyl dědictvím. Je

---

⁴¹ Mikeš, J. - Muzikář, L., Dědictvé právo, Praha, Linde 2003, s. 31.

tedy možné, že pohledávky věřitelů za zůstavitelem budou uspokojeny z majetku, který dědic nabyt již dříve.

V případě předluženého dědictví platí zásada uvedená v § 470 občanského zákoníku, jen pokud se dědicové s věřiteli dohodnou, že jim dědictví přenechají k úhradě dluhů (§ 471 odst. 1 občanského zákoníku). Jestliže se dědicové s věřiteli nedohodnou, řídí se povinnost dědiců plnit dluhy ustanovením občanského soudního řádu o likvidaci dědictví upravené v § 175v občanského soudního řádu. Dědicové jsou chráněni tím, že pokud podají návrh, aby soud vyzval věřitele k oznámení pohledávek a věřitelé tak neučiní, neodpovídají těmto nepřihlášeným věřitelům za dluhy, v případě, že je cena jimi nabytého dědictví zaplacenými dluhy již vyčerpána (§ 471 odst. 2 občanského zákoníku). Tuto skutečnost také potvrzuje ustanovení § 175n občanského soudního řádu. Procesní předpis je ale v tomto ohledu nedokonalý, protože neuvádí, že výzva věřitelům k oznámení pohledávek může být na návrh dědiců vydána jen v případě, že je dědictví předloženo a zároveň nedošlo k uzavření dohody o přenechání dědictví věřitelům k úhradě dluhů.⁴²

Z dikce zákona lze dovodit, že odpovědnost za dluhy dědictví tížící má pouze dědic. Povinnost podílet se na úhradě dluhů nemá tedy ten, kdo nedědí (např. z důvodu odmítnutí dědictví nebo z důvodu dohody o vypořádání dědictví s ostatními dědici). Pokud dědictví připadne více dědicům, odpovídá každý z nich jen v rozsahu ceny svého dědického podílu k ceně celého dědictví. Dědicové nemají postavení solidárních dlužníků, čímž dochází k rozdělení pohledávky věřitele na dílčí pohledávky v závislosti na počtu dědiců a ceny každého jednotlivého dědického podílu.

---

⁴² Tato problematika může být v praxi řešena také tak, že dědicové převezmou předlužené dědictví. Pokud mají dědicové zájem předlužené dědictví převzít, dohodu s věřiteli neuzavírají. Svolání věřitelů může být samozřejmě v případě předložení navrženo.

Odpovědnost za dluhy dědictví tížící dopadá na všechny dědice ve stejném rozsahu. Výjimku představuje odpovědnost za dluhy upravená v § 472 občanského zákoníku, která se vztahuje na stát. Pokud není možné uhradit peněžitý dluh zcela nebo zčásti penězi z dědictví, může stát k úhradě dluhů použít věci, které jsou předmětem dědictví, a které svou hodnotou odpovídají výši dluhu. Pokud věřitel odmítne přijetí těchto věcí, může stát navrhnout likvidaci dědictví. Není přitom důležité, jestli se jedná o dědictví předlužené. Myšlenkou této odlišné odpovědnosti státu za dluhy byla obava z toho, aby se neodůvodněně nezlepšovalo postavení věřitelů tím, že by jejich nelikvidní pohledávky musely být státem uspokojeny v penězích.⁴³

Spolu s dluhy dědictví tížící odpovídá dědic také za přiměřené náklady spojené s pohřbem zůstavitele (§ 470 odst. 1 občanského zákoníku). Vypravit zůstaviteli pohřeb se považuje za morální povinnost pozůstalých. Z hlediska odpovědnosti za náklady pohřbu není podstatné, jestli se dědic skutečně na úhradě nákladů pohřbu podílel. Dědic za tyto náklady odpovídá tomu, kdo je za něj skutečně vynaložil. Odpovědnost za náklady spojené s pohřbem má spíše morální aspekt, protože finanční prostředky na úhradu pohřbu jsou většinou hrazeny samotným zůstavitelem prostřednictvím jeho dědice. Lze je považovat za dluh zůstavitele, protože do soupisu pasiv dědictví byly zahrnuty, ačkoliv vznikly až po smrti zůstavitele.⁴⁴

Je třeba dodat, že ustanovení občanského zákoníku, týkající se odpovědnosti dědice za dluhy dědictví tížící, není kogentní. Dědicové se mohou od zákonné úpravy odchýlit a za dluhy odpovídat více nebo méně než do výše ceny nabytého dědictví. Soud takovou dohodu schválí, pokud nebude odporovat zákonu nebo dobrým mravům. Pokud věřitel nesouhlasí s dohodou dědiců,

---

⁴³ Mikeš, J.: Dědictví a právo (právní poradce pro každého), Praha, Informatorium 1993, s. 27.

⁴⁴ Wawerka, K.: Patří náklady pohřbu do pasiv dědictví?, AD NOTAM, 1996, č. 5, s. 147, citováno dle Kučera, R.: Dědictví, Linde, Praha, 2001, s. 57 a n.

ve které se dohodli na jiné než zákonem stanovené odpovědnosti, není touto dohodou vázán.

2.2.3 Určení dědických podílů

Dědický podíl určuje, jak velký zlomek nebo procento z dědictví má dědici připadnout, resp. s ohledem na předchozí podkapitolu, v jakém rozsahu se tento dědic bude podílet na právech a povinnostech spojených se zanechaným majetkem. Zůstavitel v závěti ustanoví dědice, popř. určí jejich podíly nebo přímo věci a práva, které jim mají připadnout (§ 477 odst. 1 občanského zákoníku). Oba uvedené způsoby určení dědických podílů je možné kombinovat. Neurčí-li zůstavitel výši dědických podílů, platí, že podíly všech dědiců jsou stejné. Přestože určením podílu nebo povoláním dědice k jednotlivým věcem či právům zůstavitel dává najevo vůli ohledně rozdělení svého majetku, nebrání se povolaným dědicům v tom, aby se o vypořádání dědictví dohodli jinak.

Určení dědického podílu se týká pouze aktiv. Ohledně pasiv platí, že dědic odpovídá do výše ceny nabytého dědictví za zůstavitelovy dluhy, které na něj přešly zůstavitelovou smrtí a za přiměřené náklady spojené s pohřbem. Jakým dílem budou dědicové za dluhy dědictví odpovídat je zřejmé u dědiců, kterým zůstavitel určil dědický podíl zlomkem nebo procentem. Pokud jsou dědicové povoláni k jednotlivým věcem nebo právům, míra jejich odpovědnosti záleží na ceně těchto věcí nebo práv v poměru k celkové ceně majetku patřícího do dědictví.

V ideálním případě určí zůstavitel dědické podíly tak, že tvoří celek, tj. 100%. Dědicům pak připadne majetek podle těchto podílů zůstavitelem určených. Výhodu zlomkového nebo procentuálního určení podílu na dědictví, kdy podíly tvoří celek, lze spatřovat v rozdělení veškerého majetku. Nebude existovat majetek, na který by zůstavitel při pořizování závěti zapomněl.

Takovému riziku se zůstavitel vystavuje v případě, že se rozhodne dědice povolat k jednotlivým složkám majetku. Dalším rizikem takového určení rozdělení dědictví lze spatřovat ve skutečnosti, že v den smrti zůstavitele věc uvedená v závěti nemusí již existovat, popř. nemusí již zůstaviteli patřit. Zůstavitel totiž po sepsání závěti není v nakládání s věcmi nijak omezen. Ustanovení závěti ohledně již neexistujících věcí jsou bez právních následků. Závětí povolaný dědic nebude dědit, nestane se ani dědicem jiných věcí ze závěti. Nedostatek projevu vůle zůstavitele o ustanovení této osoby dědicem ze závěti ohledně jiných věcí připadajících do dědictví nemůže být zhojen ani tím, že zákonný dědic uzná vůli zůstavitele, resp. že původně určenému dědici ze závěti připadne jiná věc z dědictví.⁴⁵

Určení dědických podílů tak, že dohromady netvoří jeden celek, vyvolá ohledně podílu do závěti nezahrnutého zákonnou dědickou posloupnost. Naopak pokud zůstavitel uvede dědické podíly tak, že přesahují 100%, je třeba podíly jednotlivých dědiců úměrně zkrátit. Toto pravidlo nemá oporu v občanském zákoníku, je však logickým řešením vzniklé situace, pokud nechceme popřít vůli zůstavitele. Návrh nového občanského zákoníku zavádí pro tento případ speciální výkladové pravidlo upravené v § 1434. Uplatní se v případě, že zůstavitel v závěti určí podíly dědicům a zároveň závětí povolá dědice bez určení dědických podílů, přičemž dědicové s určenými podíly vyčerpají celé dědictví. Podíly dědiců se zkrátí tak, aby se dostalo i na dědice povolané bez určení podílů. Jedná se o pravidlo, které je v současné době bez výslovné právní úpravy aplikováno. Návrh je však v tomto směru důslednější, protože stanovuje i výši dědického podílu. Dědici, který byl povolán bez určení podílu, se má dostat tolik, kolik dostal dědic, kterému bylo zůstavitelem vyměřeno nejméně. Pokud jsou podíly všech dědiců stejné, náleží tomuto dědici stejně jako všem ostatním.

---

⁴⁵ R 50/1984

Ohledně majetku do závěti nezahrnutého jsou, jak již bylo řečeno, povolání dědicové ze zákona. Dědicové ze zákona jsou však také povoláni v případě, kdy se uvolní podíl závětního dědice. Platná právní úprava nepřipouští přirůstání (akrescenci) uvolněného podílu závětního dědice. Problematika akrescence dědických podílů je v návrhu nového občanského zákoníku řešena odlišně. Návrh nově stanovuje, že uvolněný podíl může přirůst k ostatním podílům nebo k němu mohou nastoupit dědicové ze zákona (§ 1437 – § 1439). Uvolněný podíl přiroste k podílům ostatních dědiců za předpokladu, že jsou všichni dědicové povoláni k dědictví rovným dílem a zároveň zůstavitel neurčil náhradního dědice, který by měl nastoupit na místo původního dědice. Pokud zůstavitel určil některým dědicům podíl a jiným ne, přiroste uvolněný podíl dědicům povolaným bez podílu. Tato navrhovaná úprava jednoznačně přispívá k respektování vůle zůstavitele. Vzhledem k tomu, že zůstavitel pořídil o majetku, který závětní dědic nenabyl na základě závěti, měl v úmyslu vyloučit dědickou posloupnost zákonnou.

Kromě určení dědických podílů nebo povolání dědice ke konkrétní věci, může zůstavitel dědické poměry určit v závěti také tak, že povolanému dědici zřídí věcné břemeno k nemovitosti nabývané jiným dědicem. Zůstavitel zřízením věcného břemene určuje podmínku, která fakticky omezuje dědice jako vlastníka nabývané nemovitosti do budoucna. Podmínky budou předmětem samostatné podkapitoly, v této souvislosti proto jen uvedu, že zřízení věcného břemene v závěti není považováno za podmínku ve smyslu § 478 občanského zákoníku, k jejímuž zřízení se nepřihlíží. Možnost zřídit závěti věcné břemeno má oporu v § 151o odst. 1 občanského zákoníku. V souvislosti s právem dědickým vznikají věcná břemena nejen na základě závěti, ale také schválenou dědickou dohodou. Občanský zákoník v tomto ustanovení také stanoví, že právo odpovídající věcnému břemeni se nabývá vkladem do katastru nemovitostí. Podle mého názoru je toto ustanovení zavádějící. Zákon č. 265/1992 Sb., o zápisech vlastnických a jiných věcných práv k nemovitostem, ve znění pozdějších předpisů, v § 2 a § 7 upravuje

způsob vyznačení práva do katastru nemovitostí. Z těchto ustanovení vyplývá, že vkladem do katastru nemovitostí vzniká právo odpovídající věcnému břemenu, které je založené smlouvou. Věcné břemeno, které vznikne jinak než na základě smlouvy, se do katastru nemovitostí zapisuje záznamem.

Velikost podílu dědice, jemuž plyne oprávnění z věcného břemene, není tak jednoznačná jako u podílu určeného procenty nebo zlomkem a je třeba ji vypočítat. Pro tento účel se věcné břemeno nejdříve ocení a jeho hodnota v poměru k celkové hodnotě dědictví určí velikost dědického podílu. Ocenění se provádí podle ustanovení zákona č. 151/1997 Sb., o oceňování majetku a o změně některých zákonů (zákon o oceňování majetku), ve znění pozdějších předpisů.

Určení ceny majetku patří mezi jednu z mnoha povinností soudního komisaře v řízení o dědictví. Dříve používaný pojem obecná cena majetku byl s účinností od 1. 1. 2001 nahrazen pojmem obvyklá cena majetku, který se používá dodnes. Obecnou cenu majetku občanský soudní řád neupravoval, proto byl výklad tohoto pojmu ponechán judikatuře. Ta jej definovala jako cenu, za kterou bylo možné v době smrti zůstavitele tento majetek prodat s dodržáním cenových předpisů platných v době smrti zůstavitele.⁴⁶ Rovněž pojem obvyklé ceny není v občanském soudním řádu definován. Pouze na několika svých místech stanovuje, že soud určí obvyklou cenu majetku. Definici nalezneme v § 2 zákona o oceňování majetku. Ustanovení § 1 odst. 1 zákona o oceňování majetku uvádí, že tento zákon upravuje způsoby oceňování pro účely stanovené zvláštními právními předpisy. Občanský soudní řád ale na jeho použití ve smyslu zákona o oceňování majetku neodkazuje, proto jej ani nelze použít.⁴⁷ Hodnota majetku patřícího do

---

⁴⁶ R 32/1971 nebo Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 30. 1. 1998 sp. zn. 2 Cdon 425/96.

⁴⁷ K tomu blíže Kučera, R.: Dědictví, Linde, Praha, 2001, s. 57 a n.

dědictví má přitom důsledky mnohem větší, než se může na první pohled zdát. Obvyklá cena majetku by se měla určit s co největší přesností vzhledem k tomu, že se od jejího stanovení odvíjí odpovědnost dědice za dluhy dědictví tížící. Určení obvyklé ceny majetku má také vliv na skutečnost, zda se jedná o předlužené dědictví nebo vliv na dohodu dědiců o vypořádání dědictví.⁴⁸

2.3 Závěť jako právní důvod dědění

2.3.1 Postavení závěti mezi ostatními dědickými tituly

Platná právní úprava řadí mezi dědické tituly také zákon. Výčet dědických titulů je upraven v § 461 odst. 1 občanského zákoníku. V tomto výčtu je zákon uveden na prvním místě i přesto, že se uplatňuje subsidiarita dědění ze zákona. Nejdříve se totiž zjišťuje, jestli zůstavitel nezanechal závěť. Tendence k upřednostňování dědění ze zákona přetrvávají v naší právní úpravě z dob minulého režimu. Podle důvodové zprávy k tehdejšímu občanskému zákoníku bylo dědění ze zákona považováno za výraz předpokládané vůle zůstavitele, a z hlediska zájmu společnosti se jevílo jako nejvhodnější způsob přechodu majetku zemřelého.⁴⁹ Preferování dědění ze zákona se v současné době odráží především v nemožnosti přirůstání uvolněného dědického podílu závětního dědice k podílům ostatních závětních dědiců.

Výčet dědických titulů je v návrhu nového občanského zákoníku seřazen podle jejich právní síly. Na prvním místě je uveden nový dědický titul, jímž je dědická smlouva, následuje závěť a jako poslední, tedy nejslabší dědický titul, zákon. Přiznáním největší právní síly dědické smlouvě se návrh přihlásil

---

⁴⁸ Věřitelé zůstavitele nejsou vázáni konečným dědickým usnesením. Nejsou totiž účastníky dědického řízení (resp. jsou účastníky řízení jen v případech určených § 175b občanského soudního řádu), a proto se při vymáhání svých pohledávek mohou obrátit žalobou na soud a žádat, aby obvyklá cena toho, co dědicové z dědictví nabyli, byla vyšší.

⁴⁹ K tomu blíže Kučera, R.: Dědictví, Linde, Praha, 2001, s. 57 a n.

k jednomu ze základních principů dědického práva, a to k zásadě volnosti zůstavitele ve volbě dědice. Právní úprava dědické smlouvy je však zařazena až za ustanovení o závěti. Je to z toho důvodu, že závěť je jednak častější způsob pořízení pro případ smrti než dědická smlouva a jednak proto, že dědická smlouva je institut, který se ze závěti vyvinul.⁵⁰ Dědická smlouva je dvoustranný právní úkon, kterým zůstavitel slibuje jiné osobě dědictví a tato osoba uvedený slib přijímá. K vyloučení dědické smlouvy z našeho právního řádu došlo socialistickým občanským zákoníkem z roku 1950.⁵¹ Největší právní síla přiznaná dědické smlouvě neznamená, že má neomezené účinky. Zůstavitel nemůže dědickou smlouvou rozdělit celý svůj majetek. Minimálně o čtvrtině majetku musí pořídit závěti, popř. nechat tento majetek dědicům ze zákona (§ 1518). Není vyloučeno, aby i zbylou čtvrtinu zdědila osoba, povoláná zůstavitelem v dědické smlouvě, zůstavitel však tuto osobu musí jako dědice uvést v závěti, popř. musí být zároveň zákonným dědicem.

V souvislosti s rozšířením počtu dědických titulů v návrhu nového občanského zákoníku pro úplnost uvedu dovětek (kodicil). Dovětek je jednostranný právní úkon, ve kterém zůstavitel činí opatření pro případ své smrti. Návrh nového občanského zákoníku dovětek klasifikuje jako jeden ze způsobů pořízení pro případ smrti⁵² (vedle závěti a dědické smlouvy), ve výčtu dědických titulů jej ale zvlášť neuvádí. Dovětek je tedy upraven jako doplnění závěti, jako součást závěti a ne samostatný dědický titul. Nemůže proto samostatně dědice povolat k dědění, může však existovat sám o sobě.⁵³ Platná právní úprava tento institut neupravuje.

---

⁵⁰ Důvodová zpráva k návrhu nového občanského zákoníku, Šešina, M.: Diskuse o návrhu nového občanského zákoníku, AD NOTAM, 2005, č. 4, s. 125 a násl.

⁵¹ Dodnes je upravena v některých právních řádech kontinentální Evropy (např. ve Francii, Švýcarsku, Rakousku nebo Německu).

⁵² Pořízení pro případ smrti jako širší označení pro dědické tituly vystihuje podstatu dědických titulů – pořizují se pro případ smrti a lze se jimi řídit až po smrti zůstavitele.

⁵³ http://obcanskyzakonik.justice.cz/tinymce-storage/files/Duvodova%20zprava%20oz_ver_2010.pdf, s. 340

Zákonná úprava výslovně připouští kumulaci obou dědických titulů. Dědic může nabýt dědictví ze zákona, ze závěti nebo z obou těchto důvodů. Dědění ze závěti v kombinaci s děděním ze zákona nastupuje v případě, kdy:

- zůstavitel závěti nepořídil o celém svém majetku,
- zůstavitel závěti pořídil o celém svém majetku, ale některý z dědiců povolaný závěti nedědí,
- zůstavitel pořídil závěť o celém svém majetku, ale nerespektoval ustanovení upravující práva neopomenutelných dědiců.

O kumulaci dědických titulů se může jednat nejen u různých dědiců, kdy někteří dědí ze zákona a jiní ze závěti, ale také u jednoho dědice, kdy část dědictví dědic nabude na základě závěti a část na základě zákona.

2.3.2 Formální náležitosti závěti

Závěť je právní úkon, který nabývá účinnosti až po smrti zůstavitele. Nedostatky závěti, které způsobují její neplatnost, se tak objeví až poté, kdy je osoba, která rozhodla o rozdělení svého majetku již po smrti. Závěť musí proto splňovat nejen obecné náležitosti, které se vztahují na všechny právní úkony (§ 34 a násl. občanského zákoníku), ale také zvláštní náležitosti (§ 476 a násl. občanského zákoníku), jejichž cílem je předejít případným sporům, které by mohly vzniknout v souvislosti se zjišťováním projevu vůle zůstavitele. Mezi zvláštní náležitosti závěti patří:

- výslovný projev zůstavitelovy vůle,
- písemná forma,
- uvedení dne, měsíce a roku, kdy byla závěť podepsána.

Dále musí závěť obsahovat speciální náležitosti, které se uplatňují jen pro jednotlivé formy závěti, tj. pro závěť holografní, závěť allografní a závěť sepsanou notářským zápisem. Pro potřeby dalšího výkladu uvádím, že holografní závěť je závěť sepsaná i podepsaná vlastní rukou zůstavitele. Allografní závěť je závěť sepsaná jiným způsobem než vlastní rukou zůstavitele (např. jinou osobou, na psacím stroji, apod.), avšak zůstavitelem

vlastnoručně podepsaná. Poslední formou závěti je závěť ve formě notářského zápisu, kterou sepisuje notář.

K projevu zůstavitelovy vůle v této souvislosti jen uvedenu, že musí být především určitý a srozumitelný, musí být učiněn výslovným jednáním nevzbuzujícím pochybnost o tom, co chtěl zůstavitel projevít. Náležitostem vůle zůstavitele bude dále v textu věnována samostatná podkapitola.

Požadavek písemné formy závěti není v občanském zákoníku upraven výslovně, ale vyplývá nepřímě z ustanovení § 476 odst. 1, ve kterém je stanoveno, že zůstavitel může závěť napsat buď vlastní rukou nebo ji zřídit v jiné písemné formě za účasti svědků nebo ve formě notářského zápisu. Písemný projev zůstavitele může být zachycen na jakémkoliv materiálu a napsán jakýmkoliv psacím prostředkem. Podstatné je, aby tyto pomůcky umožňovaly projev vůle zůstavitele trvale zachytit.

Uvedení dne, měsíce a roku podepsání závěti je další zvláštní náležitostí závěti. S absencí uvedení data a podpisu spojuje občanský zákoník v § 476 odst. 2 neplatnost závěti. Na datum podpisu je kladen velký důraz především proto, že odlišuje závěť dřívější od závěti pozdější, která může vést ke zrušení dřívější závěti. Dalším důvodem velkého důrazu je skutečnost, že na základě data podpisu lze usuzovat na to, jestli byl zůstavitel závěti v době jejího sepsání k provedení tohoto úkonu způsobilý.⁵⁴

Občanský zákoník ani jiný právní předpis neobsahuje ustanovení o tom, jak by měl podpis zůstavitele vypadat. Judikatura se k této problematice vyjádřila tak, že u porízení pro případ smrti je dostačující, pokud zůstavitel závěť podepíše alespoň svým příjmením. Tím je splněna náležitost podpisu závěti podle ustanovení § 476 odst. 2 občanského zákoníku, pokud o totožnosti

---

⁵⁴ Mikeš, J.: Dědictví a právo (právní poradce pro každého), Praha, Informatorium 1993, s. 64.

podpisu zůstavitele nejsou žádné pochybnosti.⁵⁵ Jestli je podpis čitelný nebo nečitelný, není rozhodující. Důležité je, aby patřil zůstaviteli, tedy aby bylo možné jej jako podpis zůstavitele identifikovat. Závěť je též možné podepsat uměleckým jménem nebo pseudonymem, podmínkou však je, aby byl zůstavitel pod tímto označením ve společnosti znám.⁵⁶ Za podpis zůstavitele naopak nelze považovat uvedení příbuzenského vztahu k dědicům.

Ustanovení ohledně toho, na jakém místě by se mělo datum a podpis v závěti objevit, občanský zákoník také neobsahuje. Právní teorie i soudní praxe se shodují na tom, že podpis má být umístěn na úplném konci závěti, a to z toho důvodu, že se jím obsah závěti dovršuje. Jinak je tomu v případě umístění data. Datum připojené k závěti nedovršuje obsahové náležitosti závěti, má pouze vypovídat o tom, kdy byla závěť zůstavitelem podepsána. Z umístění data na konci závěti spolu s podpisem nelze jednoznačně usuzovat, že se jedná o datum, kdy byla závěť podepsána a naopak datum uvedené na začátku závěti se může shodovat s datem podpisu závěti.⁵⁷ Otázkou však je, jestli datum uvedené v závěti je skutečně datem, kdy došlo k podpisu závěti (především závěti bez přítomnosti svědků).

Občanský zákoník neupravuje konkrétně, ani jakým způsobem má být v závěti uveden údaj o datu. Zůstavitel tak může tento údaj uvést čísly nebo slovy, popř. kombinací obou uvedených způsobů. S ohledem na ustanovení § 476 odst. 2 občanského zákoníku je však nutné uvést všechny tři části data, tj. den, měsíc i rok. Judikatura v této souvislosti ale není tak přísná: „Zůstavitel, který při sepisování závěti chybně uvedl rok, v němž byla závěť podepsána, nepůsobí neplatnost závěti, pokud lze z obsahu závěti ve spojení s okolnostmi, za kterých byla podepsána, usoudit na rok jejího podpisu.“ Tato

---

⁵⁵ R 51/1984

⁵⁶ Mikeš, J. – Muzikář, L.: Dědické právo, Linde, Praha, 2003, s. 89.

⁵⁷ Bez uvedení autora, Allografní závěť a ověření pravosti podpisu zůstavitele, AD NOTAM, 2005, č. 6, s. 210.

benevolence soudu podle mého názoru právní úpravu pouze nedoplňuje, ale mění. Otázkou také je, jak se postavit k datu např. Štědrý den roku 2010? Pokud bychom se drželi striktního výkladu zákona, nejsou uvedeny všechny části datování. Na druhou stranu je všem jasné, kdy k podpisu takové závěti došlo. Proč by tato závěť měla být neplatná, zatímco závěť bez uvedení roku může být za určitých okolností platná? S přihlédnutím k výše uvedenému judikátu bych takovou závěť za platnou uznala.

Způsob uvedení data závisí také na konkrétní formě závěti. U vlastnoruční závěti musí být datum napsáno vlastní rukou zůstavitele. U závěti pořízené formou notářského zápisu bude datum obsaženo v této veřejné listině. Listina o ověření pravosti podpisu, v případě, kdy zůstavitel podepsal závěť před notářem, prokazuje také datum podpisu závěti. Údaj o datu podpisu závěti v listině o ověření pravosti, ale nenahrazuje datum, které v závěti chybí. Ověření pravosti podpisu zůstavitele a závěť jsou dva od sebe odlišné dokumenty.⁵⁸ Závěť obsahuje projev zůstavitelovy poslední vůle, zatímco ověření pravosti podpisu prokazuje, že zůstavitel závěť podepsal. Ještě zbývá zmínit se o podpisu závěti allografní. U této formy závěti se vyžaduje, aby bylo datum uvedeno v textu závěti napsané zůstavitelem, popř. pisatelem.

2.3.3 Náležitosti osoby zůstavitele

Pro platné pořízení závěti musí zůstavitel splňovat podmínku věku a podmínku plné způsobilosti k právním úkonům. Vzhledem k tomu, že závěť je projev vůle osobní povahy, není zákonné ani smluvní zastoupení zůstavitele přípustné.⁵⁹ Občanský zákoník neobsahuje žádné ustanovení výslovně se týkající zastupování při pořizování pro případ smrti. Při řešení této otázky je proto třeba vycházet především z historického kontextu výkladu předpokladů platnosti závěti a reflektovat přitom i současnou právní

---

⁵⁸ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 27. 4. 2005 sp. zn. 30 Cdo 1190/2004.

⁵⁹ K tomu např. rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 20. 3. 2008 sp. zn. 21 Cdo 2968/2006.

doktrínu a praxi.⁶⁰ Výslovné ustanovení týkající se zastoupení bylo zahrnuto do Obecného zákoníku občanského. Jedno z jeho ustanovení stanovilo, že zůstavitel si musí sám dědice ustanovit a jmenování nesmí přenechat výroku třetí osoby.

Způsobilost pořídit závěť má pod sankcí neplatnosti závěti pouze osoba způsobilá k právním úkonům (§ 38 odst. 1 občanského zákoníku). Způsobilost k právním úkonům vzniká v plném rozsahu nabytím zletilosti, tedy dosažením osmnácti let. Zletilosti je možné nabýt i před dosažením osmnáctého roku uzavřením manželství. O povolení uzavřít manželství před osmnáctým rokem rozhoduje soud. Takto dříve nabytou zletilost nelze pozbyt zánikem manželství, ani prohlášením manželství za neplatné (§ 8 občanského zákoníku).

Nezletilcům občanský zákoník v § 9 přiznává způsobilost jen k takovým právním úkonům, které jsou svou povahou přiměřené rozumové a volní vyspělosti odpovídající jejich věku. Pořídit závěť mezi takové právní úkony nepatří. Nezletilým však není odepřena možnost pořídit o svém majetku pro případ smrti. Občanský zákoník v § 476d odst. 2 přiznává nezletilci, který dovršil 15. rok věku, právo sepsat závěť formou notářského zápisu. V souvislosti s novým trestním zákoníkem, zákon č. 40/2009 Sb., který nabyl účinnosti 1. 1. 2010, byl vydán zákon č. 41/2009 Sb., o změně některých zákonů v souvislosti s přijetím trestního zákoníku. Tento zákon v návaznosti na novou trestněprávní úpravu měnil související předpisy a v této souvislosti bylo také novelizováno ustanovení § 476d odst. 2. Právo pořídit pro případ smrti bylo nově přiznáno nezletilcům, kteří dovršili 14. rok věku, a to v návaznosti na snížení trestní odpovědnosti.⁶¹ Ještě před nabytím účinnosti

---

⁶⁰ Bez uvedení autora, Zastoupení zůstavitele při pořízení nebo zrušení závěti, AD NOTAM, 2008, č. 5, s. 185.

⁶¹ Věková hranice pro pořízení závěti byla na našem území již jednou stanovena na 14 let, a to Obecným zákoníkem občanským.

nové trestněprávní úpravy ale prezident ČR podepsal novelu trestního zákoníku, kterou byla věková hranice trestní odpovědnosti znovu zvýšena na 15 let. Následně došlo i ke zrušení novelizujícího ustanovení § 476d odst. 2 a nezletilci jsou dále oprávněni pořídit o svém majetku pro případ smrti od 15 let. V této souvislosti je třeba ještě připomenout, že na základě ustanovení § 28 občanského zákoníku je třeba, aby soud schválil nakládání zákonných zástupců s majetkem těch, jejichž majetek jsou povinni spravovat, pokud se nejedná o běžnou záležitost. Toto ustanovení se však na pořízení závěti nezletilcem nevztahuje, vzhledem k osobní povaze tohoto právního úkonu.

Další náležitostí osoby pořizovatele je plná způsobilost k právním úkonům. Plná způsobilost k právním úkonům zůstavitele je vyžadována s ohledem na závažný dopad sepsání závěti na majetkové poměry zůstavitele. Překážkou pro pořízení závěti je nejen úplné zbavení způsobilosti k právním úkonům, ale též pouhé omezení této způsobilosti.

Soud zbaví způsobilosti k právním úkonům fyzickou osobu, která pro duševní poruchu, jež není jen přechodná, není vůbec schopna činit právní úkony (§ 10 odst. 1 občanského zákoníku). Omezení způsobilosti k právním úkonům přichází v úvahu pro duševní poruchu, která není jen přechodná, nebo pro nadměrné požívání alkoholických nápojů, omamných prostředků či jedů (§ 10 odst. 2 občanského zákoníku), tedy stav, kdy zůstavitel nemá schopnost pochopit smysl a význam závěti nebo schopnost závěť podle svého uvážení zřídit. Osoba s omezenou způsobilostí k právním úkonům je způsobilá k těm právním úkonům, které odpovídají vymezení v rozhodnutí soudu, jímž došlo k omezení způsobilosti. Odlišnou právní úpravu týkající se omezené způsobilosti k právním úkonům předpokládá návrh nového občanského zákoníku (§ 1461). V návrhu je nově rozlišeno mezi osobami obecně omezenými ve způsobilosti k právním úkonům, které mohou pořídit pro případ smrti jen ve formě veřejné listiny, a osobami omezenými ve způsobilosti k právním úkonům pro závislost na alkoholu a obdobných

látkách nebo hráčské vášni. Tyto osoby mohou v rozsahu omezení pořídit pro případ smrti v jakékoliv předepsané formě, maximálně však o polovině svého majetku. Toto omezení neplatí ohledně zůstavitele, který nemá žádné zákonné dědice. Účelem této právní úpravy je zesílená právní ochrana zákonných dědiců.⁶²

Den, od kterého nemůže zůstavitel zbavený nebo omezený ve způsobilosti k právním úkonům pořídit závěť, se shoduje s datem, kdy nabylo právní moci rozhodnutí soudu o zbavení či omezení způsobilosti k právním úkonům. Rozhodnutí soudu však nemůže ohrozit již sepsanou závěť. Nezpůsobilost pořídit závěť se posuzuje vždy k okamžiku, kdy byla závěť sepsána. Pokud po omezení či ztrátě způsobilosti k právním úkonům dojde na straně zůstavitele k tzv. světlému okamžiku a následnému pořízení závěti, je taková skutečnost pro platnost této závěti bez významu. Podle návrhu nového občanského zákoníku je však rozhodující věcná stránka, a proto návrh za určitých okolností nevylučuje možnost pořídit závěť v odpovídajícím zdravotním stavu.⁶³ Prokázání takové skutečnosti však nebude snadné.

Zbavení či omezení způsobilosti k právním úkonům nemusí být trvalé. Soud své rozhodnutí změni nebo zruší v případě změny nebo odpadnutí důvodů, které k omezení nebo zbavení způsobilosti vedly (§ 10 odst. 3 občanského zákoníku). Závěť pořízená v době, kdy již byla osobě přiznána plná způsobilost k právním úkonům, ale rozhodnutí, kterým tak bylo učiněno, ještě nenabylo právní moci, je neplatná. V úvahu by podle mého názoru v této situaci mohlo přicházet prohlášení, kterým by zůstavitel stvrzoval, že souhlasí a trvá na znění závěti, kterou sepsal v době, než nabylo právní moci rozhodnutí soudu, kterým se mu přiznává plná způsobilost k právním

---

⁶² http://obcanskyzakonik.justice.cz/tinymce-storage/files/Duvodova%20zprava%20oz_ver_2010.pdf, s. 361

⁶³ http://obcanskyzakonik.justice.cz/tinymce-storage/files/Duvodova%20zprava%20oz_ver_2010.pdf, s. 360

úkonům. Na druhou stranu, pokud by se od zůstavitele vyžadoval dodatečný úkon vyjadřující souhlas s pořízenou závětí, mohl by zůstavitel rovnou přikročit znovu k sepsání závěti, což by nedávalo podnět k případným spekulacím uvedeného prohlášení.

Neplatně je pořízena také závěť, kterou zůstavitel sepíše v duševní poruše, která ho k tomuto právnímu úkonu činí neschopným (§ 38 odst. 2 občanského zákoníku). Jedná se o neschopnost pouze přechodného rázu, která se vyskytne ve chvíli prováděného úkonu. Taková osoba je jinak k právním úkonům plně způsobilá. Ustanovení se vztahuje např. na osobu, která by pořizovala závěť pod vlivem omamných látek.

Pro zbavení nebo omezení způsobilosti k právním úkonům je třeba vždy rozhodnutí soudu, zatímco u zbavení způsobilosti k právním úkonům v případě duševní poruchy, není třeba žádného takového úkonu. Ke zbavení způsobilosti totiž dochází přímo na základě zákona. Dalším rozdílem mezi zbavením nebo omezením způsobilosti k právním úkonům a zbavením způsobilosti k právním úkonům při duševní poruše, je skutečnost, že osoba zbavená způsobilosti nebo omezená ve způsobilosti k právním úkonům nemá žádnou možnost o svém majetku platně pořídit, zatímco osoba s duševní poruchou tuto možnost má. Z ustanovení § 38 odst. 2 občanského zákoníku nevyplývá, že by byly všechny osoby jednající v duševní poruše zbaveny způsobilosti k právním úkonům, pouze osoby s duševní poruchou, která je činí k tomuto právnímu úkonu neschopnými.

2.3.4 Náležitosti vůle zůstavitele

Projev vůle zůstavitele ohledně sepsání závěti musí splňovat stejné obecné požadavky jako projev vůle směřující ke vzniku jiných právních úkonů. Především se musí jednat o projev vůle směřující zejména ke vzniku, změně nebo zániku těch práv a povinností, které právní předpisy s takovým

projevem vůle spojují (§ 34 občanského zákoníku). Projev vůle musí být také učiněn svobodně a vážně, určitě a srozumitelně, jinak je neplatný (§ 37 odst. 1 občanského zákoníku). I právní úkon, jímž chce zůstavitel svoji vůli změnit, musí být učiněn tak, aby splňoval tyto náležitosti.

Závěť je svou povahou specifickým právním úkonem. Pro výklad obsahu vyžaduje odchylky od požadavků upravených v obecných ustanoveních občanského zákoníku. Žádná speciální úprava v platném občanském zákoníku ale obsažena není. Tento nedostatek navrhuje odstranit připravovaná občanskoprávní úprava. V návrhu jsou proto kromě obecných ustanovení upravena i speciální výkladová pravidla, která se aplikují jen na pořízení pro případ smrti, a která mají přispět k tomu, aby se vůli zůstavitele v maximální možné míře vyhovělo.

2.3.4.1 Svoboda a vážnost projevu vůle

Projev vůle zůstavitele je svobodný, pokud je učiněn bez nátlaku. Závěť sepsaná pod nátlakem neodpovídá skutečné vůli zůstavitele. Nemůže být platná, ani pokud zůstavitel v závěti prohlásil, že k jejímu zřízení došlo svobodně a bez nátlaku. Nátlakem se rozumí fyzické nebo psychické donucení. U fyzického donucení je třeba zkoumat příčinnou souvislost mezi projevem vůle a nátlakem a u psychického donucení příčinnou souvislost mezi učiněným projevem vůle a bezprávní výhružkou.

Ovlivnění zůstavitelovy vůle by mohlo mít kromě neplatnosti závěti za následek také dědickou nezpůsobilost osoby, která na zůstavitele činila nátlak. O problematice zavrženíhodného jednání proti projevu poslední vůle zůstavitele, jež je jedním z důvodů dědické nezpůsobilosti, bude pojednáno v kapitole týkající se dědické nezpůsobilosti. Za ovlivnění vůle zůstavitele nelze považovat vyjádření se k tomu, jak by měl zůstavitel závěť sepsat. Nikomu nelze zabránit v tom, aby vyjádřil svůj názor ohledně toho, kdo by se

měl stát dědicem. Je však třeba, aby se tato osoba vyvarovala nátlaku ve výše uvedeném smyslu.

Platnost projevu vůle je dále podmíněna vážností. Projev vůle zůstavitele závěti je vážný, pokud má zůstavitel skutečně úmysl povolát v závěti uvedenou osobu za dědice. V některých případech může být těžké rozlišit pouhou úvahu zůstavitele o tom, kdo by se měl stát dědicem, od skutečně projevené vůle týkající se samotného ustanovení dědice, zejména tam, kde zůstavitel sepsal závěť formou dopisu. Pokud takový dopis splňuje znaky vlastnoruční závěti, je možné projevu v něm učiněném přiznat povahu závěti, pokud by z obsahu dopisu i z okolností, které k jeho napsání vedly, bylo možné dovodit, že úmyslem zůstavitele bylo tímto dopisem povolát v dopise uvedenou osobu za svého dědice.⁶⁴

Od vážnosti projevu vůle je třeba odlišit chyby v psaní a počtech. Občanský zákoník v § 37 odst. 3 stanoví, že právní úkon, pokud je jeho význam nepochybný, není pro chyby v psaní a počtech neplatný. Zůstavitel může v závěti uvést, že celý jeho majetek zdědí všechny jeho děti, přičemž uvede jen jedno jméno svého potomka a opomene uvést i druhého potomka. Popř. uvede, že celý svůj majetek přenechává svým dětem, ve skutečnosti má ale jen jednoho potomka. Zůstavitelovu skutečnou vůli je třeba pečlivě zkoumat, a proto závěť, která vykazuje chyby nelze bez dalšího prohlásit za neplatnou.

Vážnost projevu zůstavitelovy vůle se vylučuje s možností pořídit závět v omylu. Závěť sepsaná v omylu nevyjadřuje skutečnou vůli zůstavitele. Kdyby zůstavitel nebyl v omylu, pořídil by pro případ smrti o svém majetku odlišně. Neplatnost právního úkonu pořízeného v omylu obsahuje občanský zákoník v § 49a. Toto ustanovení však na neplatnost závěti učiněné v omylu nelze aplikovat. Ustanovení § 49a totiž uvádí, že osoba, které byl právní úkon

---

⁶⁴ Mikeš, J. – Muzikář, L.: Dědické právo, Linde, Praha, 2003, s. 56.

určen, omyl vyvolala nebo o něm musela vědět. Závěti sice zůstavitel povolává určitou osobu k dědictví, tato osoba o tom ale nemusí vědět, a i kdyby věděla, není to z hlediska aplikace výše uvedeného ustanovení relevantní. Závěť totiž patří mezi právní úkony neadresné. I přes nemožnost aplikovat § 49a na pořízení pro případ smrti, nesmí být projev vůle zůstavitele při sepisování závěti učiněn v omylu.

Nemožnost aplikovat některá obecná ustanovení na institut závěti je důkazem toho, že v platné právní úpravě opravdu chybí speciální ustanovení, která by upravovala některé zvláštnosti závěti. Kromě jiných speciálních ustanovení obsahuje návrh nového občanského zákoníku také speciální ustanovení týkající se právě omylu při pořizování závěti. Návrh zavádí tzv. podstatný omyl (§ 1462 a násl.), který způsobuje relativní neplatnost závěti, resp. toho ustanovení, jehož se neplatnost týká.

2.3.4.2 Určitost a srozumitelnost projevu vůle

Dalšími dvěma podmínkami platnosti projevu zůstavitelovy vůle je určitost a srozumitelnost. Platí, že pokud se neurčitost nebo nesrozumitelnost projevu vůle vztahuje jen na část závěti, je neplatná jen tato část. Toto pravidlo není samozřejmě možné použít na svobodný a vážný projev zůstavitelovy vůle. Závěť jednou sepsaná pod nátlakem nebo v omylu je neplatná vždy jako celek.

Vůle zůstavitele není určitá zejména tehdy, pokud si odporují některá ustanovení závěti. Určitost se vztahuje především na určení dědiců v závěti. „Závěť je neplatná pro neurčitost ve vymezení okruhu povolaných dědiců jen tehdy, není-li ani výkladem právního úkonu možné dovodit, kdo se má stát dědicem zůstavitele. Obsah závěti lze za použití zákonem stanovených interpretačních pravidel vykládat, nikoliv však nahrazovat nebo doplňovat vůli, kterou zůstavitel při pořízení závěti neměl, nebo kterou sice měl, ale

neprojevili ji.“⁶⁵ Vykládací pravidlo je obecně pro právní úkony vyjádřeno v ustanovení § 35 odst. 2 občanského zákoníku. Stanoví, že právní úkony vyjádřené slovy je třeba vykládat nejenom podle jejich jazykového vyjádření, ale zejména též podle vůle toho, kdo právní úkon učinil, za předpokladu, že tato vůle není v rozporu s jazykovým vyjádřením. Nejasnosti ohledně určitosti nebo srozumitelnosti projevované vůle zůstavitele je třeba vykládat v souvislosti s tímto ustanovením. Závěť bude neplatná pro neurčitost a nesrozumitelnost, pokud její obsahové nedostatky nelze překonat ani s použitím ustanovení § 35 odst. 2. Odborná literatura mluví v této souvislosti o tzv. teorii vůle. Zůstavitelovu projevovanou vůli je třeba vykládat v souvislosti s touto teorií. Teorie vůle předpokládá, že skutečná vůle jednatelů se zjistí nejen z vlastního jazykového projevu, ale i z jiných okolností, např. ze systematického uspořádání obsahu posledního pořízení. Zatímco obecně je východiskem pro posuzování právních jednání projev vůle, a to jak se jeví jeho adresátům. Tzv. teorie ochrany veřejné víry vykládá projev vůle podle úmyslu jednatelů osoby, s ohledem na skutečnost, jestli byl tento úmysl adresátu projevu znám nebo mu musel být znám.⁶⁶

K posouzení skutečné vůle zůstavitele závěti se judikatura vyjadřuje takto: „...jsou-li o ní pochybnosti, je třeba zjišťovat vedle znění textu Listiny (slovního výkladu) všechny okolnosti, za nichž byl projev vůle o ustanovení závětních dědiců učiněn a z nichž lze dovést skutečnou vůli zůstavitele. Okolnosti případu jsou skutečností existující vně vlastního projevu vůle, a to i tehdy, když je předepsána písemná forma. Není napravováním neurčitosti projevu vůle, jestliže projev vůle je vykládán se zřetelem k okolnostem případu.“⁶⁷ K posledně uvedenému je třeba dodat, že pomocí výkladu

---

⁶⁵ Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 29. 11. 2001 č. j. Cdo 372/2001.

⁶⁶ Mikeš, J. – Muzikář, L.: Dědické právo, Linde, Praha, 2003, s. 48.

⁶⁷ Rozsudek Nejvyššího soudu ČSR ze dne 28. 11. 1986 sp. zn. 4 Cz 61/86.

právního úkonu není dovoleno měnit smysl a obsah jinak jasného právního úkonu.

2.4. Povolání dědice

Ustanovení dědice patří mezi podstatnou obsahovou náležitost závěti. Závěť, která by nepovolávala určitého dědice k zanechanému majetku, by nejenže byla neplatná, ale především by ztratila svůj význam.

2.4.1 Subjekty dědění ze závěti

Občanský zákoník v žádném svém ustanovení nepodává výčet subjektů dědění. Pouze z ustanovení § 461 odst. 1, které upravuje dědické tituly, je možné je nepřímo vyčíst. Na základě tohoto ustanovení dědí osoba, které svědčí některý z dědických titulů, tedy závěť nebo zákon, popř. oba dědické tituly současně. V případě zákonné dědické posloupnosti dědí osoby v příbuzenském nebo obdobném vztahu k zůstaviteli a v případě posloupnosti testamentární osoby uvedené v závěti.

V době, kdy nastávají účinky závěti, tedy v okamžiku smrti zůstavitele, musí mít závětní dědic způsobilost k právům a povinnostem, způsobilost k právním úkonům se nevyžaduje. Za osobu, která není způsobilá k právním úkonům, jedná v řízení o dědictví její zákonný zástupce. Způsobilost k právům a povinnostem vzniká narozením (§ 7 odst. 1 občanského zákoníku). Nenarozenému dítěti (tzv. nasciturus) se přiznává právní subjektivita od jeho početí. Dědictví nabývá zpětně ke dni smrti zůstavitele okamžikem svého narození. Podmínkou ovšem je, aby se dítě narodilo živé (§ 7 odst. 1 věta druhá). Do doby narození dítěte nelze v projednání dědictví pokračovat.

Právní subjektivitu mají ode dne svého vzniku také právnické osoby (§ 18 odst. 1 občanského zákoníku). Za den vzniku se považuje den, ve kterém jsou

tyto právnické osoby zapsány do obchodního nebo jiného zákonem určeného rejstříku, pokud nestanoví zvláštní zákon jejich vznik jinak (§ 19 odst. 2 občanského zákoníku). O společnosti, která byla sice založena, ale v den nápadu dědictví nebyla zapsána do obchodního rejstříku, nelze mluvit jako o způsobilém dědici. Výjimku představuje nadace, která je zřízena teprve na základě závěti. V případě zřízení nadace závětí lze mluvit o „fikci právní subjektivitě“.⁶⁸ Za subjekt způsobilý k právům a povinnostem nelze považovat právnickou osobu v zakladatelské fázi. Návrh nového občanského zákoníku v tomto směru předpokládá benevolentnější právní úpravu. Navrhuje k dědictví povolát jakoukoliv dosud neexistující právnickou osobu s tím, že ode dne smrti zůstavitele začne běžet lhůta, během které by k založení této právnické osoby mělo dojít. Pokud k jejímu založení nedoje, nestane se tato právnická osoba subjektem dědění (§ 1410).

V souvislosti s odpovědností za dluhy dědictví tížící byla již řeč o tom, že i stát jako právnická osoba sui generis může být zůstavitelem povolána jako závětní dědic. Státu však může připadnout majetek uvedený v závěti i jako tzv. odúmrtí, tedy v případě, kdy není možné určit dědice podle závěti a zároveň neexistuje žádný zákonný dědic (§ 462 občanského zákoníku). Pokud dědictví připadne státu jako odúmrtí, nemá stát možnost dědictví odmítnout. V určitém slova smyslu by bylo možné označit stát jako zákonného dědice. Tato myšlenka je však opět čistě teoretická, protože stát v tomto případě nemá postavení dědice.

Kromě absence výčtu subjektů dědění chybí v občanském zákoníku také samotná definice dědice. Dědic je podle jazykového výkladu osoba, která dědí, tedy osoba, která nabude alespoň část majetku, resp. práv a povinností, zanechaných zůstavitelem. Z platné právní úpravy ale vyplývá širší význam pojmu dědic. Občanský zákoník používá takové označení i pro osobu, které

---

⁶⁸ Schelleová, I. a kol.: Dědictví a dědické právo, Computer Press, 2007, s. 49.

z dědictví nemusí nic připadnout (např. proto, že dědictví odmítne nebo není způsobilá dědit). Nerozlišuje tedy mezi presumptivním dědicem a dědicem skutečným.⁶⁹ Návrh nového občanského zákoníku definici dědice do svých ustanovení zavedl. Za dědice označuje toho, komu náleží dědické právo (§ 1409). Nezašel už ale do důsledků a bez právní úpravy tak opět zůstal potenciální a skutečný dědic.⁷⁰ Odborná literatura uvádí, že se u nás někdy používá pojem domnělý (putativní) dědic.⁷¹ V praxi se lze s tímto pojmem setkat jen výjimečně, přestože jej používá i judikatura.⁷²

2.4.2 Určení dědice v závěti

Dědic může být v závěti označen různými způsoby. Není nutné, aby zůstavitel v závěti použil přímo slovo dědic. Z označení však musí být zřejmé, že osobu, kterou zůstavitel v závěti uvedl, měl v úmyslu povolat za svého dědice. Na identifikaci závětního dědice nejsou kladeny přísné požadavky. Praxe i ustálená judikatura se shodují na tom, že identifikace dědice v závěti nemusí splňovat stejná kritéria jako dvoustranné právní úkony. Nejčastěji je dědic určen jménem a příjmením, nicméně s ohledem na právě uvedené není tato identifikace nezbytná. Postačí, pokud je dědic jednoznačně určitelný.⁷³

Požadavek určitosti je naplněn, pokud je osoba dědice místo jména a příjmení označena pouze příbuzenským vztahem k zůstaviteli. „Jestliže zůstavitel ustanoví ve své závěti dědici svého majetku synovce, neteře a sestry, pak je jednoznačně určitelné, kdo jimi byli v době smrti zůstavitele a že závětními dědici zůstavitele jsou všichni, tj. jeho sestry, synovci a neteře ve vlastním

---

⁶⁹ K tomu blíže Mikeš, J. – Muzikář, L.: Dědické právo, Linde, Praha, 2003, s. 11.

⁷⁰ Mezi oběma dědici činí rozdíl např. německý občanský zákoník (Bürgerliches Gesetzbuch z roku 1896).

⁷¹ Např. Mikeš, J.: Dědictví a právo (právní poradce pro každého), Praha, Informatorium 1993, s. 18.

⁷² K tomu např. usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 5. 6. 2002 sp.zn. 30 Cdo 2174/2001.

⁷³ K tomu např. rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 19. 12. 2002 sp.zn. 30 Cdo 1143/2002.

příbuzenském vztahu.“⁷⁴ Takové určení dědiců s sebou ale nese riziko spočívající v běhu času. Příbuzenské vztahy se mohou ode dne sepsání závěti do dne smrti zůstavitele změnit. V důsledku toho by mohly být závěti povolány jiné osoby, než zůstavitel ve skutečnosti zamýšlel. Příbuzenské vztahy v době sepsání závěti může být složité určit.

Podobnou problematikou se zabýval i další judikát, konkrétně se věnoval formulaci „svoje děti“ bez uvedení bližších údajů o těchto dětech. Takové určení nelze považovat za neurčité, vzhledem k tomu, že je prokazatelné, kdo je dítětem zůstavitele. Dědici se v případě smrti zůstavitel stávají všechny jeho děti.⁷⁵ Platí sice, že závěť se bude vztahovat na všechny děti zůstavitele (popř. na všechny bratrance a sestřenice s ohledem na předchozí judikát), bude se ale jednat o všechny děti, které měl zůstavitel v době pořízení závěti. Pokud se zůstaviteli narodí další potomek, nebude dědit na základě této závěti, i když obsahuje obecné označení o tom, že dědí zůstavitelovy děti. Takový potomek je, pokud nebyl v době pořízení závěti počatým dítětem, chráněn ustanovením ohledně neopomenutelných dědiců (na bratrance a sestřenice, popř. další příbuzné toto ustanovení samozřejmě nelze použít). Mohl by zůstavitel této situaci předejít, kdyby závěti povolal všechny své děti i ty, které se v budoucnosti narodí? V závěti by např. uvedl, že závěti povolává všechny své děti, které bude mít ke dni svého úmrtí. S ohledem na zásadu, že vůle zůstavitele by se měla co nejvíce šetřit a respektovat, bych takové ustanovení závěti za platné uznala. Pokud by potomek v den smrti zůstavitele neexistoval, bylo by ustanovení závěti v této části neplatné.

S přihlédnutím k tomu, co bylo právě uvedeno, je vhodné dědice identifikovat oběma uvedenými způsoby, tedy nejen jménem a příjmením, ale i příbuzenským vztahem. Nic samozřejmě nebrání zůstaviteli v tom, aby

---

⁷⁴ R 54/1991

⁷⁵ Rozsudek Krajského soudu v Brně ze dne 14. 2. 1994 č.j. 18 Co 218/93-32.

připojil i další identifikačními znaky a zabránil tak případným sporům a zjišťování příbuzenských vztahů v den pořízení závěti.

Pro označení právnické osoby, která je méně častým subjektem dědění ze závěti, také platí, že nesmí existovat pochybnosti ohledně toho, koho chtěl zůstavitel za dědice povolat. Právnická osoba musí být tedy nezaměnitelným způsobem určena (měla by být přesně označena svým názvem, sídlem, identifikačním číslem, případně údajem, kde je tato právnická osoba registrována). Chybné označení právnické osoby by nemělo vést k neplatnosti závěti, ale mělo by dojít k uplatnění již několikrát zmiňovaného principu maximálně šetřit projev vůle zůstavitele.⁷⁶

2.4.3 Náhradnictví

Právní teorie rozlišuje dva druhy náhradnictví – obecné náhradnictví (vulgární substituci) a svěřenské náhradnictví (fideikomisární substituci). Svěřenské náhradnictví je v našem právním řádu vyloučeno. Obecné náhradnictví vyloučeno není a v našem právním řádu se vyskytuje i přesto, že není platnou právní úpravou výslovně upraveno. Obecně lze princip náhradnictví charakterizovat jako nastoupení náhradníka neboli náhradního dědice (tzv. substituta) na místo osoby primárně povolané k dědictví závěti (tzv. instituta).

Princip obecného náhradnictví spočívá v povolání náhradního dědice pro případ, že v závěti určený dědic nedědí (např. nápadu dědictví se nedožije, dědictví odmítne aj.). Naše právní úprava neumožňuje přirůstání dědických podílů závětních dědiců a povolání náhradního dědice je jedinou možností, jak může zůstavitel zabránit, aby uvolněný podíl závětního dědice připadl dědicům ze zákona. Je na zůstaviteli, jestli náhradníka ustanoví jen pro konkrétní případ (např. úmrtí), pro určité případy (např. úmrtí a odmítnutí

---

⁷⁶ Schelleová, I. a kol.: Dědictví a dědické právo, Computer Press, 2007, s. 51

dědictví) nebo jestli náhradnictví vůbec neomezí. V takovém případě se bude náhradnictví vztahovat na všechny situace, které přicházejí v úvahu.

Zůstavitel může dědici ustanovit jednoho náhradního dědice, může však také ustanovit náhradního dědice náhradnímu dědici, popř. může pokračovat v ustanovení náhradních dědiců i dále. Náhradník musí pouze splňovat předpoklady způsobilého dědice, jinak by bylo ustanovení náhradního dědice bez právních účinků. Pokud dojde k uplatnění náhradnictví, je právo náhradního dědice shodné s právem osoby, na jejíž místo tento náhradník nastupuje. Pro náhradního dědice proto platí také stejná omezení, jaká se vztahovala na primárně povoláného dědice.

Princip svěřenského náhradnictví spočívá v uvedení konkrétní události, která v případě, že nastane, vyvolá přechod majetku na náhradního dědice. Událost musí zůstavitel specifikovat v závěti.⁷⁷ V minulosti byl institut svěřenství označením pro nezcizitelný majetkový soubor. Soupis majetku náležející do svěřenství musel být uložen u soudu. Svěřenství se zřizovalo zejména šlechtici k jeho rodovému majetku. Majetek tedy nestával předmětem dědění a došlo tak k zamezení jeho zcizení nebo drobení.

Na našem území bylo svěřenské náhradnictví vyloučeno občanským zákoníkem z roku 1950. I přes jeho vyloučení je možné se s tímto institutem v praxi setkat, a to v případě dědického řízení po zůstaviteli, který zemřel před 1. lednem 1951 s ohledem na skutečnost, že při dědění se užije práva platného v den smrti zůstavitele. Platný občanský zákoník se připojil k odmítavému postoji ke svěřenskému náhradnictví. V ustanovení § 859 odst. 2 uvádí, že od účinnosti občanského zákoníku zanikají všechna omezení

---

⁷⁷ Svěřenské náhradnictví je dosud upraveno v některých zemích Evropy (např. Německo, Rakousko, Švýcarsko nebo Polsko).

vyplývající ze svěřenského náhradnictví. Svěřenské náhradnictví v podstatě vylučuje také ustanovení § 478 občanského zákoníku, ve kterém je uvedena zásada, že jakékoliv podmínky připojené k závěti nemají právní následky. Znovu v této souvislosti připomínám, že obecné náhradnictví se v našem právním řádu objevuje. A i když ve skutečnosti je podmínkou, není za podmínku ve smyslu ustanovení § 478 považováno.

Oba instituty náhradnictví jsou upraveny v návrhu nového občanského zákoníku. Návrh se ale od jejich typického označení, jak bylo právě uvedeno, odklání. V důvodové zprávě zpracovatelé návrhu uvádějí, že zachování staršího pojmosloví vulgární substituce a fideikomisární substituce v zákonném textu by mohlo vyvolat nedorozumění. Navíc při fideikomisární substituci substitut ve skutečnosti nevystupuje jako náhradník, ale jako nástupce. Fideikomisární substitut je jako dědic právním nástupcem zůstavitele.⁷⁸ Z těchto právě uvedených důvodů se v návrhu termín náhradnictví užívá pro vulgární substituci a svěřenské nástupnictví pro fideikomisární substituci.

2.5 Odmítnutí dědictví

2.5.1 Právo dědictví odmítnout

Nikomu nelze přijetí dědictví vnutit proti jeho vůli, proto náleží každému dědici právo dědictví odmítnout. Možnost rozhodnout se, jestli dědictví přijmout nebo nepřijmout, nesmí být žádnému dědici odepřena. Z tohoto pravidla existuje výjimka. Zákon č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon), ve znění pozdějších předpisů, v § 246 odst. 4 stanoví, že úpadce může pod sankcí neplatnosti, odmítnout dědictví jen se souhlasem insolvenčního správce. V dědickém řízení zahájeném za trvání

---

⁷⁸ http://obcanskyzakonik.justice.cz/tiny-mce-storage/files/Duvodova%20zprava%20oz_ver_2010.pdf, s. 356

konkursu podle zákona č. 328/1991 Sb., o konkursu a vyrovnání, ve znění pozdějších předpisů, jen za souhlasu správce konkursní podstaty. Jestliže dědic, který je v úpadku, dědictví neodmítne, pak se dědického řízení na jeho místě účastní správce konkursní podstaty, případně insolvenční správce.⁷⁹

Jedním z důvodů pro odmítnutí dědictví je výše zůstavitelových dluhů. Tato skutečnost ovšem nemá vliv na rozhodování všech dědiců. Pro minoritní skupinu dědiců je rozhodující zachování dobré pověsti rodiny. Dědic, který dědictví odmítne, se tímto svým rozhodnutím zbavuje odpovědnosti za zůstavitelovy dluhy, což k ohrožení pověsti rodiny může přispět. V praxi je předlužené nebo velmi zadlužené dědictví nejčastějším důvodem odmítnutí dědictví. Zpravidla vždy se do popředí dostává problém ekonomického zatížení rodiny dědice a na zachování dobré pověsti rodiny se nebere zřetel.

Občanský zákoník ze strany dědice vyžaduje aktivitu k tomu, aby se nestal dědicem, naopak z nečinnosti dědice usuzuje na přijetí dědictví.⁸⁰ Odmítnutí dědictví je upraveno v § 463 a násl. občanského zákoníku. Projev vůle dědice týkající se odmítnutí dědictví se musí vztahovat vždy k celému dědictví. S částečným odmítnutím dědictví nejsou spojeny účinky odmítnutí dědictví (§ 466 občanského zákoníku). Dědic tedy přijme dědictví jako celek nebo nepřijme nic. V této souvislosti by se na dědictví dalo pohlížet jako na věc hromadnou.

K tomu, aby mohl projev vůle povolaného dědice vyvolat následky odmítnutí dědictví, je třeba splnění zákonem stanovených náležitostí. Dědic může svoji vůli odmítnout dědictví projevit konáním nebo nekonáním. Projev vůle musí splňovat obecné předpoklady platnosti právních úkonů stanovených v § 37 odst. 1 občanského zákoníku. Specifickou náležitostí projevu vůle je ústní nebo písemné prohlášení adresované soudu, resp. notáři jako soudnímu

---

⁷⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 28.6.2007 č.j. 29 Odo 1025/2005.

⁸⁰ K tomu např. usnesení Městského soudu v Praze ze dne 30. 8. 1996 sp. zn. 24 Co 214/96.

komisaři, u něhož se řízení o dědictví po zůstaviteli vede (§ 463 odst. 1 občanského zákoníku). Další specifickou náležitostí je bezvýhradnost projevu vůle zůstavitele (§ 466 občanského zákoníku). Zákonná úprava naopak nevyžaduje, aby bylo odůvodnění odmítnutí dědictví součástí prohlášení o odmítnutí dědictví.

Platně odmítnout dědictví může jen dědic, který má procesní způsobilost. Za dědice, který nemá procesní způsobilost, činí prohlášení o odmítnutí dědictví jeho zákonný zástupce nebo opatrovník. K takovému úkonu je však třeba na základě § 463 odst. 2 občanského zákoníku zvláštní plné moci, která zástupce k provedení takového právního úkonu výslovně opravňuje. Při zastupování se uplatní obecná právní úprava § 22 a násl. občanského zákoníku. V § 28 je stanoveno, že u zákonných zástupců, kteří jsou povinni spravovat majetek osob, které zastupují, pokud nejde o běžnou záležitost, se k nakládání s majetkem vyžaduje schválení soudu. Zpravidla není zapotřebí souhlasu soudu k prohlášení o neodmítnutí dědictví za zastoupeného. Tuto otázku však bude třeba posoudit vždy v konkrétním případě.⁸¹ Účinky odmítnutí dědictví dopadají jen na dědice, který prohlášení o odmítnutí dědictví učinil nebo za něhož tak učinil jeho zákonný zástupce, popř. opatrovník.

Opakem prohlášení o odmítnutí dědictví je prohlášení o tom, že dědic dědictví neodmítá. Zákonná úprava předpokládá jen projev vůle týkající se odmítnutí dědictví. Nic však nemůže bránit dědici v tom, aby učinil prohlášení v opačném smyslu, tedy že dědictví neodmítá, popř. přijímá. Projev vůle vyjadřující přijetí dědictví musí splňovat stejné náležitosti jako projev vůle dědictví odmítající. Pokud takový projev vůle činí za dědice jeho zákonný zástupce, schválení ze strany soudu ve smyslu § 28 není nutné. Schválení by bylo nadbytečné, vzhledem k tomu, že k přijetí dědictví po uplynutí lhůty pro odmítnutí dědictví stejně dojde.

---

⁸¹ Mikeš, J. – Muzikář, L.: Dědické právo, Linde, Praha, 2003, s. 27.

Na místo dědice, který dědictví platně odmítnul, nastupuje zákonný dědic nebo náhradní dědic, jestliže ho zůstavitel v závěti obecně nebo pro tento případ ustanovil. Pokud se osoba závětního dědice shoduje s osobou dědice, který by měl na jeho místo nastoupit ze zákona, nabývají uvolněný podíl všichni další dědici ze zákona, nikoliv jen nástupci dědice, který dědictví odmítnul.⁸² V případě, že dědictví odmítnou všichni dědicové, nastává stejná situace, jako kdyby zůstavitel žádné dědice nezanechal, a dědictví připadne státu.

Platná právní úprava vychází ze zásady, že dědictví je možné odmítnout až po smrti zůstavitele. Odmítnout dědictví za života zůstavitele bylo přitom možné v souladu s předchozím občanským zákoníkem. Tzv. institut zřeknutí se dědického práva (renunciace) upravoval nejen Občanský zákoník z r. 1950, ale již Obecný zákoník občanský. Znovu jej zavést do našeho právního řádu navrhuje připravovaný občanský zákoník. Podle mého názoru je právní úprava, která brání odmítnout dědictví do budoucna, dávno překonaná. Ustanovení § 574 odst. 2 občanského zákoníku, které prohlašuje za neplatnou dohodu, jež se někdo vzdává svých práv, které mohou v budoucnosti teprve vzniknout, je důsledkem snah minulého režimu omezit princip autonomie vůle.

2.5.2 Vyrozumění a lhůta k odmítnutí

Za účelem vyrozumění dědiců je třeba nejdříve zjistit všechny potenciální dědice. Potenciálními závětními dědici jsou nejen osoby povolané závětí, ale také neopomenutelní dědici a osoby, kterým svědčí dědění ze zákona. Soudní komisař tyto dědice poučí o právu dědictví odmítnout a o právních následcích odmítnutí či neodmítnutí (§ 175i občanského soudního řádu). Zvláštní formou vyrozumění dědice o jeho právu je vyhláška. Tento způsob se uplatní jen v případě dědice neznámého nebo dědice neznámého pobytu.

---

⁸² R 18/1984

Učiněné prohlášení o odmítnutí dědictví, které splňuje všechny náležitosti odmítnutí, nelze odvolat. Bez ohledu na to, jestli již uplynula lhůta pro odmítnutí dědictví. Odvolat nelze ani projev vůle, jímž dědic vyjadřuje, že dědictví neodmítá (§ 467 občanského zákoníku). Dědic nemůže argumentovat tím, že se až po učiněném prohlášení dověděl o tom, co tvoří předmět dědictví.

Lhůta pro odmítnutí dědictví činí podle § 464 občanského zákoníku jeden měsíc. Každému dědici běží samostatně a počíná dnem, kdy dědici došlo vyrozumění o právu dědictví odmítnout a o následcích jeho odmítnutí. Dědici však nebrání nic v tom, aby prohlášení o odmítnutí, popř. neodmítnutí dědictví učinil ještě dříve, než uplyne jednoměsíční lhůta nebo dokonce dříve než je o svém právu odmítnout dědictví poučen. Pro počítání lhůty se uplatní obecná pravidla pro konce lhůt upravená v § 122 občanského zákoníku. Lhůta k odmítnutí dědictví je lhůtou hmotněprávní.⁸³ Prohlášení o odmítnutí je třeba soudu doručit nejpozději v poslední den lhůty. Zmeškání nelze prominout, pouze z důležitých důvodů může dojít k jejímu prodloužení.

Smrt dědice ještě dříve, než je o svém právu odmítnout dědictví vyrozuměn, má za následek přechod tohoto práva na jeho dědice. Právo dědictví odmítnout přechází na tyto další dědice také v případě, kdy již došlo k vyrozumění o právu dědictví odmítnout, dědic však zemřel ještě před uplynutím lhůty k odmítnutí dědictví. Podmínkou je, aby zemřelý dědic prohlášení o odmítnutí dědictví ještě neučinil. K tomu, aby bylo odmítnutí za zemřelého dědice účinné, je třeba shodného projevu vůle všech dědiců, v opačném případě by platilo, že k odmítnutí dědictví nedošlo.⁸⁴

---

⁸³ Hmotněprávní lhůta je lhůta, ve které musí dojít k určitému úkonu, pokud s ní mají být spojeny určité následky. Nepostačí odevzdání příslušné listiny obsahující právní úkon k poštovní přepravě; tato listina musí být ve lhůtě již doručena.

⁸⁴ Švestka, J. – Spáčil, J. – Škárová, M. – Hulmák, M. a kol.: Občanský zákoník II. § 460-880, Komentář. 1. vydání, C. H. Beck, Praha, 2008, s. 1252.

Dědictví nemůže odmítnout dědic, který svým jednáním dal najevo, že dědictví odmítnout nechce (§ 465 občanského zákoníku). Je bez právního významu, jestli dědic věděl, že činí úkony, které ho zbavují možnosti dědictví odmítnout. Není ani rozhodující, jestli tak dědic činil před poučením o dědickém právu a možnosti odmítnout dědictví nebo až po tomto poučení.⁸⁵ Zda se jedná o úkony, které brání dědictví odmítnout, bude třeba posoudit vždy v konkrétním případě. Je totiž třeba vzít v úvahu, jestli dědic nejednal v rámci předcházení hrozící škody na zanechaném majetku a jeho správě, než se rozhodne o dědictví. Za jednání, kterým dal dědic najevo, že dědictví neodmítá, se považuje takové chování dědice, kterým se k zůstavitelovu majetku, popř. jeho části, chová jako vlastník nebo je z něho jinak nepochybné, že má v úmyslu dědit.⁸⁶ Dědictví nelze odmítnout ani v případě, kdy dědic z prostředků, které náležejí do dědictví, platí zůstavitelovy dluhy. Problém lze spatřovat v případě potenciálního dědice, který nakládá s majetkem zůstavitele, který je zároveň zákonným zástupcem nezletilého jako dalšího potenciálního dědice. Podle právě uvedeného se dědic svým jednáním zbavuje možnosti dědictví odmítnout, je však třeba dodat, že tak činí jen s účinky pro sebe. Nelze z toho bez dalšího dovozovat, že si počínal i za nezletilé dítě.⁸⁷

2.6 Dědická nezpůsobilost

2.6.1 Pojem a princip

Dědictví může připadnout jen způsobilému subjektu. Teorie práva způsobilost dědice rozlišuje na absolutní a relativní. Absolutní dědická způsobilost závisí na objektivních skutečnostech, vzniká nezávisle na vůli dědice. O této problematice bylo pojednáno v podkapitole týkající se subjektů

---

⁸⁵ Usnesení Městského soudu v Praze ze dne 30. 11. 1999 č. j. 24 Co 321/99-171.

⁸⁶ SJ 99/2001

⁸⁷ Usnesení Městského soudu v Praze ze dne 30. 11. 1999 č. j. 24 Co 321/99-171.

dědění v souvislosti se způsobilostí mít práva a povinnosti. Relativní dědická způsobilost, resp. nezpůsobilost spočívá na subjektivních okolnostech jak ze strany případného dědice, tak ze strany zůstavitele. Tato dědická způsobilost přichází v úvahu jen u fyzických osob. „Je to právě tento subjektivní prvek, pro který takový důvod pro vyloučení z okruhu dědiců u právnické osoby nemůže přicházet v úvahu.“⁸⁸

Obecný zákoník občanský používal pro dědickou nezpůsobilost označení dědická nehodnost, což lépe vystihuje podstatu tohoto institutu. Dědická nehodnost značí, že určitá osoba není hodna být zůstavitelovým dědicem a nezaslouží si podílet se, s ohledem na zásady spravedlnosti a obecnou morálku, na výhodách plynoucích z právního nástupnictví po zůstaviteli.⁸⁹ Zatímco označení dědická nezpůsobilost vyvolává představu, že dědic je z nějakého důvodu nezpůsobilý dědit.

Právní úprava dědické nezpůsobilosti je obsažena v § 469 občanského zákoníku pro zákonné i závětní dědice. V případě, že je dědic ve smyslu § 469 vyloučen z dědění a zůstavitel v závěti neustanoví náhradního dědice, připadá podíl nezpůsobilého dědice dědicům ze zákona. Je to z důvodu již několikrát zmiňované nemožnosti přirůstání uvolněného podílu závětního dědice ostatním závětním dědicům. Občanský zákoník neupravuje lhůtu, do kdy je třeba dědickou nezpůsobilost namítnout. Dědická nezpůsobilost nastává ex lege a soud k ní přihlíží z úřední povinnosti, jakmile jsou mu známy skutečnosti, které dědickou nezpůsobilost vyvolávají. V případě, že tyto skutečnosti vyjdou najevo až po pravomocném skončení řízení o dědictví, postupuje se podle § 485 a násl. občanského zákoníku o ochraně oprávněného dědice.

---

⁸⁸ Knappová, M. – Švestka, J. a kol.: Občanské právo hmotné, Svazek III., ASPI Publishing, Praha, 2002, s. 283.

⁸⁹ Šešina, M.: Diskuse o návrhu nového občanského zákoníku, AD NOTAM, 2005, č. 4, s. 126.

Ze skutečnosti, že se dědic dopustil jednání, které má za následek dědickou nezpůsobilost, nelze jednoznačně dovodit jeho neúčast na dědění ze závěti. Zůstavitel totiž dědici může jeho čin zakládající dědickou nezpůsobilost odpustit. Pro projev vůle zůstavitele, kterým dědici čin odpouští, není zákonem stanovena žádná forma. Nejčastěji se tak děje povoláním tohoto dědice v následně zřízené závěti. Jednou projevená vůle zůstavitele, že dědici jednání zakládající dědickou nezpůsobilost odpouští, je neodvolatelná a za činy, které mu předcházely, nelze opětovně vyvolat důsledky vyplývající z dědické nezpůsobilosti.⁹⁰ Spory o tom, jestli zůstavitel dědici jeho chování zakládající dědickou nezpůsobilost skutečně odpustil, je třeba řešit postupem podle § 175k občanského soudního řádu.

Výčet jednání, které způsobují dědickou nezpůsobilost, je v občanském zákoníku stanoven taxativně. Nezpůsobilým dědicem se stane ten, kdo se dopustil úmyslného trestného činu proti zůstaviteli, jeho manželu, dětem nebo rodičům nebo se dopustil zavrženíhodného jednání proti projevu zůstavitelovy poslední vůle. Obecně lze říci, že důvody dědické nezpůsobilosti spočívají v chování dědice, jímž se dopustil závažného chování, které je pro společnost nepřijatelné.

Dědická nezpůsobilost má velice blízko k institutu vydědění. Účelem obou institutů je vyloučení dědice z právního nástupnictví, proto často dochází k jejich vzájemné záměně. Vydědění na rozdíl od dědické nezpůsobilosti ale:

- nepostihuje zákonné i závětní dědice, ale pouze potomky zůstavitele, resp. jeho neopomenutelné dědice,
- nenastupuje ex lege, ale předpokládá projev vůle ze strany zůstavitele,
- nepředpokládá odpuštění ze strany zůstavitele pro zabránění vyloučení dědice z možnosti dědit, ale pro zabránění vydědění je třeba, aby se zůstavitel zachoval pasivně a nese-psal listinu o vydědění.

---

⁹⁰ Jehlička, O. – Švestka, J. – Škárová, M. a kol.: Občanský zákoník, Komentář 8. vydání, C.H.Beck, Praha, 2003, s. 587.

2.6.2 Jednotlivé důvody dědické nezpůsobilosti

Zákonná úprava jako první důvod dědické nezpůsobilosti uvádí úmyslný trestný čin proti zůstaviteli, jeho manželu, dětem nebo rodičům. Tento důvod dědické nezpůsobilosti v sobě kumuluje dvě podmínky. Jak již ze samotného označení vyplývá, musí se především jednat o úmyslný trestný čin (nedbalostní trestný čin by dědickou nezpůsobilost nezaložil) a tohoto trestného činu se dědic musí dopustit vůči zákonem vyjmenovaným osobám v příbuzenském vztahu. Příbuzenský stav se posuzuje vždy k okamžiku, kdy byl trestný čin spáchán.

Z povahy věci vyplývá, že úmyslný trestný čin je možné spáchat nejpozději v den smrti zůstavitele. Je možné se jej dopustit nejen jako přímý pachatel, ale též jako návodce nebo pomocník. Navíc k tomu, aby byl dědic postižen dědickou nezpůsobilostí, není třeba trestný čin vůbec dokonat. Je dostačující, že jednání pachatele naplňuje znaky přípravy nebo pokusu trestného činu. Naopak dědickou nezpůsobilost nezakládá jednání naplňující znaky trestného činu, který spáchala osoba pro svůj věk trestně neodpovědná, osoba, která pro duševní poruchu v době spáchání činu nemohla rozpoznat jeho nebezpečnost pro společnost nebo ovládat své jednání nebo osoba, která jednala v nutné obraně nebo v krajní nouzi.⁹¹ Z hlediska účinků dědické nezpůsobilosti není rozhodující, jestli byl pachatel za trestný čin stíhán nebo odsouzen, či nikoliv, zda je takový trestný čin promlčen apod.⁹²

Rozsudkem, že byl spáchán trestný čin a kdo jej spáchal, je soud projednávající dědictví vázán (§ 135 odst. 2 občanského soudního řádu). Pokud však o této otázce nebylo rozhodnuto, je nezbytné, aby soud v řízení o dědictví sám posoudil, zda jednání dědice namířené proti zůstaviteli, jeho

---

⁹¹ Švestka, J. – Spáčil, J. – Škárková, M. – Hulmák, M. a kol.: Občanský zákoník II. § 460-880, Komentář. 1. vydání, C. H. Beck, Praha, 2008, s. 1258.

⁹² Usnesení Městského soudu v Praze ze dne 30. 12. 1997 č. j. 24 Co 315/97-82.

manželovi, dětem nebo rodičům naplnilo znaky skutkové podstaty některého úmyslného trestného činu.⁹³ Nutno připomenout, že způsobilost dědit závisí na tom, jestli zůstavitel dědici tento čin odpustil.

Návrh nového občanského zákoníku obě podmínky prvního důvodu dědické nezpůsobilosti mění. Navrhuje rozšířit okruh osob, proti kterým může být trestný čin namířen na všechny ascendenty a descendenty. Dále navrhuje nevázat dědickou nezpůsobilost výslovně na spáchání úmyslného trestného činu, ale na spáchání takového činu, který má jeho povahu (§ 1414). Důsledkem takové právní úpravy by byl dopad dědické nezpůsobilosti na širší okruh dědiců.

Druhým důvodem dědické nezpůsobilosti je zavrženíhodné jednání namířené proti projevu poslední vůle zůstavitele. Občanský zákoník pouze na tomto místě používá termín poslední vůle. Protože poslední vůle je významově širší než závěť, lze z této formulace usuzovat, že zákon zamýšlí vedle závěti toto ustanovení vztáhnout také na projev vůle o vydědění a listiny o jejich zrušení.⁹⁴ Zavrženíhodného jednání se lze dopustit jak za života zůstavitele, tak i po jeho smrti. Občanský zákoník žádná podrobnější výkladová pravidla pro zavrženíhodné jednání neobsahuje. Podle odborné literatury se za zavrženíhodné jednání proti projevu poslední vůle zůstavitele, jež způsobuje dědickou nezpůsobilost, považuje takové jednání, které je úmyslné a se zřetelem k motivaci, formě, intenzitě nebo účinku, jej lze považovat za zavrženíhodné.⁹⁵

V konkrétním případě se dědickou nezpůsobilostí postihují případy, kdy dědic zabrání zůstaviteli závěť pořídit, donutí ho již pořízenou závěť odvolat

---

⁹³ R 21/1979

⁹⁴ Mikeš, J. – Muzikář, L.: Dědické právo, Linde, Praha, 2003, s. 24.

⁹⁵ Švestka, J. – Spáčil, J. – Škárová, M. – Hulmák, M. a kol.: Občanský zákoník II. § 460-880, Komentář. 1. vydání, C. H. Beck, Praha, 2008, s. 1259.

nebo ho pod nátlakem přinutí sepsat závěť konkrétního obsahu. Závěť sepsaná pod nátlakem je samozřejmě neplatná, zároveň je ale osoba, která se projev vůle zůstavitele určitého obsahu snažila vynutit, z okruhu dědiců vyloučena. Zavrženíhodným jednáním je také zfalšování, zatajení nebo úmyslné zničení závěti. Z toho, co bylo právě uvedeno, vyplývá, že cílem zákonné úpravy je zabránit v dědění osobě, která by chtěla ovlivnit svobodnou vůli zůstavitele týkající se dědického nástupnictví. Návrh nového občanského zákoníku odráží nedostatek platné právní úpravy. Zavrženíhodná jednání, která se dnes jen dovozují, návrh pojal do svých ustanovení a konkrétně je vyjmenovává (§ 1414).

2.7 Vydědění

2.7.1 Pojem a principy

Občanský zákoník upravuje v § 479 zákonný dědický podíl (tzv. povinný podíl) nezletilých a zletilých potomků zůstavitele. Nezletilému potomkovi zákon z dědictví přiznává minimálně tolik, kolik činí jeho dědický podíl ze zákona, a zletilému potomkovi minimálně tolik, kolik činí jedna polovina jeho dědického podílu ze zákona. Ačkoliv zákon tímto ustanovením zaručuje potomkům minimální výši dědického podílu, nemusí potomek z dědictví ve skutečnosti nic nabýt. Zůstavitel má možnost odebrat potomkovi jeho povinný podíl prostřednictvím institutu vydědění.

Vydědění je možné uplatnit jen vůči potomkům zůstavitele. Projev vůle zůstavitele týkající se vydědění jiných osob by byl bez právních následků. Tyto jiné osoby zůstavitel z dědění vyloučí jednoduše tak, že je v závěti neuvede. Je třeba zdůraznit, že jsou tyto osoby vyloučeny jen z dědění na základě závěti. Pokud totiž některý závětní dědic svůj podíl nenabude a zůstavitel neustanovil náhradního dědice, připadne na základě § 461 odst. 2 občanského zákoníku uvolněný podíl závětního dědice dědicům ze zákona. Jako zákonný dědic může připadat v úvahu osoba, kterou chtěl zůstavitel

z dědické posloupnosti vyloučit. Vyhnout se této situaci by bylo možné vyloučením zákonného dědice v tzv. negativní závěti, kterou předpokládá návrh nového občanského zákoníku. Zůstavitel v negativní závěti uvede, že dědic, kterému jinak svědčí zákonná dědická posloupnost, dědit nebude (§ 1582). Jedná se o další institut, který napomáhá většímu respektování projevu vůle zůstavitele.

Vydědění bylo do občanského zákoníku zavedeno až novelou zákonem č. 131/1982 Sb. Jediným důvodem vydědění byla zpočátku skutečnost, že potomek v rozporu s pravidly socialistického soužití neposkytl zůstaviteli potřebnou pomoc v nemoci, ve stáří nebo v jiných závažných případech. Až novela zákon č. 509/1991 Sb., s účinností od 1. ledna 1992, zavedla důvody vydědění tak, jak je známe dnes. Zůstavitel tedy může platně vydědit svého potomka jen listinou, která byla sepsána počínaje dnem 1. ledna 1992. Důvod, pro který byl potomek vyděděn, však může spočívat také v chování potomka vůči zůstaviteli, k němuž došlo v době před 1. 1. 1992, za předpokladu, že trvalo i po tomto datu.⁹⁶

Výčet důvodů, pro které je možné potomka vydědit, uvádí občanský zákoník v § 469a odst. 1 písm. a) – d) taxativně. Potomek:

- v rozporu s dobrými mravy neposkytl zůstaviteli potřebnou pomoc v nemoci, ve stáří nebo v jiných závažných případech,
- o zůstavitele trvale neprojevuje opravdový zájem, který by jako potomek projevovat měl,
- byl odsouzen pro úmyslný trestný čin k trestu odnětí svobody v trvání nejméně jednoho roku,
- trvale vede nezřízený život.

Jednotlivé důvody vydědění se zkoumají z objektivního hlediska a jsou poměřovány kritériem dobrých mravů. Občanský zákoník dobré mravy

---

⁹⁶ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 17. 7. 2001 sp. zn. 21 Cdo 3028/2000.

výslovně zmiňuje jen v případě neposkytnutí potřebné pomoci v nemoci, ve stáří nebo v jiných závažných případech, přesto se uplatní i u ostatních důvodů (kromě odsouzení pro úmyslný trestný čin).⁹⁷ Zkoumání dobrých mravů ve vztahu k jednotlivým důvodům umožňuje minimalizovat svévolné vydědění potomka. Odpověď na otázku, co se považuje za dobré mravy, nenalezneme v občanském zákoníku, ale v judikatuře. Jedná o: „souhrn etických, obecně zachovávaných a uznávaných zásad, jejichž dodržování je mnohdy zajišťováno i právními normami tak, aby každé jednání bylo v souladu s obecnými morálními zásadami demokratické společnosti.“⁹⁸ Jsou to tedy určitá neměnná společensky uznávaná pravidla.

Zůstavitel může vydědit potomka jen za jednání, kterého se potomek dopustil před projevem vůle, kterým zůstavitel potomka vydědí. Vyloučeno je tedy tzv. podmíněné vydědění, tj. vydědění pro případ, že se potomek v budoucnu bude chovat způsobem, který by odpovídal některému z důvodů vydědění. Zůstavitel ale nemusí vydědit potomka v celém rozsahu. Vydědění ohledně části je v souladu se současnou rozhodovací praxí soudů.⁹⁹ Je však třeba dodat, že i při částečném vydědění ztrácí dědic právo na povinný podíl zcela a je na zůstaviteli, zda potomkovi i přesto část jeho podílu zanechá či nikoliv.¹⁰⁰ Podle mého názoru je částečné vydědění v praxi téměř nevyužívané. Zůstavitel vydědí potomka z důvodů, jak byly uvedeny výše (tj. protože mu neposkytl pomoc, neprojevoval o něj zájem atd.). Činí tak snad s úmyslem potomka z dědictví zcela vyloučit. Nevidím důvod, proč by za tyto skutečnosti potomka vydědil jen částečně, přesto je tady taková možnost připuštěna. Potomek zůstavitele tak může být vyloučen z dědění jen ohledně části svého povinného podílu (např. bude vyděděn z poloviny

---

⁹⁷ Schelleová, I. a kol.: Dědictví a dědické právo, Computer Press, 2007, s. 104.

⁹⁸ Nález Ústavního soudu ze dne 26. 2. 1998, sp. zn. II. ÚS 249/96.

⁹⁹ Fiala, R.: Přehled judikatury ve věcech dědických, ASPI, Praha, 2006, s. 361.

¹⁰⁰ Knapp, V.: Učebnice československého občanského práva, Svazek II., Orbis, Praha, 1965, s. 327.

podílu, který mu přiznává zákon) nebo může být vyloučen z dědění majetku určitého druhu (např. nemovitosti).

Na uvolněný dědický podíl nastupují ve smyslu ustanovení § 473 odst. 2 občanského zákoníku potomci vyděděného, tj. vnuci zůstavitele. Zůstavitel však může důsledky vydědění vztáhnout i na tyto potomky, bez ohledu na to, jestli se i u nich samých důvod vydědění vyskytuje. Vydědění vnuků nenastupuje ex lege, ale předpokládá výslovný projev vůle zůstavitele v listině o vydědění. Potomci, kteří nastupují na místo primárně vyděděného potomka, jsou zpravidla ještě nezletilí. Zákonným zástupcem nezletilého je ve většině případů právě primárně vyděděný potomek. Bez možnosti vydědit také vnuky, by se projev vůle zůstavitele, jímž odebírá svému potomkovi právo na povinný podíl, minul účinkem.

Zůstavitel může projev vůle, jímž chce potomka vydědit, vyjádřit v závěti nebo v samostatné listině. Nezbytnou obsahovou náležitostí takového projevu vůle je výslovné uvedení důvodu, pro který je potomek vyděděn. Důvod vydědění nemusí zůstavitel uvést přesně tak, jak jej upravuje občanský zákoník v § 469a. Zůstavitel ale musí jednání potomka formulovat tak, aby bylo jednoznačně určitelné, ke kterému důvodu vydědění se vztahuje. Absence uvedení důvodu způsobí absolutní neplatnost vydědění. S tímto posledním tvrzením se neztotožňuje návrh nového občanského zákoníku a navrhuje platnost vydědění nepodmiňovat uvedením jeho důvodu. Účelem vydědění má být zbavení potomka práva na povinný podíl, ne ho denunciovat.¹⁰¹ S důvodem uvedeným v závěti je totiž seznámeno příliš mnoho lidí, někdy i po dlouhé době kdy důvod vydědění nastal.

Právní úkon vydědění musí kromě důvodu vydědění splňovat náležitosti závěti uvedené v § 476 občanského zákoníku, obsahovat náležitosti

---

¹⁰¹http://obcanskyzakonik.justice.cz/tinymce-storage/files/Duvodova%20zprava%20oz_ver_2010.pdf, s. 390

požadované obecně pro právní úkony (§ 37 a násl. občanského zákoníku), ale i formální náležitosti stejné jako závěť. Specificky se postupuje v případě vydědění nezletilého. Při posouzení důvodnosti vydědění nezletilého potomka v konkrétním případě je třeba také uvážit, zda s ohledem na věk vyděděného, jeho rozumové schopnosti a volní vlastnosti od něho bylo možno chování vylučující vydědění požadovat.¹⁰²

2.7.2 Jednotlivé důvody vydědění

Jako první důvod, pro který může být potomek vyděděn, je v občanském zákoníku v § 469a odst. 1 písm. a) uvedena skutečnost, že zůstaviteli v rozporu s dobrými mravy nebyla poskytnuta potřebná pomoc v nemoci, ve stáří nebo v jiných závažných případech (např. živelná pohroma, úraz apod.). Pro vydědění potomka z tohoto důvodu je třeba, aby zůstavitel pomoc skutečně potřeboval, nemohl si ji sám opatřit a potomek o potřebě pomoci věděl nebo měl vědět. Navíc musí být mimo jakoukoliv pochybnost, že vyděděný měl příležitost i reálnou možnost zůstaviteli potřebnou pomoc také skutečně poskytnout a zůstavitel tuto pomoc neodmíтал. V úvahu je třeba brát i další skutečnosti, např. zda zůstavitel sdílel společnou domácnost s osobou, která mu mohla a měla potřebnou pomoc poskytnout.¹⁰³

Další důvod, pro který může zůstavitel potomka vydědit, spočívá v trvalém neprojevení opravdového zájmu potomka o zůstavitele, který by jako potomek projevoval měl (§ 469a odst. 1 písm. b). Zákon zdůrazňuje, že zájem, který nebyl projevován, musel být opravdový a trvalý. Nahodilé zanedbávání nemůže být důvodem vydědění. Návrh nového občanského zákoníku od časového faktoru, jako podstatné náležitosti tohoto důvodu vydědění, upouští. Sankcionovat by pak bylo možné i za neprojevení zájmu, které by se

---

¹⁰² Usnesení Krajského soudu v Brně ze dne 13. listopadu 1998, č.j. 18 Co 310/98.

¹⁰³ Jehlička, O. – Švestka, J. – Škárová, M. a kol.: Občanský zákoník, Komentář 8. vydání, C.H.Beck, Praha, 2003, s. 589.

vyskytlo ad hoc (§ 1579 odst. 1 písm. b). Ačkoliv se to může zdát přísné, je to podle mého názoru správná myšlenka.

Vzhledem k tomu, že se zákonná úprava omezuje jen na výše uvedenou definici bez bližšího vysvětlení opravdového zájmu, otevírá se tu velký prostor pro interpretaci a judikaturu. Judikaturou bylo za chování naplňující znaky § 469a odst. 1 písm. b) shledáno nejen jednání pasivní, kdy potomek nejeví zájem o zůstavitele, ale také chování, kterým potomek sice o zůstavitele zájem projevuje, ovšem způsobem neodpovídajícím řádnému chování potomka vůči rodiči (např. trvalé překračující zásady společenské slušnosti).¹⁰⁴ Neprojevování opravdového zájmu může být někdy zapříčiněno samotným zůstavitelem, který způsobil, že se mezi ním a jeho potomkem nevytvořily vztahy, které se v rodině předpokládají. Nelze proto bez dalšího vydědit potomka, který neprojevuje opravdový zájem o zůstavitele, vzhledem k tomu, že zůstavitel neprojevuje zájem o tohoto potomka. Vydědit nelze ani potomka, který neví, že je ve vztahu k zůstaviteli potomkem v řadě přímé.¹⁰⁵

Jako další důvod vydědění občanský zákoník v § 469a odst. 1 písm. c) uvádí odsouzení pro úmyslný trestný čin k trestu odnětí svobody v trvání nejméně jednoho roku. Výklad této formulace vyvolává ze všech důvodů vydědění nejmenší problémy vzhledem k tomu, že se prokazuje pravomocným rozhodnutím soudu. Úmyslný trestný čin, kterého se potomek dopustil, ale nebyl za něj odsouzen, není důvodem, pro který by mohl být vyděděn. Není rozhodující, vůči komu byl trestný čin namířen. Rovněž tento důvod je v návrhu nového občanského zákoníku formulován přísněji. Návrh upouští od úmyslné povahy spáchaného trestného činu a od minimální doby trvání odsouzení. Důvodem pro vydědění by tak mělo být odsouzení pro trestný čin spáchaný za okolností svědčících o jeho zvrhlé povaze (§ 1579 odst. 1 písm. c).

---

¹⁰⁴ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 15. 5. 2007 sp. zn. 21 Cdo 688/2006.

¹⁰⁵ R 23/1998

Výklad této formulace by napříště již nebyl jednoznačný, ale také by otevíral prostor pro judikaturu.

Poslední důvod vydědění, který občanský zákoník upravuje pod písm. d) § 469a odst. 1, spočívá v trvalém vedení nezřízeného života. Výklad této formulace je opět ponechán judikatuře. Trvalé vedení nezřízeného života odporuje principu zachování hodnot. Důležité je upozornit na časový faktor, který zde občanský zákoník, stejně jako u neprojevení opravdového zájmu, zdůrazňuje. Důvodem vydědění nemůže být výjimečný exces. Zavinění, resp. nezavinění není právně důležité a při posuzování důvodnosti se k němu nepřihlíží. Za vedení nezřízeného života se považuje např. závislost na alkoholu nebo závislost na hracích automatech.

3. Konkrétní ustanovení závěti a nakládání se závětí

3.1 Omezení při pořízení závěti

3.1.1 Neopomenutelní dědicové

Právní úprava neopomenutelných dědiců (heredes necessarii) představuje pro zůstavitele největší omezení jeho projevu vůle. Zůstavitel sice může v závěti povolat kohokoliv k dědění, nesmí ale zapomenout neboli opomenout, povolat závětí také své potomky. Odtud označení neopomenutelní, popř. nepominutelní dědicové, které laická i právnická veřejnost užívá bez takového pojmenování v zákoně. Těmto dědicům nesmí zůstavitel v závěti odkázat méně, než kolik činí jejich podíl uvedený v § 479 občanského zákoníku.

Není však žádoucí zaručit potomkům právo na povinný podíl za všech okolností. Mohou se vyskytnout situace, kdy nebude spravedlivé, aby potomek z dědictví něco nabyt. Zákon proto upravuje způsoby, které umožňují zůstaviteli neopomenutelné dědice v závěti neuvést. V první řadě se

jedná o vydědění, pro které musí být splněny zákonem stanovené podmínky. Další možností je uplatnění dědické nezpůsobilosti.

Mezi neopomenutelné dědice řadí občanský zákoník výslovně jak zůstavitelovy nezletilé a tak zletilé potomky. Toto rozlišení činí občanský zákoník z důvodu velikosti podílu, který má neopomenutelnému dědici připadnout. Zákon totiž chrání nezletilé potomky víc a přisuzuje jim větší podíl na dědictví než potomkům zletilým. Právní úprava podrobněji příbuzenský vztah nespécifikuje. Potomkem se tedy rozumí nejen potomek v prvním stupni, tedy dítě zůstavitele, ale i potomek v druhém, příp. dalším stupni. Bližší potomek vylučuje vždy potomka vzdálenějšího. Bez právního významu je samozřejmě skutečnost, jestli se potomek narodil v manželství nebo mimo něj.

Zvláštní situace nastává u dítěte, které bylo osvojeno. Osvojením neboli adoptí dochází k přijetí cizího dítěte za vlastní a osvojenec se dostává do stejného právního postavení jako vlastní dítě osvojitele. Vazby mezi osvojencem a biologickým rodičem (i jeho příbuznými) jsou přetrhané a právo na povinný díl po biologických rodičích nevzniká. V českém právním řádu je však osvojení konstituováno jako nezrušitelné, ale také jako zrušitelné¹⁰⁶ (§ 63 a násl. zákon č. 94/1963 Sb., o rodině). Zrušením osvojení vznikají znovu vzájemná práva a povinnosti mezi osvojencem a jeho původní rodinou. Osvojení soud zruší jen z důležitých důvodů návrh na osvojitele nebo zletilého osvojenec.

Do okruhu neopomenutelných dědiců nepatří zůstavitelův manžel nebo manželka, popř. partner ve smyslu zákona o registrovaném partnerství.

---

¹⁰⁶ V případě nezrušitelného osvojení jsou osvojitelé zapsáni v matrice i v rodném listě dítěte namísto biologických rodičů. V matrice zápis o původních rodičích zůstává vždy v poznámce. Vzhledem k tomu, že má zletilý jedinec právo do matriky nahlédnout, může se o svých biologických rodičích dovědět. Zrušitelné osvojení se do matriky nezapisuje.

Taková právní úprava je vlastní až současnému občanskému zákoníku. Dědické právo platné na našem území dříve manžela, dokonce spolu s rodiči zůstavitele, do okruhu neopomenutelných dědiců řadilo. Manžel byl z okruhu neopomenutelných dědiců vyloučen občanským zákoníkem z roku 1950 a rodiče zůstavitele platným občanským zákoníkem v roce 1964. Ekonomické potřeby manžela jsou dnes chráněny především společným jměním manželů. Partnerům však, jak již bylo uvedeno, společné jmění nevzniká. Partnerský svazek nemá prozatím v našem právním řádu stejné postavení jako svazek manželský.

Dědický podíl neopomenutelného dědice se vypočte vždy z celého dědictví a nikoliv jen z té části dědictví, která se v konkrétním případě dědí ze závěti.¹⁰⁷ Velikost podílu neopomenutelného dědice je stanovena v § 479 občanského zákoníku. Nezletilým potomkům zákon přiznává minimálně tolik, kolik činí jejich dědický podíl ze zákona, a zletilým potomkům minimálně tolik, kolik činí jedna polovina jejich dědického podílu ze zákona. Toto ustanovení bylo novelizováno zákonem č. 509/1991 Sb.. Před účinností této novely činila velikost zákonného podílu zletilého potomka tři čtvrtiny jeho dědického podílu ze zákona. Obecně platí, že čím nižší je velikost zákonného podílu neopomenutelného dědice, tím víc je posílena pořizovací svoboda zůstavitele. Návrh nového občanského zákoníku se k této obecné zásadě přiklání. Do budoucna by měl nezletilý potomek dostat alespoň tolik, kolik činí tři čtvrtiny jeho zákonného podílu a zletilý potomek tolik, kolik činí čtvrtina jeho zákonného podílu (§ 1576).

Závěť, která nepřiznává neopomenutelným dědicům jejich povinný podíl v plné výši, je neplatná. Zůstavitelův potomek se však musí v rámci řízení o dědictví této neplatnosti dovolat (§ 40a občanského zákoníku). Neplatnost závěti se může týkat pouze části nerespektující tento podíl. V případě, že se

---

¹⁰⁷ Rozsudek Nejvyššího soudu v ČR ze dne 30. 6. 1988 sp. zn. 4 Cz 43/88.

důvod neplatnosti vztahuje jen na část právního úkonu, je neplatnou jen tato část (§ 41 občanského zákoníku). Neopomenutelný dědic, který namítá neplatnost závěti, se dovolává neplatnosti jen s účinky pro sebe. Závěť tak bude neplatná jen v části týkající se tohoto dědice.¹⁰⁸ Právo dovolat se neplatnosti závěti podléhá obecné tříleté promlčecí lhůtě, která počíná běžet ode dne, kdy mohlo být právo namítnuto poprvé, tedy ode dne smrti zůstavitele. V návrhu nového občanského zákoníku je otázka relativní neplatnosti řešena odchylně. Neopomenutelný dědic již nemá právo dovolat se neplatnosti závěti, ale návrh mu přiznává právo požadovat na závětních dědicích vyplacení svého povinného dílu (§ 1583). V porovnání s platnou právní úpravou návrh napomáhá předcházet sporům, které vznikaly v případech, kdy neopomenutelný dědic vstupoval do postavení spoluvlastníka spolu s ostatními závětními dědici.

Právo dovolat se neplatnosti závěti náleží pouze nejbližšímu potomkovi zůstavitele, potomci již opomenutého potomka tímto právem nedisponují. Notář v dědickém řízení k ustanovení § 479 občanského zákoníku ve vztahu k opomenutému dědici nepřihlíží, pokud tento dědic nenamítne neplatnost závěti pro její rozpor s tímto ustanovením. Nicméně uznání závěti za pravou a platnou je právním úkonem, který je možné změnit nebo odvolat. K odvolání může dojít, dokud nebylo pravomocně rozhodnuto o osobě dědice.¹⁰⁹ Jestliže se v dědickém řízení neopomenutelný dědic nedovolá neplatnosti závěti, znamená to, že souhlasí s dědickým nástupnictvím podle závěti a nemůže se již domáhat svého práva v občanském soudním řízení. Po skončení řízení o dědictví toto právo náleží jen neopomenutelnému dědici, který nebyl účastníkem dědického řízení, a který tedy nemohl uplatnit námitku neplatnosti závěti. Domáhat se vydání svého povinného podílu

---

¹⁰⁸ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 4 Cz 85/88.

¹⁰⁹ Usnesení Městského soudu v Praze ze dne 28.6.1996, č.j. 24 Co 160/96-47.

může tento dědic žalobou podle ustanovení § 485 a násl. občanského zákoníku.

Neopomenutelní dědicové mají postavení zákonných dědiců a dědí vedle závětních dědiců, pokud se jedná o částečnou neplatnost závěti, nebo dědí jako výluční dědici, v případě absolutní neplatnosti závěti.¹¹⁰ Judikatura v této souvislosti uvedla, že jejich nárok se uspokojuje především z majetku, o kterém zůstavitel závětí nepořídil. Teprve v případě, že by cena majetku, o kterém nebylo pořízeno, nedosáhla výše jeho podílu, na který má nárok podle § 479 občanského zákoníku, došlo by ke krácení podílu dalšího dědice, příp. dědiců.¹¹¹

3.1.2 Podmínky

Obecně platí, že vznik, změnu nebo zánik práva či povinnosti je možné vázat na splnění podmínky (§ 36 odst. 1 občanského zákoníku). Účinky právního úkonu v takovém případě nastávají, popř. zanikají až po splnění této podmínky. Toto ustanovení však na pořízení pro případ smrti nelze aplikovat. Občanský zákoník v § 478 stanoví, že jakékoliv podmínky připojené k závěti nemají právní následky. Na základě tohoto speciálního ustanovení zůstavitel nabytí dědictví nemůže podmínit splněním určité skutečnosti ani jej časově omezit.

Nemožnost podmínit závěť budoucí nejistou událostí byla do dědického práva promítnuta již občanským zákoníkem z roku 1950 s tím argumentem, že „v kapitalistickém řádu dědické právo rozšiřuje dispoziční svobodu soukromého vlastníka i za hranice jeho fyzického života. Vlastník mohl různými podmínkami a příkazy připojenými k závěti omezovat své právní nástupce. Zcela jinak je tomu ve společnosti nastoupivší cestu k socialismu,

---

¹¹⁰ R 50/58

¹¹¹ Usnesení Krajského soudu v Brně ze dne 17. 10. 1997 sp. zn. 18 Co 171/97.

kdy nová hospodářská struktura vytváří i nové dědické právo.“¹¹² Odmítavý postoj k podmínkám připojeným k závěti byl do současné právní úpravy převzat. Přesto, že je to již více než dvacet let, kdy se Česká republika rozhodla opustit cestu k socialismu, je platnost podmínek v závěti uvedených stále vyloučena. Jaký je pro toto vyloučení v současné době argument, mi není známo.

Pokud zůstavitel v závěti nerespektuje nemožnost podmínit nabytí dědictví budoucí událostí a podmínku v závěti uvede, nezpůsobuje to neplatnost závěti. K uvedené podmínce se jednoduše nepřihlíží. Nabízí se otázka, zda právní úprava, která zbavuje účinnost jakékoliv podmínky v závěti uvedené, je vhodná. Proč by zůstavitel měl být tak striktně limitován a nemohl nabytí dědictví právním nástupcem vůbec ničím podmínit? Vždyť pořizuje výlučně o svém majetku, který za svého života nashromáždil. Z podmínek ve smyslu § 478 proto existují výjimky. Za podmínku se nepovažuje povolání náhradního dědice. V tomto případě se nejedná o omezení, které má omezit dědice v nakládání s majetkem. Za podmínku nelze považovat ani pořízení závěti, na základě které má vzniknout věcné břemeno (§ 151o odst. 1 občanského zákoníku), i když v tomto případě již k omezení v nakládání s majetkem dochází. Výjimkou z ustanovení § 478 je také započtení, které bude předmětem následující podkapitoly.

Za určitý paradox lze spatřovat skutečnost, že ačkoliv zákon odmítá připojení podmínek k závěti, samotná skutečnost, jestli povolaný dědic dědictví nabude či nikoliv, závisí na budoucí nejisté události. Zákon sice stanoví, že dědictví se nabývá smrtí zůstavitele, současně ale dědici dává možnost dědictví v zákonem stanovené lhůtě odmítnout. Přejedání majetku zůstavitele je tak podmíněně neodmítnutím dědictví ze strany povolaného dědice. I když se tak

---

¹¹² Důvodová zpráva k zák. č. 141/1950 Sb., obecná část, Právní ústav ministerstva spravedlnosti, 3. vydání, Orbis, Praha, 1956, s. 45.

stane s účinností ke dni smrti zůstavitele, vždy po určitou dobu není jisté, kdo se stal dědicem zůstavitele.¹¹³

Jak již bylo řečeno, nový občanský zákoník se hlásí k základním principům dědického práva, mimo jiné tedy k principu zachování hodnot a principu přechodu majetku na jednotlivce, a proto se v návrhu počítá s výraznou změnou ustanovení týkající se podmínek. Podmínky spolu s doložením času¹¹⁴, příkazem a osobou vykonavatele¹¹⁵ patří mezi tzv. vedlejší doložky, které mají za cíl napomáhat většímu respektování vůle zůstavitele.

3.1.3 Započtení a příkaz

Započtení na dědický podíl (kolace) je upraveno v § 484 občanského zákoníku. Patří mezi další ustanovení, které omezuje zůstavitelovu vůli v možnosti pořídit o svém majetku pro případ smrti zcela svobodně, i když započtení na dědický podíl je obligatorní pouze při dědění ze zákona. Při dědění ze závěti se započtení provede jen tehdy, pokud k tomu dal zůstavitel v závěti výslovný příkaz, nebo pokud by byl obdarovaný závětní dědic neodůvodněně zvýhodněn vůči neopomenutelnému dědici. K započtení může dojít jen v případě, že jsou k dědění povoláni alespoň dva dědicové. Jestliže celé dědictví připadne jednomu dědici, je zbytečné zabývat se otázkou, zda nejsou práva ostatních dědiců zkrácena a v jaké výši tomuto dědici snížit jeho podíl.

---

¹¹³ Mikeš, J. – Muzikář, L.: Dědické právo, Linde, Praha, 2003, s. 70.

¹¹⁴ Rozdíl mezi doložením času a podmínkou je ten, že doložení času se váže na podmínku, která v budoucnu musí nastat, zatímco v případě podmínky se jedná o budoucí nejistou událost.

¹¹⁵ Funkce vykonatele by měla spočívat především v mediaci a správě pozůstalosti až do potvrzení nabytí dědictví dědicům, ledaže je za tím účelem ustaven i správce pozůstalosti, blíže viz. Náležitosti závěti nadace.

Předmětem započtení na dědický podíl je to, co dědic obdržel bezúplatně od zůstavitele za jeho života, pokud nejde o obvyklé darování. Ze započtení je tedy vyloučeno plnění, k němuž byl zůstavitel povinen (např. výživné). Pokud se jedná o obvyklé darování, bude záviset na individuálním posouzení, zda bude možné započtení provést. V úvahu je třeba brát majetkové poměry obdarovaného, ale také při jaké příležitosti k obdarování došlo apod. K tomu, aby k započtení mohlo dojít, je dále třeba, aby předmět obdarování dědic nevrátil zpět.¹¹⁶ V takovém případě by totiž nedošlo k majetkovému zvýhodnění dědice.

Předpokladem započtení je, že obdarování některého z dědiců za života zůstavitele vyjde najevo. Pokud je dědické řízení ukončeno schválením dědické dohody, je bezpředmětné započtení na dědický podíl provádět. Započtení se provede jen v případě, že se dědicové nedohodnou a soud jim potvrdí nabytí dědictví podle jejich dědických podílů. Bez ohledu na to, jestli dojde k potvrzení nabytí dědictví podle závěti nebo zákona.

V případě, že nedědí zůstavitelovy děti, ale jeho vnuci, započte se na dědický podíl to, co od zůstavitele bezúplatně obdrželi tito vnuci, ale i to, co obdrželi jejich rodiče. Na dědický podíl vzdálenějšího potomka se vždy započte i to, co od zůstavitele obdržel bližší potomek. Toto pravidlo bylo do občanského zákoníku zavedeno až novelou č. 131/1982 Sb. Důvodem této právní úpravy byla snaha o odstranění spekulace potomka, jemuž má být na jeho podíl započteno. Potomek zůstavitele totiž mohl dědictví odmítnout a znemožnit tak započtení na svůj dědický podíl. Dědický podíl ale připadl jeho potomkům v plné výši, protože u tohoto vzdálenějšího potomka započtení nebylo podle zákona přípustné.¹¹⁷

---

¹¹⁶ K tomu např. usnesení Krajského soudu v Brně ze dne 22. 5. 1995 sp. zn. 18 Co 411/94.

¹¹⁷ Schelleová, I. a kol.: Dědictví a dědické právo, Computer Press, 2007, s. 74.

Otázkou je, v jaké výši má být darování na dědický podíl započteno. Nejjednodušší je nalézt odpověď v případě darování peněz, kdy se vychází z jejich výše v době darování. Pokud jde o jiné movité a nemovité věci, dochází k započtení ve výši obvyklé ceny v době, kdy byly dědici darovány. Jejich cena v době řízení o dědictví není relevantní. V zájmu zachování přibližné majetkové ekvity mezi spoludědici by se však mohlo ke značně rozdílným cenám předmětu daru v době, kdy byl dědici poskytnut a v době smrti zůstavitele přihlížet.¹¹⁸ Výpočet dědických podílů se při započtení provádí tak, že hodnota daru se připočítá k hodnotě dědictví. Tento součet tvoří základ pro vypočtení podílů jednotlivých dědiců a od takto stanoveného podílu se odečte obdarovanému dědici to, co od zůstavitele dostal darem. V případě, že hodnota daru je vyšší než vypočtený dědický podíl obdarovaného dědice, nemusí se do dědictví nic vracet, ale na dědění se již tento dědic nepodílí.

Povědomí laické veřejnosti o právní úpravě započtení a možnosti snížit dědický podíl o to, co jiný dědic od zůstavitele bezplatně obdržel, není široké. Případnému překvapení obdarovaného dědice by bylo možné legislativní cestou předejít tak, že by se k přijetí darování obligatorně vyžadoval souhlas ze strany dědice s případným započtením na dědický podíl.¹¹⁹ Dědic by v darovací smlouvě uvedl, že je srozuměn s krácením svého dědického podílu. V případě, že by se chtěl krácení dědického podílu vyhnout, musel by dar odmítnout.

Příkaz, stejně jako započtení, je možné uplatnit jen v případě, že jsou k dědění povoláni alespoň dva dědicové. Příkazem zůstavitel vyslovuje požadavek, aby dědic se zanechaným majetkem nebo jeho částí nakládal určitým

---

¹¹⁸ Jehlička, O. – Švestka, J. – Škárová, M. a kol.: Občanský zákoník, Komentář 8. vydání, C.H.Beck, Praha, 2003, s. 607.

¹¹⁹ Mikeš, J. – Muzikář, L.: Dědické právo, Linde, Praha, 2003, s. 75.

způsobem, popř. aby něco vykonal či opominul. Tato dědicova povinnost není vynutitelná a nezakládá žádné důsledky.

3.2 Formy závěti

Občanský zákoník v § 476 odst. 1 dává zůstaviteli tři možnosti, jakým způsobem může o svém majetku pořídit pro případ smrti. Jedná se o:

- závěť vlastnoruční (holografní),
- závěť napsanou jinak než vlastní rukou (allografní),
- závěť ve formě notářského zápisu.

První dvě závěti patří do skupiny tzv. závětí soukromých, tj. závětí zřízených jinak než spolupůsobením třetí osoby. Závěť ve formě notářského zápisu patří do samostatné skupiny. K jejímu pořízení je třeba spolupůsobení notáře jako úřední osoby, proto se také označuje jako tzv. závěť úřední nebo závěť veřejná, vzhledem k tomu, že je učiněná formou veřejné listiny. Osobně bych se přikláněla k označení závěť úřední. Veřejná závěť vzbuzuje dojem, že k pořízení závěti dochází veřejně, tedy před svědky. Účast svědků není ale u této formy závěti vždy nutná.

Občanský zákoník se postupně věnuje jednotlivým formám závěti, definici samotné závěti však na žádném místě neuvádí. Z jednotlivých ustanovení upravujících dědění lze závěť definovat jako jednostranný, bezpodmínečný, odvolatelný, popř. změnitelný projev vůle osobnostní povahy, kterým jediný zůstavitel pořizuje o svém majetku pro případ smrti.¹²⁰ Absenci definice závěti se pokusil odstranit návrh nového občanského zákoníku. Závěť definuje jako odvolatelný projev vůle, kterým zůstavitel pro případ své smrti osobně zůstavuje jedné či více osobám alespoň podíl na pozůstalosti, případně i odkaz (§ 1427). Neřekla bych, že absenci definice v právním předpise lze považovat za nedostatek právní úpravy. Není totiž jednoduché do definice pojmout všechny základní znaky. Přitom ke komplexnímu

---

¹²⁰ Např. § 476/3, § 478, § 480.

pochopení daného institutu je vždy třeba vycházet ze širších souvislostí právní úpravy. Při existenci definice jsou větší tendence tyto souvislosti opomíjet a spoléhat se jen na to, co je uvedeno v definici.

3.2.1 Závěť vlastnoruční

Závěť sepsaná vlastní rukou patří mezi nejčastější způsob, jakým zůstavitel pořizuje o svém majetku pro případ smrti. Zůstavitel se v podstatě kdykoliv může rozhodnout k jejímu sepsání, stačí, aby si obstaral psací potřebu a materiál, na který text závěti zapíše. I přes jednoduchost sepsání této závěti, musí její pořizením vyhovovat několika málo zákonným požadavkům, které by si měl zůstavitel předtím, než k sepsání závěti přistoupí, uvědomit.

Ze samotného označení závěti vyplývá, že vlastnoruční závěť musí být napsána celá vlastní rukou. Z požadavku nepřímo vyplývá i povinnost zůstavitele vlastní rukou uvést datum (den, měsíc a rok), kdy byla závěť podepsána. Nedodržení požadavku vlastnoručního sepsání závěti má za následek neplatnost závěti (§ 476a občanského zákoníku). Naopak na neplatnost vlastnoruční závěti nemá vliv, v jakém jazyce ji zůstavitel sepíše.

Vlastnoručně musí být v závěti pod sankcí neplatnosti uveden také podpis zůstavitele. Zůstavitel se zpravidla podepíše rukou, která je dominantní. Závěť je však vlastnoručně sepsána i v případě, kdy byla pořizena nedominantní rukou zůstavitele.¹²¹ Analogickým výkladem lze dovodit, že se tento výrok vztahuje i na podpis zůstavitele. Zřejmě se bude jednat o případy, kdy zůstaviteli bylo ze zdravotního hlediska (např. zlomená ruka) znemožněno pořídit závěť dominantní rukou. Nevidím důvod, proč by nedominantní rukou podepisoval zůstavitel způsobilý psát svojí dominantní rukou, vyloučené to ale jednoznačně není. Výjimečně je možné připustit, aby

---

¹²¹ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 19. 12. 2001 č.j. 30 Cdo/1975/2001.

k napsání závěti byla použita ústa nebo noha. Podmínkou je, aby si zůstavitel závěti takto počínal i při jiných písemných projevech.¹²²

Za vlastnoruční nelze považovat sepsání závěti, při které zůstaviteli asistovala třetí osoba. Jakákoliv pomoc při sepisování závěti nejen ovlivní charakteristické znaky rukopisu, ale především způsobí neplatnost závěti.¹²³ Asistenci při sepisování závěti ve smyslu vedení ruky zůstavitele, je možné poznat z tahu ruky. Každý člověk má totiž jedinečný rukopis, ze kterého je možné poznat, nejen jestli zůstavitel psal sám, ale také jestli byl duševně zdravý.

I přes jednoduchost porřízení vlastnoruční závěti může být s touto formou závěti spojeno riziko neplatného sepsání. Pravděpodobnost, že se nedostatky způsobující neplatnost objeví ještě za života zůstavitele, je však minimální. Další riziko spojené s vlastnoruční závětí spočívá v jejím utajení, vzhledem k tomu, že bývá často sepsána bez vědomí třetích osob. Neplatná závěť, ale i závěť platně porřizená, která se ovšem nenašla, má za následek povolání zákonných dědiců.

3.2.2 Závěť allografní podle § 476b

K platnosti allografní závěti občanský zákoník v § 476b předpokládá kumulativní splnění následujících podmínek:

- podepsání závěti vlastní rukou,
- výslovný projev zůstavitele, že listina obsahuje jeho poslední vůli, učiněný před dvěma svědky současně přítomnými a
- podpis svědků.

Z ustanovení § 476b nelze dovozovat, že by určovalo závazným způsobem také pořadí, v jakém musí být tyto náležitosti splněny. Důležité je, aby byly

---

¹²² Mikeš, J. – Muzikář, L.: Dědické právo, Linde, Praha, 2003, s. 88.

¹²³ K tomu viz rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 3. 4. 2008 sp. zn. 21 Cdo 1744/2007.

vykonány v bezprostřední časové souvislosti tak, aby se jednotlivé úkony jevily jako jednotný úkon.¹²⁴

Projev vůle může být podle § 35 odst. 1 občanského zákoníku učiněn jak konáním, tak i opomenutím. Obě tyto formy projevu vůle je možné vyjádřit výslovně nebo konkludentně. Ustanovení upravující allografní závěť je ale ustanovení speciální a zdůrazňuje, že uvedený projev zůstavitele musí být výslovný, nicméně podrobněji již neuvádí, jakým způsobem k tomu má dojít. Zůstavitel tedy může projev učinit jak ústně, tak písemně, ale i jiným způsobem nevzbuzujícím pochybnosti o tom, co chtěl učinit.¹²⁵

Přítomnost svědků se vyžaduje až při projevu zůstavitele, že listina obsahuje jeho poslední vůli, ne při samotném sepisování závěti. Bližší identifikaci svědků občanský zákoník nevyžaduje. Je však třeba zdůraznit, jaký je smysl přítomnosti svědků při pořizování závěti. Přítomnost svědků se vyžaduje z toho důvodu, aby tyto osoby mohly vypovědět o bližších okolnostech pořizení závěti v případě budoucího sporu v dědickém řízení. Není nic výjimečného, že podpisy osob bývají často nečitelné. Neuvedení bližší identifikace svědků může smysl jejich přítomnosti při pořizování závěti zmařit.

Zákonná úprava nevyžaduje, aby byli svědkové s obsahem závěti srozuměni. Ustanovení týkající se způsobilosti svědků závěti bude věnována pozornost v samostatné kapitole. V této souvislosti jen uvedu, že § 476e občanského zákoníku stanoví, kdo nemůže působit jako svědek. Mimo jiné nemohou být svědky ti, kteří neznají jazyk, ve kterém zůstavitel projev vůle činí.

---

¹²⁴ Švestka, J. – Spáčil, J. – Švárová, M. – Hulmák, M. a kol.: Občanský zákoník II. § 460-880, Komentář. 1. vydání, C. H. Beck, Praha, 2008, s. 1296.

¹²⁵ K tomu např. usnesení Krajského soudu v Brně z 6. 8. 1999 sp. zn. 18 Co 397/98.

3.2.3 Závěť allografní podle § 476c

Allografní závěť podle § 476c je určena pro osoby, které nemohou číst nebo psát. Pořídit pro případ smrti formou allografní závěti bylo pro tyto handicapované osoby do občanského zákoníku zavedeno až novelou z roku 1991, do té doby mohly tyto osoby pořídit závěť jen ve formě notářského zápisu.

Ustanovení § 476c občanského zákoníku v porovnání s § 476b zpřísňuje podmínky pro pořízení závěti, a to s ohledem na zůstavitele, který má v tomto případě oslabenou pozici. K platnosti této formy závěti je třeba, aby listina obsahující projev vůle zůstavitele obsahovala:

- označení osoby zůstavitele,
- údaj o tom, že zůstavitel nemůže číst nebo psát,
- celý obsah zůstavitelovy poslední vůle,
- jméno pisatele (osoby, která závěť napsala),
- jméno předčitatele (osoby, která závěť nahlas přečetla),
- údaj o tom, jakým způsobem zůstavitel potvrdil, že listina obsahuje jeho pravou vůli,
- podpisy tří svědků.

Na rozdíl od allografní závěti podle § 476b se při pořizování závěti allografní podle § 476c vyžaduje přítomnost všech tří svědků úkonu závěti, včetně pisatele a předčitatele, tedy: „při prohlášení zůstavitele o tom, jaká je jeho poslední vůle, při sepisu listiny, při jejím přečtení, při tom, když zůstavitel potvrdí, že listina obsahuje jeho pravou vůli a při podpisu svědků.“¹²⁶ Ne všechny požadavky na tuto formu závěti jsou však přísnější než na allografní závěť podle § 476b. Výslovný projev vůle, že listina obsahuje poslední vůli zůstavitele, zde chybí, proto bude zřejmě dostačující i konkludentní projev vůle, tedy projev vůle nevzbuzující pochybnosti o tom, co chtěl zůstavitel

---

¹²⁶ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 4. Května 2004, sp. zn. 30 Cdo 164/2004.

učinit (např. kývnutí hlavy na dotaz, zda přečtený text vyjadřuje poslední vůli zůstavitele). Na druhou stranu zákon požaduje, aby byl způsob, jakým zůstavitel potvrdil, že listina obsahuje jeho pravou vůli, v závěti popsán.

Důvodem přečtení závěti nahlas je kontrola pisatele, že závěť sepsal tak, jak zůstavitel skutečně zamýšlel. Z tohoto důvodu pisatel nesmí být zároveň předčítatelem. Jako pisatel i předčítatel závěti může ale vystupovat některý ze svědků závěti (§ 476c odst. 1 občanského zákoníku). Obsah závěti musí být sepsán v řeči, kterou svědci, pisatel i předčítatel znají, protože na rozdíl od allografní závěti pořizené podle § 476b tyto osoby musejí znát i obsah závěti. Zákon klade na pisatele i předčitatele obdobné požadavky jako na svědka závěti.

Ze zákonné formulace vyplývá, že závěť je určena pro případy, kdy je zůstavitelem osoba, která nemůže číst nebo psát. Výjimkou ale nebude ani případ, kdy zůstavitel nebude umět číst a psát současně. I v tomto případě bude třeba dodržet požadavky pro allografní závěť, tak, jak byly vyjmenovány.¹²⁷

Mimo osoby, které neumějí číst nebo psát, občanský zákoník vyčleňuje osoby nevidomé (§ 476d odst. 3) a osoby neslyšící a hluchoslepé, které nemohou číst nebo psát (§ 476d odst. 4). V tomto posledně uvedeném případě se vyžaduje, aby byla listina přetlumočena do znakové řeči a aby svědky úkonu byli ti, co znakovou řeč ovládají. Platně poříditi pro případ smrti mohou tyto osoby allografní závěti podle 476c, musí být ovšem dodrženy požadavky podle § 476d odst. 5 občanského zákoníku. V listině musí být uvedeno, že zůstavitel nemůže číst nebo psát, kdo listinu sepsal, kdo ji nahlas přečetl a jakým způsobem zůstavitel potvrdil, že listina obsahuje jeho pravou vůli. Obsah

---

¹²⁷ Srov. Schelleová, I. a kol.: Dědictví a dědické právo, Computer Press, 2007, s. 85.

listiny musí být po sepsání přetlumočen tak, aby se s ním mohli neslyšící nebo hluchoslepí seznámit, a i toto musí být v listině uvedeno.

3.2.4 Závěť ve formě notářského zápisu

Závěť sepsaná formou notářského zápisu představuje alternativu ke všem výše uvedeným formám závěti. Obligatorní a jedinou možností je však ve dvou případech – pokud o svém majetku pro případ smrti pořizuje nezletilec, který dovršil 15. rok a pokud zůstavitel závěti zřizuje nadaci nebo nadační fond.

Závěť ve formě notářského zápisu má povahu veřejné listiny¹²⁸, za předpokladu splnění náležitostí notářského zápisu. Notáři sice nejsou orgány státu, ale výsledek jejich činnosti je nadán veřejnou vírou, a má zákonem přiznané kvalifikované účinky spočívající v předpokladu jejich pravdivosti a zákonnosti.¹²⁹ Notářský zápis o závěti musí především splňovat obecné formální náležitosti každé notářské listiny, které jsou vymezeny v § 58 a § 59 notářského řádu. Další náležitosti notářského zápisu jsou upraveny v § 63 notářského řádu. V případě, že u závěti sepsané formou notářského zápisu některá z náležitostí vymezených v tomto ustanovení chybí, nelze takovou listinu považovat za notářský zápis, a tedy za veřejnou listinu ve smyslu § 6 notářského řádu.

Zásadní rozdíl mezi veřejnou a soukromou listinou spočívá v jejich důkazní síle. Veřejná listina, o jejíž správnosti nevzešly v řízení pochybnosti, může být zbavena své důkazní síly jen tím, že účastník tvrdí skutečnosti a nabídne důkazy, jimiž bude prokázána nepravdivost obsahu listiny. U soukromé listiny (závěť vlastnoruční a allografní) leží důkazní břemeno na tom, kdo

---

¹²⁸ Pojem veřejné listiny je definován v § 134 občanského soudního řádu.

¹²⁹ Bílek, P. – Drápal, L. – Jindřich, M. – Wawerka, K.: Notářský řád a řízení o dědictví, Komentář. 1. vydání, C.H.Beck, Praha, 2000, s. 4-5.

tvrdí, že tento úkon byl platně učiněn. U veřejné listiny důkazní břemeno leží naopak na tom, kdo popírá právní úkon obsažený v notářském zápisu.¹³⁰

Závěť sepsaná formou notářského zápisu minimalizuje riziko neplatného pořízení závěti. Notář by měl sepsat závěť tak, aby se předešlo neurčitosti, nesrozumitelnosti a případným výkladovým nejasnostem. Notář zároveň zůstavitele poučí o významu závěti a jejích důsledcích. Závěť je následně zapsána pomocí elektronického přenosu dat do Centrální evidence závětí (§ 70 notářského řádu), a to i bez zvláštní žádosti ze strany zůstavitele. Utajení takto pořízené závěti je proto vyloučeno.

Zůstavitel si k sepsání závěti formou notářského zápisu může vybrat kteréhokoliv notáře. Notář je povinen sepsání závěti odmítnout pouze tehdy, pokud zůstavitel vyžaduje sepsání takové závěti, která by byla v rozporu se zákonem nebo pokud notář nebo osoba mu blízká je na věci zúčastněna. Za sepsání závěti náleží notáři úhrada podle Vyhlášky Ministerstva spravedlnosti o odměnách a náhradách notářů a správců dědictví, neměla by se tedy u různých notářů lišit.

3.2.5 Formy závěti de lege ferenda

Ačkoliv bylo v úvodu této práce napsáno, že o návrhu nové občanskoprávní úpravy nebude pojednáno samostatně, udělám na tomto místě výjimku. Návrh v souladu s převažující kontinentální úpravou¹³¹ nově zavádí tzv. privilegované testamenty neboli závěti s úlevami. Tyto formy závěti je možné pořídit při mimořádné události (např. živelná pohroma, válka apod.). Při mimořádné události je zpravidla dodržení všech náležitostí, které

---

¹³⁰ Švestka, J. – Spáčil, J. – Škárová, M. – Hulmák, M. a kol.: Občanský zákoník II. § 460-880, Komentář. 1. vydání, C. H. Beck, Praha, 2008, s. 1297.

¹³¹ http://obcanskyzakonik.justice.cz/tinymce-storage/files/Duvodova%20zprava%20OZ_ver_2010.pdf, s. 364

předpokládá zákonná úprava pro platné pořízení tradičních forem závěti, nemožné. Je spravedlivé, aby i osoby, které dosud o svém majetku pro případ smrti nepořídily, nebyly z možnosti pořídit závěť vyloučeny.

Z našeho dědického práva byl privilegovaný testament vyloučen občanským zákoníkem v roce 1950. V důvodové zprávě k tomuto zákonu bylo uvedeno, že se jednak preferuje dědění ze zákona a jednak: „že se nový občanský zákoník tvoří pro období mírového budování socialismu“¹³², právní úprava tohoto institutu byla tedy podle tehdejšího režimu nadbytečná. Návrh nového občanského zákoníku nepreferuje dědění ze zákona, ani jistě nepředpokládá události, které by vedly k válečným konfliktům, přesto respektuje zůstavitelovu vůli a umožňuje za mimořádných událostí pro zůstavitele pořídit (zaznamenat) závěť těmito osobami:

- starostou obce, ve které se zůstavitel nachází (§ 1476),
- velitelem námořního plavidla nebo letadla (§ 1477),
- velitelem vojenské jednotky ČR pro vojáky nebo osoby náležející k armádě (§ 1478).

Není samozřejmě vyloučena možnost, aby zůstavitel i za mimořádné situace sepsal závěť podle obecných ustanovení.

Ve všech výše uvedených případech je podmínkou platnosti závěti přítomnost dvou svědků. Návrh ovšem slevuje z požadavků kladených na tyto svědky (mohou jimi být i osoby, které dosáhly 14 let nebo osoby omezené ve způsobilosti k právním úkonům), ale např. i z požadavku na jejich podpisy nebo podpis zůstavitele. Platnost těchto forem závěti je omezena na dobu tří měsíců ode dne pořízení. Tato lhůta nepoběží, dokud zůstavitel nemůže pořídit závěť ve formě veřejné listiny.

---

¹³² Důvodová zpráva k zák. č. 141/1950 Sb., zvláštní část, Právníkový ústav ministerstva spravedlnosti, 3. vydání, Orbis, Praha, 1956, s. 346.

Mimo uvedené způsoby porřízení závěti je také možné poříditi závěť ústní (§ 1475), a to pro osoby, které:

- jsou pro nenadálou událost v patrném a bezprostředním ohrožení života,
- se ocitnou na místě, kde jsou v ohrožení života v důsledku mimořádné události, která ochromuje společenský styk mezi lidmi.

K platnosti závěti se vyžaduje účast tří svědků. Pokud tito nepořídí záznam o poslední vůli zůstavitele, stane se důvodem dědické posloupnosti soudní protokol o výslechu svědků. Platnost závěť pozbývá uplynutím dvou týdnů ode dne porřízení. O běhu lhůty platí totéž, co bylo uvedeno výše.

Ústní forma závěti byla upravena Obecným zákoníkem občanským, součástí platné právní úpravy již ale není. Přesto se s ní můžeme setkat, resp. notáři projednávající dědictví. Způsobilost zřídit nebo zrušit závěť, jakož i účinky vad vůle a jejího projevu se řídí právem státu, jehož příslušníkem byl zůstavitel v době projevu vůle. Stejně právo je rozhodné i pro určení, které další druhy porřízení pro případ smrti jsou přípustné (§ 18 zákona o mezinárodním právu soukromém a procesním).¹³³

3.3 Nadace zřízená závětí

Netradiční, ale přesto používaný způsob, jak se zůstavitel rozhodne se svým majetkem pro případ smrti naložit, je zřízení nadace závětí. Občanský zákoník upravuje nadace pouze v jednom ustanovení. V § 477 odst. 2 je konstatováno, že zůstaviteli může zřídit závětí nadaci nebo nadační fond. Nadace jsou od r. 1998 upraveny zvláštním zákonem č. 227/1997 Sb., o nadacích a nadačních fondech, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o nadacích“). Návrh nového občanského zákoníku se navrácí k dřívějšímu pojetí a nadaci znovu pojal jako svou součást.

---

¹³³ Ústní závěť je součástí platné právní úpravy v např. v Rakousku.

3.3.1 Pojem a vznik nadace

Nadace nebo nadační fond (dále společně jen „nadace“) jsou účelová sdružení majetku, která vznikají za účelem dosahování obecně prospěšných cílů demonstrativně vyjmenovaných v zákoně o nadacích (§ 1 zákona o nadacích).¹³⁴ Posláním nadace není přímo obecně prospěšnou činnost vykonávat, ale prostřednictvím svých finančních prostředků ji umožňovat. Účelové sdružení majetku určené zřizovatelem k soukromým účelům, tedy jiným než obecně prospěšným účelům (např. na studia potomků), by podle platné právní úpravy bylo považováno za podmínku, k níž se s ohledem na § 478 občanského zákoníku stejně nepřihlíží.

V České republice jsou zakládány nadace nezávislé, které v rámci realizace své činnosti poskytují granty, popř. uskutečňují vlastní projekty, a nadace závislé, které jsou zřizovány určitou institucí na podporu fungování její činnosti. Pro účely nadace zřízené závětí zůstavitele bude připadat v úvahu nadace nezávislá. Nadace může být závětí zřízena z celého majetku zůstavitele, nesmí ale dojít ke zkrácení práv neopomenutelných dědiců. V takovém případě závěť nemá povahu dědického titulu, ale je zřizovací listinou. Pokud se zůstavitel rozhodl nadaci zřídit jen z části svého majetku, je závěť současně zřizovací listinou a současně dědickým titulem.

Nadace má stejné postavení jako jiný závětní nebo zákonný dědic. Odpovídá tedy do výše ceny nabytého dědictví za zůstavitelovy dluhy a přiměřené náklady spojené s pohřbem zůstavitele. Jediná skutečnost, která odlišuje shodné postavení nadace od ostatních dědiců, je odnětí nadaci práva dědictví odmítnout.

---

¹³⁴ Rozdíl mezi nadací a nadačním fondem spočívá v tom, že nadační fond nemá nadační jmění. Nadace mohou používat k dosahování svého účelu výnosy z nadačního jmění a ostatní majetek, nadační fond může užít ke svému účelu všechn svůj majetek. Na rozdíl od majetku nadace majetek nadačního fondu nemusí splňovat předpoklad trvalého výnosu a nemusí být splněna podmínka minimální hodnoty nadačního jmění. (§ 2, § 3 odst. 4).

Nadace vznikají dnem zápisu do nadačního rejstříku, který vede rejstříkový soud příslušný podle sídla nadace. K zápisu do nadačního rejstříku dochází na základě návrhu zřizovatele, resp. vykonavatele závěti (§ 5 odst. 2 zákona o nadacích). Do provedení zápisu není nadace způsobilým dědicem. Nadace je spolu s nasciturem výjimkou z ustanovení, že dědictví se nabývá smrtí zůstavitele. Smrtí zůstavitele se jen vytvářejí předpoklady pro vznik nadace, dědictví ale nabývá zpětně ke dni smrti zůstavitele okamžikem svého vzniku.

3.3.2 Náležitosti závěti zřizující nadaci

Občanský zákoník upravuje nadaci jen v ustanovení § 477 odst. 2, nepřímou je však nadace upravena i v § 476d odst. 1. Občanský zákoník v tomto ustanovení odkazuje na zvláštní zákon, který stanoví, kdy musí mít závěť formu notářského zápisu. Tímto zvláštním zákonem je právě zákon o nadacích. V § 3 odst. 1 podmiňuje zákon o nadacích platnost závěti, kterou se zřizuje nadace, sepsáním ve formě notářského zápisu.

Zákon o nadacích je lex specialis ve vztahu k občanskému zákoníku a pro zřízení nadace stanoví přísné formální i obsahové náležitosti. Závěť musí pod sankcí neplatnosti, té části závěti, v níž se nadace zřizují, splňovat taxativně stanovené podmínky uvedené v § 3 odst. 3 zákona o nadacích. Jsou jimi:

- název nadace,
- vymezení účelu, pro který se nadace zřizuje,
- výše, popřípadě hodnota majetku, který má tvořit nadační jmění,
- pravidla pro omezení nákladů nadace, podmínky pro poskytování nadačních příspěvků, popřípadě určení okruhu osob, kterým je lze poskytovat,
- určení osoby, která jmenuje první členy orgánů nadace, tedy správní a dozorčí rady, popř. revizora, a která provede další úkony související se vznikem nadace.

První členy orgánů nadace může zůstavitel fakultativně ve zřizovací listině ustanovit sám, pokud tak neučiní, budou jmenováni vykonavatelem závěti. Funkce vykonavatele je upravena pouze v zákoně o nadacích, občanský zákoník ji na žádném místě blíže neupravuje, ale ani nezmiňuje. Zákon o nadacích ovšem právní úpravu vykonavatele pojal jako úpravu doplňující. Zákon o nadacích totiž upravuje vykonavatele jen v souvislosti s jeho právy a povinnostmi, nezabývá se však důsledky odmítnutí těchto úkolů, skutečností, že vykonavatel nebude způsobilý tyto úkoly provést nebo bude již po smrti. Pokud by některá z výše uvedených překážek nastala, neměla by bránit v uskutečnění zůstavitelovy poslední vůle. V rámci řízení o dědictví by úkoly vykonavatele mohl být z rozhodnutí soudu pověřen správce dědictví.¹³⁵ Pokud to totiž vyžaduje obecný zájem nebo důležitý zájem účastníků, může být správce dědictví (nebo jen jeho části) jmenován i bez návrhu (§ 175e odst. 1 občanského soudního řádu).

Funkce vykonavatele byla upravena již v Obecném zákoníku občanském. Podle dřívější právní úpravy dědického práva bylo účelem vykonavatele dohlížet na dědice, jak plní zůstavitelovy příkazy, které jim byly v závěti uloženy. Podle zákona o nadacích je úkolem vykonavatele od skončení projednání dědictví jednat ve věcech souvisejících se vznikem nadace a dále spravovat majetkové vklady (správou majetkových vkladů může zůstavitel pověřit jinou osobu). Závazky vzniklé v souvislosti se vznikem nadace, jakož i vlastnické právo k majetkovým vkladům, přecházejí na nadaci dnem jejich vzniku (§ 6 odst. 3 zákona o nadacích). Z toho, co bylo právě uvedeno, je zřejmé silnější postavení vykonavatele v současnosti, a to znovu podotýkám bez právní úpravy v občanském zákoníku. Podle mého názoru má vykonavatel obdobné postavení jako správce dědictví. Důležitost této funkce a nedostatečná právní úprava jsou hlavními důvody, proč by se osobě vykonavatele měla věnovat v občanském zákoníku větší pozornost.

---

¹³⁵ Mikeš, J. – Muzikář, L.: Dědické právo, Linde, Praha, 2003, s. 69.

3.4 Svědkové závěti

Právní úprava osob, které se účastní na pořízení závěti, má za účel vyloučit jednání, která by při sepisování závěti vedla k manipulaci s projevem vůle zůstavitele závěti. Přítomnost svědků se vyžaduje již při samotném sepisování závěti, na důležitosti však tyto osoby nabývají až po smrti zůstavitele, a to pouze za předpokladu, že v dědickém řízení vzniknou spory zpochybňující platnost pořízení závěti. Hlavní funkcí svědků při sepisování závěti není dbát na platné pořízení závěti, ale účastnit se pořízení závěti a později o této skutečnosti vypovědět. Účast svědků při pořizování závěti je dobrovolná a nelze je nijak vynutit.

3.4.1 Svědkové závěti allografní

Allografní závěť ve své jednodušší formě (podle § 476b) i allografní závěť pro osoby, které neumí číst nebo psát (podle § 476c) vyžaduje ke svému platnému zřízení účast dvou, resp. tří svědků. Mohou jimi být jen fyzické osoby, které jsou způsobilé podat dostatečně jasné svědectví, což vyplývá z účelu, pro který jsou svědkové povoláni. Svědkem závěti může být proto pouze osoba, která je způsobilá k právním úkonům (§ 476e občanského zákoníku). Zákonná úprava má zřejmě na mysli plnou způsobilost k právním úkonům, i když to není výslovně uvedeno. Svědkem závěti proto nemůže být osoba, která byla ve způsobilosti k právním úkonům jen omezena, ani osoba, která v rozhodném okamžiku trpí duševní poruchou, jež ji zbavuje schopnosti posoudit důsledky svého jednání.

Jako svědci nemohou působit také osoby, jejichž tělesný nebo duševní handicap snižuje jejich schopnost vnímat okolnosti pořízení závěti. Jedná se o osoby nevidomé, neslyšící, němé nebo osoby neznající jazyk, ve kterém se projev vůle činí. V neposlední řadě jsou ze způsobilosti být svědkem závěti vyloučeny také osoby, které mají na základě sepisované závěti dědit (§ 476e občanského zákoníku).

Svědkiem závěti může být také jen osoba, která je k tomuto úkonu pověřena. Osoba, která je k tomuto úkonu přítomna právě za účelem, aby byla jeho svědkem, nikoliv osoba přítomna jen nahodile.¹³⁶ Zákonná úprava ale výslovný projev vůle svědka nepředpokládá, proto bude zřejmě dostačující projev vůle učiněný mlčky.

Závětí povoláný dědic i zákonný dědic a osoby jim blízké jsou při pořizování závěti vyloučeni z možnosti působit jako úřední osoba, svědek, pisatel, tlumočník nebo předčítatel (§ 476f občanského zákoníku). Důvodem je omezit zainteresovanost těchto osob na dědění. Požadavek neutrality svědka je třeba vztahovat na případy, kdy je závětním dědicem ustanovena fyzická osoba, ale také právnická osoba.¹³⁷ Definici osoby blízké stanoví občanský zákoník v § 116. Toto ustanovení taxativně vyjmenovává příbuzné, kteří jsou blízkými osobami přímo ze zákona. Jsou jimi potomci, předci, sourozenci a manžel nebo partner. Ostatní příbuzní mohou být na základě ustanovení § 116 osobami blízkými ne z titulu svého příbuzenského vztahu, ale pokud splní jednu podmínku - újmu, kterou by utrpěla jedna z osob výše uvedených, by tato osoba důvodně pociťovat jako újmu vlastní. Osoby blízké, jak je chápe § 116, nelze plně ztotožnit s definicí blízké osoby uvedené v § 476f občanského zákoníku. Úpravu osoby blízké uvedenou v občanském zákoníku je třeba také použít na právnické osoby.

Občanský zákoník výslovně neuvádí, kdo je nezpůsobilým svědkem závěti v případě, že závětním dědicem je právnická osoba. Tuto otázku bude třeba řešit analogicky. Podle ustanovení § 116 musí mezi osobami blízkými existovat rodinný nebo alespoň obdobný vztah. Za osoby, které jsou v blízkém vztahu k právnické osobě, je třeba proto považovat osoby, které v rámci organizační struktury právnické osoby zajišťují její chod a podílejí se

---

¹³⁶ R 59/1998

¹³⁷ Bez uvedení autora, Způsobilost svědků allografní závěti povolávající k dědění právnickou osobu, AD NOTAM, 2006, č. 5, s. 162.

na její činnosti významným způsobem. Nezpůsobilými svědky allografní závěti, která povolává k dědictví právnickou osobu, jsou fyzické osoby, které činí nebo mohou činit za tuto právnickou osobu právní úkony. Jsou jimi ale také fyzické osoby, které jsou např. společníky nebo zaměstnanci této právnické osoby, také osoby se zvláštním vztahem k této právnické osobě. Podmínkou je, aby újmu, kterou by právnická osoba utrpěla, pociťovaly tyto osoby jako újmu vlastní.¹³⁸

Osoba, která působí jako svědek i přesto, že je zákonem z okruhu osob způsobilých svědčit při pořízení závěti vyloučena, má za následek neplatnost závěti jako celku. Výjimkou bude případ, kdy při pořízení závěti působila jako svědek osoba blízká jen některému z více závětních dědiců (§ 476f občanského zákoníku). Taková závěť je neplatná jen v té části, kde bylo pořízeno ve prospěch tohoto závětního dědice. Část závěti, která se týká pořízení ve prospěch jiných dědiců, je platná.¹³⁹ Z povahy právního úkonu závěti totiž nevyplývá, že povolání jednotlivých dědiců k dědění nelze vzájemně oddělit. O tom svědčí i ustanovení § 461 odst. 2 občanského zákoníku ohledně vyloučení přirůstání dědických podílů v případě testamentární dědické posloupnosti.¹⁴⁰ Tato ustanovení umožňují alespoň částečnou realizaci zůstavitelovy vůle a naplnění principu, že má docházet k maximálnímu respektování vůle zůstavitele.

Právní úprava svědků v návrhu nového občanského zákoníku je upravena obdobně jako v platné právní úpravě, je však doplněna o některé upřesňující ustanovení (§ 1472 a násl.). Návrh totiž vyžaduje, aby svědci podepsali listinu obsahující závěť s doložkou, která poukazuje na jejich postavení svědků. Nově návrh také zavádí ustanovení, na základě kterého svědci allografní

---

¹³⁸ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze 7. 3. 2002 sp. zn. 21 Cdo 530/2001.

¹³⁹ Usnesení Městského v Praze ze dne 30. 11. 1999 č.j. 24 Co 328/99-55.

¹⁴⁰ Fiala, R.: Přehled judikatury ve věcech dědických, ASPI, Praha, 2006, s. 390.

závěti nemusí být seznámeni s obsahem závěti. Návrh zřejmě vychází z hlavní funkce svědka, tak jak byla popsána v úvodu této kapitoly, tj. účastnit se pořízení závěti a později o této skutečnosti vypovědět.

3.4.2 Svědkové závěti ve formě notářského zápisu

Při sepisování závěti formou notářského zápisu se v některých případech mohou také uplatnit svědci. Notářský řád rozeznává:

- svědky totožnosti,
- svědky úkonu.

Svědky totožnosti ani svědky úkonu nemohou být osoby, které nejsou plně způsobilé k právním úkonům, osoby, které nemohou číst nebo psát, osoby účastníkům blízké, osoby, které jsou na věci zúčastněny a pracovníci notáře, kteří notářský zápis sepisují (§ 66 notářského řádu). Notářský řád je důslednější a ve svých ustanoveních na rozdíl od občanského zákoníku výslovně uvádí plnou způsobilost k právním úkonům. Občanský zákoník, jak bylo uvedeno výše, nezdůraznil, že se vyžaduje plná způsobilost k právním úkonům.

Svědky totožnosti je třeba přibrat při pořizování závěti formou notářského zápisu v případě, kdy notář nezná zůstavitele a jeho totožnost nelze prokázat platným úředním průkazem. Totožnost zůstavitele může být místo úředního průkazu potvrzena dvěma svědky, které notář osobně zná nebo kteří se prokážou platným úředním průkazem (§ 64 notářského řádu).

Svědkové úkonu (§ 65 notářského řádu) se uplatní v případě sepsání závěti osobě, která nemůže číst nebo psát. Tito svědkové mají být při projevu vůle zůstavitele o tom, co má být obsahem úkonu, při předčítání notářského zápisu a při jeho schválení a na notářský zápis připojí své vlastnoruční podpisy. Svědky úkonu není třeba povolát v případě, že se zůstavitel, který

nemůže číst nebo psát, může seznámit s obsahem notářského zápisu pomocí speciálních pomůcek a může závěť vlastnoručně podepsat.

Pokud jde o sepsání závěti notářským zápisem, jehož zůstavitel je hluchý nebo němý (§ 67 notářského řádu), rozlišuje notářský řád, jestli tato osoba umí číst a psát, nebo jestli je způsobilá jen k jedné z těchto dovedností. Jestliže je zůstavitel schopný číst a psát, notářský zápis si přečte a vlastní rukou do něj uvede, že jej četl a schvaluje. Účast svědků úkonu v takovém případě není nutná. V případě, že zůstavitel nemůže číst nebo psát, musí být kromě svědků úkonu přizván i tzv. důvěrník. Osoba důvěrníka slouží k tomu, aby se se zůstavitelem domluvil. Jeho prostřednictvím tedy notář zjistí, zda zůstavitel notářský zápis schvaluje. Přizvat svědky ani důvěrníka není třeba, pokud se zůstavitel může seznámit s obsahem notářského zápisu pomocí speciálních pomůcek a je schopen jej vlastnoručně podepsat. Na důvěrníka jsou notářským řádem kladeny podobné požadavky jako na svědka úkonu, může jím však být i osoba zůstaviteli blízká.

V ostatních případech je při sepisování závěti formou notářského zápisu přítomen jen notář, popř. jeho zapisovatelka. Není ale vyloučeno, aby si notář i tam, kde to zákon nevyžaduje, přibral dva svědky úkonu. Důvodem je snaha vyloučit pozdější pochybnosti o způsobilosti zůstavitele sepsat závěť a o okolnostech samotného sepsání. Notář i jeho pracovníci jsou vázáni povinností mlčenlivosti. Je však třeba zdůraznit, že tuto povinnost již nemají svědci úkonu, proto pokud by zůstavitel s přítomností svědků nesouhlasil, nemohlo by k sepsání závěti formou notářského zápisu u tohoto notáře dojít.

3.5 Úschova závěti

Dědění ze závěti přichází v úvahu, jen pokud existuje závěť. Závěť musí existovat fyzicky. Skutečnost, že se ví o pořízení závěti zůstavitelem, neví se však, kde se závěť nachází, má za následek dědění ze zákona. Aby zůstavitel

zabránil nejistotě, zda se závěť skutečně po jeho smrti nalezne, má možnost uschovat ji u notáře.

Závěť přijatá do notářské úschovy podléhá vždy zápisu v Centrální evidenci závětí. Centrální evidence závětí je neveřejný seznam v elektronické podobě, který vede, provozuje a spravuje Notářská komora České republiky. Při vedení Centrální evidence závětí postupuje Notářská komora ČR podle předpisu přijatého sněmem Notářské Komory ČR, který ke své platnosti vyžaduje souhlas Ministerstva spravedlnosti ČR (§ 35a odst. 4 a § 37 odst. 4 notářského řádu). Zavedena do našeho právního řádu byla Centrální evidence závětí nepřímou novelou notářského řádu při novelizaci občanského soudního řádu k 1. 1. 2001 zákonem č. 30/2000 Sb. Jedná se nejen o evidenci závětí, jak plyne ze samotného označení, ale také evidenci listin o vydědění, listin o ustanovení správce dědictví a listin o odvolání těchto právních úkonů. Notář je ze zákona povinen v případě, že sepíše některou z výše uvedených listin, zaevidovat ji do Centrální evidence závětí bez ohledu na to, jestli byl o to zůstavitelem požádán.

V případě pořízení soukromé závěti si zůstavitel po jejím sepsání může vybrat, jak se závěť naloží. V úvahu přicházejí tři možnosti. Zůstavitel si závěť nechá fyzicky u sebe, svěří ji do úschovy třetí osoby nebo do úschovy notáře. Závěť, kterou si zůstavitel nechá u sebe, může uložit na místo, o kterém nikdo neví a po jeho smrti se nemusí nalézt. Z tohoto pohledu je vhodnější uložit závěť do úschovy. Úschova závěti u fyzické osoby, která není notářem, není nijak upravena. Vzniká tak podobné riziko, jako kdyby si zůstavitel nechal závěť u sebe. Fyzická osoba může ať již úmyslně nebo neúmyslně závěť po smrti zůstavitele utajit, zničit nebo ztratit.

Závěť uložená u notáře vylučuje všechna uvedená rizika. S žádostí o uložení závěti se zůstavitel může obrátit na kteréhokoliv notáře v České republice, bez ohledu na své bydliště. Na úschovu závěti notářský řád klade v § 82 a

násl. přísnější požadavky než na ostatní listiny. O přijetí listiny, která není předmětem dalšího vydání (tj. závěť), sepíše notář protokol, ve kterém uvede základní údaje ohledně přebírané listiny. Kromě těchto údajů musí protokol o přijetí závěti obsahovat i identifikaci zůstavitele a poučení o formách a obsahových náležitostech závěti. V tomto poučení se skrývá požadavek na přezkoumání platnosti předložené závěti z hlediska jejich obsahových i formálních náležitostí. Pokud závěť obsahuje nedostatky, je na to žadatel o úschovu notářem upozorněn. Zůstavitel závěti i přes tyto nedostatky, na které je notářem upozorněn, může trvat na uložení závěti a notář není oprávněn její uložení odmítnout. Notář zjištěné vady sepíše v protokole a uvede, že byl žadatel na tyto vady a jejich následky upozorněn, a to z důvodu případných nároků z odpovědnosti za škodu při neplatnosti nebo neúčinnosti projevů vůle zůstavitele.

K předání závěti do notářské úschovy může dojít osobně zůstavitelem, zmocněncem na základě plné moci nebo prostřednictvím pošty. Pokud je závěť notářem přebírána na základě zmocnění, vydá notář tomuto zmocněnci jedno vyhotovení protokolu o přijetí a další vyhotovení zašle zůstaviteli, aby byl informován o tom, zda zmocněnec vystupoval v této věci v mezích svého zmocnění.

Centrální evidence závětí je nejbezpečnější způsob uložení závěti, jak z hlediska nemožnosti jejího fyzického zničení, tak z hlediska utajení při projednání dědictví. Sdělování údajů z Centrální evidence závětí patří jen do působnosti Notářské komory ČR. Notářská komora ČR je povinna sdělit, jestli eviduje některou z listin a také u koho je tato listina uložena. Tyto informace je oprávněna sdělit na žádost soudu nebo notáři, který byl jako soudní komisař pověřen provedením úkonů v řízení o dědictví, a osobě, která prokáže právní zájem. Maximální utajení závěti je zajištěno, neboť pokud je taková žádost podána za života zůstavitele nebo odvolatele, nelze jí vyhovět (§ 35a odst. 2 notářského řádu). Závěť může být z notářské úschovy vydána

jen zůstaviteli, anebo tomu, kdo se prokáže zvláštní plnou mocí opravňující ho k převzetí závěti. Pravost podpisu zůstavitele na této plné moci musí být úředně ověřen. O vydání se sepíše protokol, jehož jedno vyhotovení se vydá příjemci. Pokud je příjemcem zmocněnec, jedno vyhotovení se zašle zůstaviteli závěti.

3.6 Zrušení závěti

Zůstavitel je oprávněn závěť kdykoliv zrušit, vzhledem k tomu, že právní následky závěti jsou spojeny až se smrtí zůstavitele. Zůstavitel se svého práva zrušit závěť nemůže předem platně vzdát. Pokud by tak učinil, bylo by jeho jednání bez právních účinků a úkon v této věci by byl od počátku neplatný.

Zrušení závěti je v občanském zákoníku věnováno pouze jediné ustanovení, což opět otevírá prostor pro judikaturu. Toto ustanovení dává zůstaviteli tři možnosti, jakým způsobem může závěť zrušit (§ 480):

- pořízením nové závěti,
- odvoláním závěti nebo
- zničením závěti.

Zrušení závěti se nemusí dotýkat vždy celého obsahu. Závěť je možné zrušit jen z části, v případě, že vedle nové závěti nemůže předchozí závěť obstát pouze zčásti, nebo odvolat jen z části, např. ohledně některého dědice nebo určitého majetku.

3.6.1 Pořízení nové závěti

Pořízení nové závěti nemusí vést vždy ke zrušení závěti staršího data. Nová závěť zruší závěť starší, jen pokud tato starší závěť nemůže vedle nové obstát. K takové situaci dojde v případě, že nová závěť pořizuje pouze o majetku, který je již obsahem závěti staršího data. Naopak pokud závěť pořizuje o majetku, který není zahrnut do závěti staršího data, platí obě vedle sebe.

V úvahu přichází také částečné zrušení závěti starší, za předpokladu, že obsah nové závěti částečně pořizuje o novém majetku a částečně o majetku již zahrnutého do závěti starší.

Nová závěť ruší závěť staršího data bez ohledu na to, jestli se forma nové závěti shoduje s formou závěti staršího data. Předpokladem platnosti nové závěti je samozřejmě splnění všech podmínek nutných pro platné pořízení závěti. Prohlášení zůstavitele o tom, že nová závěť ruší ustanovení závěti starší, není obligatorní náležitostí pořízení nové závěti. Účinky zrušení závěti nastávají ipso iure samotným pořízením novější závěti.

Nabízí se otázka, co se stane s platností starší závěti, když zůstavitel sepíše novou závěť, jejíž obsah plně nahrazuje závěť starší, pokud zůstavitel tuto novější závěť následně zruší? Starší judikatura k této problematice uvedla, že v takovém případě platnost závěti staršího data nemůže obživnout.¹⁴¹ Odborná literatura se však s tímto názorem neshoduje. Ze skutečnosti, že se zůstavitel po zrušení novější závěti nepostaral o zrušení závěti starší, lze spatřovat výraz toho, že zůstavitel chtěl, aby se podle této závěti dědilo.¹⁴² Z právního hlediska není možné, aby se jednou zrušená závěť stala znovu platnou. Pokud zákon výslovně obnovu starší závěti neupraví, nelze ji ze zákona dovodit. Podle mého názoru se ale zůstavitel bude domnívat, že zrušením novější závěti, která vedle starší závěti nemůže obstát, nabývá platnosti závěť starší. Právě vzhledem k tomu, že tuto původní (starší) závět výslovně nezrušil. Neznalost zákona ovšem neomlouvá.

Další otázkou, na kterou zákonná úprava také nedává odpověď, je situace, kdy zůstavitel v jeden den sepíše dvě závěti, aniž by bylo možné zjistit, která z nich byla sepsána později, přičemž jedna závěť v plném rozsahu nahrazuje

---

¹⁴¹ R 80/1982

¹⁴² Mikeš, J.: Dědictví a právo (právní poradce pro každého), Praha, Informatorium 1993, s. 90.

druhou. Nepřihlédneme-li ani k jedné závěti, dojde k úplnému popření zůstavitelovy vůle. Na druhou stranu přiznat platnost oběma závětem a rozdělit majetek podle obou závětí by bylo dost složité. Přesto bych se k této možnosti přiklonila.

3.6.2 Odvolání závěti

Zůstavitel má možnost odvolat závěť stejnou formou, jakou se závěť pořizuje. Pro platné odvolání závěti se nevyžaduje shoda formy odvolání s formou, jakou byla odvolávaná závěť zřízena. Zůstavitel může jedním úkonem odvolání zrušit jednu závěť, ale i několik závětí, pokud jich pořídil více. Odvolání závěti může být součástí nové závěti, může však být také obsaženo v samostatné listině. Občanský zákoník listinu o odvolání závěti jako samostatný druh pořízení pro případ smrti neupravuje. Občanský soudní řád v § 175c a notářský řád v § 35a odst. 1 jsou důslednější a rozlišují mezi závětí, listinou o vydědění a listinou o odvolání těchto úkonů, a zavádí pro všechna tato pořízení legislativní zkratku „závěť“.

Podobně jako u otázky, jak je to s platností starší závěti poté, co zůstavitel pořídil závěť novou, která vedle starší závěti nemohla obstát a následně ji zrušil, je možné se i zde zabývat otázkou, jak je to s platností závěti, kterou zůstavitel odvolal, následně ale projev o odvolání zrušil. I v tomto případě byla věc rozhodnuta judikaturou, která v této souvislosti uvedla, že účinnost dřívější závěti se neobnoví, jestliže dojde k odvolání anebo zničení závěti pozdější.¹⁴³

Problematiku obnovení platnosti dřívější závěti nově upravuje návrh nového občanského zákoníku. V případě odvolání závěti nebo pořízení pozdější závěti návrh zavádí obnovení platnosti starší závěti, pokud si starší závěť zůstavitel uchová (§ 1513). Podle navrhovatelů taková úprava „odpovídá

---

¹⁴³ R 30/1982, Usnesení Krajského soudu v Brně ze dne 26. července 1999, sp. zn. 18 Co 385/98.

evropským standardům a vyhovuje i běžnému lidskému chápání“.¹⁴⁴ Tato slova v podstatě potvrzují názor, který byl uveden v předchozí podkapitole. Jako zvláštní způsob odvolání závěti se nově navrhuje vydání závěti, která byla zřízena ve formě veřejné listiny (§ 1512 odst. 1). V současné době nelze prvopis listiny, která byla pořízena ve formě notářského zápisu, nikomu vydat.

3.6.3 Zničení závěti

Ke zrušení závěti vede také faktické zničení listiny, na které je závěť sepsána, popř. znehodnocení obsahu závěti. Zničením listiny se rozumí její roztrhání, spálení, vymazání textu, přeškrtnání podpisu nebo data aj.¹⁴⁵ Platnost závěti neohrozí přeškrtnání jen části obsahu za předpokladu, že přeškrtnání provedl sám zůstavitel závěti.

Tento způsob zrušení přichází v úvahu jen u závěti, kterou má zůstavitel fyzicky u sebe. Zůstavitel nemůže zničit závěť zřízenou formou notářského zápisu. Takto pořízená závěť zůstává ve speciálních protipožárních skříních uložena u notáře, který závěť formou notářského zápisu sepsal, a prvopis, jak bylo uvedeno výše, nelze zůstaviteli vydat. Pokud by měl zůstavitel v úmyslu tuto závěť zrušit, musel by tak učinit jejím odvoláním nebo zřízením nové závěti, která by tuto závěť v celém rozsahu nahradila.

Projev vůle, jímž dochází ke zničení listiny, musí být učiněn způsobem nevzbuzující pochybnosti o tom, co chtěl zůstavitel učinit (§ 35 odst. 1 občanského zákoníku). Účinky zrušení závěti nemohou nastat, pokud dojde k neúmyslnému zničení závěti nebo zničení závěti třetí osobou. Nebyl by tak

---

¹⁴⁴ Eliáš, K.: Základní pojetí návrhu úpravy dědického práva pro nový občanský zákoník, AD NOTAM, 2003, č. 5, s. 101.

¹⁴⁵ Švestka, J. – Spáčil, J. – Škárová, M. – Hulmák, M. a kol.: Občanský zákoník II. § 460-880, Komentář. 1. vydání, C. H. Beck, Praha, 2008, s. 1305.

naplněn požadavek zákona ohledně projevu vůle směřujícímu k následkům spojeným se zrušením závěti. V pochybnostech je třeba mít za to, že zůstavitel jednal s úmyslem závěť zrušit. Je na tom, kdo tvrdí opak, aby v případném sporu unesl důkazní břemeno.¹⁴⁶

Zničení listiny není v návrhu nového občanského zákoníku uvedeno samostatně jako jeden ze způsobů zrušení závěti, ale jako užší pojem odvolání závěti. Závěť, kterou zůstavitel odvolá mlčky (tj. zničí listinu, na které je projev vůle zůstavitele zaznamenán), se považuje za zrušenou.

---

¹⁴⁶ Mikeš, J. – Muzikář, L.: Dědické právo, Linde, Praha, 2003, s. 99

Závěr

Cílem mé rigorózní práce bylo především přinést ucelený pohled na platnou právní úpravu dědění ze závěti a současně také poukázat na hlavní změny, které jsou navrhovány v připravovaném občanském zákoníku. Zaměřila jsem se přitom na úpravu hmotněprávní, a to samozřejmě s vědomím úzké souvislosti úpravy hmotněprávní a procesní. Procesní úpravu dědění ze závěti jsem ve své práci zmínila tam, kde to bylo nezbytné a v rozsahu, který jsem pro danou problematiku považovala za potřebný. Podrobnější a ucelenější výklad k procesním pravidlům však zůstal stranou mého zájmu, protože by si bezpochyby vyžádal minimálně stejný rozsah výkladu jako tato práce.

První a z mého pohledu základní věcí, kterou je třeba zmínit v závěru mé práce, je otázka testovací svobody, resp. její míra. Z historického hlediska dochází k postupnému potlačování principu familiarizace a pozvolnému upevňování a rozšiřování principu individualizace, který spočívá ve svobodě zůstavitele určit, kdo bude jeho právním nástupcem. Pořizovací volnost zůstavitele však není neomezená, protože je třeba poskytnout jistou míru právní ochrany blízkým příbuzným zůstavitele, kteří mají také v mnoha případech podíl na vzniku a zachování majetku zůstavitele a mají z ekonomických a morálních důvodů právo být účastni na dědictví po zůstaviteli. Tato základní myšlenka se začíná poprvé objevovat a rozvíjet v římském právu a právě římskoprávní úprava testamentu, postavená na respektu k projevené vůli zůstavitele a právní úprava tzv. neopomenutelných dědiců, se stala základem moderní právní úpravy.

Období středověku není příliš charakteristické prohlubováním svobod jednotlivce a rozšiřováním autonomie vůle, a proto ani v oblasti dědického práva nedošlo v téhle oblasti k výraznému posunu. Na římskoprávní úpravu znovu navázal Obecný zákoník občanský z r. 1811. Tento kodex jednoznačně upřednostňoval pořizovací volnost zůstavitele a testamentární dědickou

posloupnost. Bohužel totéž již nelze říci o prvním československém občanském zákoníku z roku 1950 a ani o občanském zákoníku z roku 1964. Nástup socialismu s sebou přinesl zásadní změny ve společnosti, ve společenském uspořádání a ve vztahu k občanům. Omezování svobod, centrální řízení společnosti, oslabování soukromého a posilování společného (socialistického) vlastnictví se samozřejmě nutně muselo přenést a zakotvit i do právního řádu. Celé toto období s sebou přináší velmi podstatné omezení zůstavitele naložit se svým majetkem podle své svobodné úvahy. K opětovnému posílení autonomie vůle zůstavitele dochází v 90. letech v souvislosti se společenskými změnami po roce 1989, zejména velkou novelou občanského zákoníku provedenou zákonem č. 509/1991 Sb., s účinností od 1. ledna 1992.

Lze říci, že prakticky žádná právní úprava v historii zcela neznemožnila zůstaviteli pořádit ohledně svého majetku. Nešlo a nejde tedy o to, zda bude právně zakotvena testovací svoboda, ale o to, do jaké míry. Míra svobody zůstavitele pořádit o svém majetku pro případ smrti a respektování projevu vůle zůstavitele je dána nejenom samotným právním vymezením závěti, jejími obsahovými a formálními náležitostmi, ale i úpravou a požadavky na další související instituty, vždy je to výsledek komplexní právní úpravy. Zastávám názor, že platná právní úprava již neodpovídá úrovni a požadavkům současné společnosti, a proto souhlasím s uvažovaným rozšířením obsaženým v návrhu nového občanského zákoníku. Nelze požadovat úplnou testovací svobodu, kdy by zůstavitel měl možnost zcela vyloučit bez relevantního důvodu všechny neopomenutelné dědice. Taková právní úprava není žádoucí. Nicméně navrhované snížení zákonného podílu zletilých i nezletilých neopominutelných dědiců na jednu čtvrtinu, resp. tři čtvrtiny je podle mého názoru logickým a správným krokem k právní úpravě garantující vyšší míru testamentární svobody zůstavitele (současně chránící dostatečně oprávněné zájmy jeho blízkých) a přiklonění se k tradičnímu, tzn. většímu respektování vůle zůstavitele. Platná právní úprava ze zásady

respektování vůle také vychází, v současné době jsou velké tendence v maximální možné míře respektovat vůli zůstavitele projevenou v závěti, tento požadavek však není nikde zakotven a jeho aplikace vychází pouze z právní praxe.

Dále bych v závěru své práce chtěla zmínit navrhovaný nový občanskoprávní kodex. Přijetí nového občanského zákoníku je v současné době opět velice diskutované téma, a to jak mezi laickou tak i mezi odbornou veřejností. I přes optimistické vyhlídky nabytí účinnosti nové občanskoprávní úpravy již od roku 2013, není podle mého názoru tento termín příliš reálný. K přijetí nového občanského zákoníku však bude muset stejně dojít, ať již to bude v podobě více či méně odlišné od současné navrhované. Desetiletá práce na návrhu se stane minimálně inspirací pro přípravu dalšího občanského zákoníku, osobně však doufám a věřím, že přes všechny kritické ohlasy a připomínky nový občanský zákoník přijat bude. Musím přiznat, že po prvotním spíše negativním přístupu k navrhované úpravě, jsem po hlubším zkoumání dospěla k názoru, že i přes svou snahu detailně upravit danou problematiku a návrat k institutům, které jsou platné právní úpravě již cizí, je návrh ve skutečnosti propracovaným zákoníkem, který se navrácí k přetržené kontinuitě, ale především napomáhá většímu respektování vůle zůstavitele. Pravdou je, že v některých oblastech je navrhovaný občanský zákoník poměrně rozsáhlý, úprava složitá a detailní, nicméně posuzuji-li návrh jako celek, je dle mého názoru nepochybně krokem vpřed.

Další z věcí, která mě při analýze platné právní úpravy zaujala a překvapila, a kterou bych chtěla v závěru zmínit, je určitá terminologická nejednotnost a nejasnost platné právní úpravy. V mé práci jsem se snažila nejenom podrobně popsat a rozebrat zvolené téma, ale také poukázat na některé nedostatky současné právní úpravy, mezi které patří zejména nerozlišování mezi osobou, která zemřela (tj. zůstavitelem) a osobou, která ještě žije, ale teprve rozhoduje, jak se svým majetkem pro případ smrti naloží (tj.

pořizovatelem). V obou případech je to samozřejmě stejný subjekt, nicméně v právně zcela jiné pozici. Platná právní úprava tento podle mého názoru velmi podstatný významový rozdíl nijak nezohledňuje a neřeší. Dalším nedostatkem platné právní úpravy jsou také chybná výkladová pravidla obsahu závěti. Závěť je velmi specifickým právním úkonem, který je třeba vykládat právě s ohledem na maximální respektování vůle zůstavitele, a proto bych očekávala mnohem preciznější právní úpravu této problematiky.

Dědické právo je pro mne velice zajímavou a inspirativní oblastí práva, ve které se možná více než v kterémkoliv jiném právním odvětví setkávají stránka odborná se stránkou lidskou. To byl i jeden z důvodů, proč jsem téma své rigorózní práce zvolila z této oblasti. Dovolím si proto na úplný závěr pohled ze stránky spíše lidské. Smrt člověka je nesmírně citelným zásahem do života všech lidí, kterým byl zesnulý člověk blízký. Bohužel je třeba dodat, že v mnoha případech se tímto citelným zásahem pro některé pozůstalé stává spíše ztráta majetku, který zůstavitel odkázal někomu jinému, než ztráta samotného člověka. Dědické řízení se tak v mnoha případech stává i poznáním do té chvíle zcela netušených charakterů jednotlivých zúčastněných osob, jak např. velmi výstižně poznamenal J. K. Lavater: „Nikdy si nenamlouvejte, že někoho dobře znáte, pokud jste se s ním nedělili o dědictví.“

Resumé

The aim of my doctoral thesis was first of all to provide a compact view of the valid legal regulation of testamentary succession and to point out the main changes proposed in the upcoming Civil Code regulation. My main intention was to focus on the substantive law regulation while bearing in mind close connection between the substantive law and procedural regulation. Procedural regulation of testamentary succession was mentioned in place where necessary and in the extent I considered useful for the issue concerned. However, more detailed and more comprehensive interpretation of procedural rules was not the center of my interest. Such issue would undoubtedly require at least the identical scope of extent as the thesis itself.

The first, and in my view, the fundamental issue that has to be mentioned in the conclusion of my work is the issue of freedom of disposition by will, or more precisely, its range. During the historical development, the principle of familiarization was gradually suppressed in favor of continual strengthening and extending the principle of individualization, which consists in the freedom of the testator to determine who will be his legal successor. The freedom of the testator in this respect is not unlimited; a certain degree of legal protection must be provided to close relatives of the testator, who in many cases contribute to the origination and maintenance of testator's property and for economic and moral reasons are entitled to participate in the heritage. This fundamental idea starts to emerge and develop in Roman law, and it is the Roman law regulation of the testament based on respect to the expressed will of the testator and legal regulation of the so called forced heirs that became the foundation of modern legal regulation.

The period of the Middle Ages was not the era of intensifying individual freedoms and extension of the autonomy of the will, and thus no remarkable development was noted in the field of the law of succession. In 1811, the

General Civil Code followed the Roman law regulation. This code clearly preferred the freedom of disposition of the testator and testamentary succession. Unfortunately, this cannot be said of the first Czechoslovak Civil Code of 1950 or the Civil Code of 1964. The accession to socialism meant dramatic changes in the society, its arrangement and relation to citizens. Limitation of freedoms, central control of the society, weakening of private property and promotion of common (socialist) property naturally had to be reflected and regulated in the legal system. This whole period means substantial limitation of the testator to dispose of his property according to his discretion. The autonomy of testator's will was restored in the 1990s in connection with changes in the society after 1989, particularly the extensive amendment of the Civil Code brought about by Act No. 509/1991 Coll. with effectiveness of 1 January 1992.

We can say that none of the legal regulations throughout the history entirely disabled the testator to dispose of his property. The issue has not been whether testator's freedom shall be enacted; the issue has always been its range. Testator's freedom to which extent is he able to make arrangements concerning his property for the case of death and respect for the expression of testator's will is stipulated not only by the legal definition of the testament and requisites for its content and form, but also by its regulation and demands put on other related institutes; it is always the result of a comprehensive legal regulation. In my opinion, the current legal regulation does not correspond to the level and demands of the present society, and therefore I agree with the contemplated extension contained in the bill of the new Civil Code. We cannot call for unlimited testator's freedom, where the testator could entirely omit all forced heirs without a relevant reason. Such legal regulation is not desirable. However, the proposed reduction of statutory share of adult and minor forced heirs to one quarter, or three quarters, is in my view a logical and correct step to a legal regulation guaranteeing higher degree of testator's freedom in disposing of his property

(which at the same time sufficiently protects justified interests of his relatives) and a tendency to favor the traditional approach, i.e. higher respect for the will of the testator. The valid legal regulation is based on the principle of respecting the will, and the current tendency is to respect the testator's will, expressed in the testament, in the maximum possible extent. However, this tendency has not been enacted and its application is only based on the practice of law.

In the conclusion of my thesis I would also like to mention the new proposal of the civil law code. Adoption of a new Civil Code is discussed a lot at present time both by lay and by expert public. Despite the optimistic prospects, which consider the effectiveness of the new civil law regulation since 2013, this date is not very realistic in my view. Nevertheless, the new Civil Code will have to be adopted, be it in the form more or less different from the presently proposed one. The ten-year work on the bill will at least serve as an inspiration for the preparation of the new Civil Code. Personally, I trust that despite the critical reactions and comments, the bill of the new Civil Code will be passed. Although my initial attitude to the newly proposed regulation was rather negative, after deeper review I concluded that despite its effort to regulate the issue in large detail and its return to institutions that are not present in the current legal regulation, the bill is in fact a well-elaborated code which resumes the continuity that had been interrupted, but most importantly it promotes larger respect for testator's will. The truth is that certain areas of the bill are rather extensive, the regulation is far too complex and detailed; however, if considering the bill as a whole, it undoubtedly represents a step forward.

Another issue which I found surprising when analyzing the valid legal regulation and which I want to mention in conclusion is a certain terminological heterogeneity and ambiguity of the applicable legal regulation. In my work I tried not only to describe and analyze in detail the theme

chosen, but also to point out certain imperfections of the current legal regulation, particularly the absence of terminological discrimination between the person who died and the person who is still alive and is deciding how to arrange for his property for the case of death. Naturally we are speaking of one and the same person; however, the legal positions are entirely different. In my view, the valid legal regulation does not take this substantial difference in the meaning into account and does not deal with it. Another flaw of the valid legal regulation is missing rules of interpretation of the content of the testament. The testament is a very specific legal act, which must be interpreted with maximum respect for the testator's will, and consequently I would expect a much more precise regulation of this issue.

The law of succession is a very interesting and inspiring area of the law, where, maybe more than in any other legal branch, the professional aspect encounters the human aspect. This was one of the reasons why I chose the theme of my doctoral thesis in this area. Let me express one view considering the human aspect in the very conclusion. The death of a person is a considerable loss for all people who were close to the deceased. I must add that unfortunately, in many cases the considerable loss is rather the loss of the property that was inherited by someone else than the loss of the person himself. Inheritance proceedings thus often show unsuspected qualities of the respective participants. Let me quote the apt words of J. K. Lavater in this context: "Never think you know someone well unless you shared an inheritance with him."

Seznam použité literatury

Knižní literatura

- Bartošek, M.: Dějiny římského práva (ve třech fázích jeho vývoje), Nakladatelství Československé akademie věd, Praha, 1988
- Bičovský, J.: Základní předpisy občanskoprávní – I. část, Orbis, Praha, 1974
- Bílek, P. – Šešina, M.: Dědické právo v předpisech let 1925-2001, C.H.Beck, Praha, 2001
- Bílek, P. – Drápal, L. – Jindřich, M. – Wawerka, K.: Notářský řád a řízení o dědictví, Komentář. 1. vydání, C.H.Beck, Praha, 2000
- Boháček, M.: Nástin přednášek o soukromém právu římském, Právo obligační, právo dědické, vlastním nákladem Jiří Helen na Mělníce, Praha, 1946
- Eliáš, K. – Zuklínová, M.: Principy a východiska nového kodexu soukromého práva, Linde, Praha, 2001
- Fiala, R.: Přehled judikatury ve věcech dědických, ASPI, Praha, 2006
- Jehlička, O. – Švestka, J. – Škárová, M. a kol.: Občanský zákoník, Komentář 8. vydání, C.H.Beck, Praha, 2003
- Kadlecová, M. – Schelle, K. – Vlček, E.: Několik kapitol z právních dějin, Masarykova univerzita v Brně – právnická fakulta, 1994
- Kincl, J. – Urfus, V. – Skřejpek, M.: Římské právo, C.H.Beck, Praha, 1995
- Knapp, V.: Učebnice československého občanského práva, Svazek II., Orbis, Praha, 1965
- Knappová, M. – Švestka, J. a kol.: Občanské právo hmotné, Svazek III., ASPI Publishing, Praha, 2002
- Kučera, R.: Dědictví, Linde, Praha, 2001
- Mikeš, J. – Muzikář, L.: Dědické právo, Linde, Praha, 2003
- Mikeš, J.: Dědictví a právo (právní poradce pro každého), Praha, Informatorium 1993
- Schelleová, I. a kol.: Dědictví a dědické právo, Computer Press, 2007
- Švestka, J. – Spáčil, J. – Škárová, M. – Hulmák, M. a kol.: Občanský zákoník

II. § 460-880, Komentář. 1. vydání, C. H. Beck, Praha, 2008

Tilsch, E.: Dědické právo rakouské se stanovisky srovnávací vědy právní,
Praha, Všehrad 1904

Tuček, J. a kol.: Světové dějiny státu a práva ve starověku, Orbis Praha, 1963

Důvodová zpráva k zák. č. 141/1950 Sb., obecná část, Právnický ústav
ministerstva spravedlnosti, 3. vydání, Orbis, Praha, 1956

Důvodová zpráva k zák. č. 141/1950 Sb., zvláštní část, Právnický ústav
ministerstva spravedlnosti, 3. vydání, Orbis, Praha, 1956

Články z odborných časopisů

bez uvedení autora, Allografní závěť a ověření pravosti podpisu zůstavitele,
AD NOTAM, 2005, č. 6

bez uvedení autora, Zastoupení zůstavitele při pořízení nebo zrušení závěti,
AD NOTAM, 2008, č. 5

bez uvedení autora, Způsobilost svědků allografní závěti povolávající
k dědění právnickou osobu, AD NOTAM, 2006, č. 5

Eliáš, K.: Základní pojetí návrhu úpravy dědického práva pro nový občanský
zákoník, AD NOTAM, 2003, č. 5

Eliáš, K.: Rekodifikace občanského práva v postmoderní době, Právní
rozhledy, 2008, č. 1

Šešina, M.: Diskuse o návrhu nového občanského zákoníku, AD NOTAM,
2005, č. 4

Právní předpisy

zákon č. 946/1811 Sb.z.s., Obecný zákoník občanský

zákon č. 141/1950 Sb., občanský zákoník

zákon č. 94/1963 Sb., o rodině

zákon č. 97/1963 Sb., o mezinárodním právu soukromém a procesním

zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád

zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník

zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník
zákon č. 265/1992 Sb., o zápisech vlastnických a jiných věcných práv
k nemovitostem
zákon č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti (notářský řád)
zákon č. 96/1993 Sb., o stavebním spoření a státní podpoře stavebního
spoření
zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře
zákon č. 151/1997 Sb., o oceňování majetku a o změně některých zákonů
(zákon o oceňování majetku)
zákon č. 227/1997 Sb., o nadacích a nadačních fondech
zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem
autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon)
zákon č. 285/2002 Sb., o darování, odběrech a transplantacích tkání a orgánů
a o změně některých zákonů (transplantační zákon)
zákon č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon)

Internetové zdroje

<http://www.judikatura.cz>

<http://www.nsoud.cz>

http://obcanskyzakonik.justice.cz/tinymce-storage/files/Duvodova%20zprava%20OZ_ver_2010.pdf

http://obcanskyzakonik.justice.cz/tinymce-storage/files/Navrh%20obcanskeho%20zakoniku_ver_2010.pdf

Judikatura

Rozsudek Nejvyššího soudu ČSR ze dne 28. 11. 1986 sp. zn. 4 Cz 61/86

Rozsudek Nejvyššího soudu v ČR ze dne 30. 6. 1988 sp. zn. 4 Cz 43/88

Rozsudek Nejvyššího soudu v ČR sp. zn. 4 Cz 85/88

Rozsudek Krajského soudu v Brně ze dne 14. 2. 1994 č. j. 18 Co 218/93-32

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 30. 1. 1998 sp. zn. 2 Cdon 425/96
Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 21. 10. 1997 sp. zn. 2 Cdon 1138/96
Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 17. 7. 2001 sp. zn. 21 Cdo 3028/2000
Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze 7. 3. 2002 sp. zn. 21 Cdo 530/2001
Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 19. 12. 2001 č.j. 30 Cdo/1975/2001
Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 19. 12. 2002 sp.zn. 30 Cdo 1143/2002
Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 27. 4. 2005 sp. zn. 30 Cdo 1190/2004
Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 4. 5. 2004 sp. zn. 30 Cdo 164/2004
Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 28. 6. 2007 29 č.j. Odo 1025/2005
Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 20. 3. 2008 sp. zn. 21 Cdo 2968/2006
Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 15. 5. 2007 sp. zn. 21 Cdo 688/2006
Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 3. 4. 2008 sp. zn. 21 Cdo 1744/2007
Usnesení Krajského soudu v Brně ze dne 22. 5. 1995 sp. zn. 18 Co 411/94
Usnesení Městského soudu v Praze ze dne 28. 6. 1996 č. j. 24 Co 160/96-47
Usnesení Městského soudu v Praze ze dne 30. 8. 1996 sp. zn. 24 Co 214/96
Usnesení Krajského soudu v Brně ze dne 17. 10. 1997 sp. zn. 18 Co 171/97
Usnesení Městského soudu v Praze ze dne 30. 12. 1997 č. j. 24 Co 315/97-82
Usnesení Krajského soudu v Brně ze dne 26. 7. 1999 sp. zn. 18 Co 385/98
Usnesení Krajského soudu v Brně z 6. 8. 1999 sp. zn. 18 Co 397/98
Usnesení Krajského soudu v Brně ze dne 13. 11. 1998 č. j. 18 Co 310/98
Usnesení Městského v Praze ze dne 30. 11. 1999 č. j. 24 Co 328/99-55
Usnesení Městského soudu v Praze ze dne 30. 11. 1999 č. j. 24 Co 321/99-171
Usnesení Městského soudu v Praze ze dne 28. 2. 2001 č. j. 24 Co 51/2001-133
Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 5. 6. 2002 sp. zn. 30 Cdo 2174/2001
Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 29. 11. 2001 č. j. Cdo 372/2001
Nález Ústavního soudu ze dne 26. 2. 1998 sp. zn. II. ÚS 249/96
R 50/58
R 32/1971
R 21/1979
R 30/1982
R 80/1982

R 18/1984

R 50/1984

R 51/1984

R 43/1986

R 54/1991

R 23/1998

R 59/1998

SJ 99/2001